FORME ŞI VALORI ALE VERBULUI

ÎN GRAIURILE MUNTENEŞTI

(I)

OHARA DONOVETSKY

I. INTRODUCERE

1. MOTIVAȚIA ŞI SCOPUL STUDIULUI

Ne propunem să abordăm în studiul de față problematica verbului în graiurile munteneşti, în încercarea de a stabili, din această perspectivă, poziția acestor graiuri în contextul dacoromânei. Investigația urmăreşte, pe de o parte, o prezentare teoretică şi descriptivă a caracteristicilor categoriale gramaticale specifice flexiunii verbelor – în special, conjugarea, diateza, modul, timpul –, precum şi realizarea de hărți privind repartiția teritorială a anumitor forme verbale definitorii pentru graiurile munteneşti, şi, pe de altă parte, inventarierea cât mai multor valori ale timpurilor (şi ale modurilor), în măsura în care acestea sunt caracteristice graiurilor avute în vedere.

Din cele de mai sus rezultă că investigația noastră are ca punct de plecare perspectiva morfologică. Discutarea aspectelor privitoare la categoria gramaticală a diatezei şi problema valorilor temporale, modale etc., chestiuni controversate, dar îndeobşte considerate ca ținând (şi) de sintaxă, îi aduc o necesară perspectivă sintactică[1].

Am luat în considerație, de asemenea, fenomene de alt ordin decât cel morfologic, de exemplu, aspecte fonetice sau sintactico-semantice, în măsura în care acestea au implicații morfologice, cum ar fi extinderea segmentului *-ră*, iotacizarea, redundanța, suprasegmentarea, anumite tipare (e. g. structuri cu verbe la conjunctiv, i. e. semiauxiliare de mod şi de aspect, „tiparul de tematizare forte" al supinului etc.), pentru că oferă date suplimentare necesare delimitării graiurilor munteneşti în contextul dacoromânei.

[1] Deşi se consideră că diateza este o „categorie morfosintactică *şi pragmatică*" [s. n.], s. v. *diateză*, DSL 2001.

FD, XXVII, Bucureşti, 2008, p. 111–170

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Motivația principală a studiului de față este absența, din lucrările de gramatică generală şi de dialectologie, a unei abordări *analitice* care să constituie o descriere aprofundată *a formelor şi a valorilor verbului în graiurile munteneşti*. Cercetările de care avem cunoştință au avut în vedere, pe de o parte, inventarierea câtorva dintre trăsăturile morfologiei verbului în subdialectul muntean, în scopul de a delimita subdialectele unele de altele, dar fără ca a-şi fi propus o prezentare detaliată şi diagnostică (tratate şi compendii), iar, pe de altă parte, studiul aplicat şi comparativ al unui singur mod verbal pe tot teritoriul dacoromân (şi, ca urmare, şi în graiurile sudice) – de obicei, indicativul, conjunctivul, infinitivul, imperativul, supinul –, studiul aprofundat al unui timp verbal pentru un grai sau pentru o zonă (studii şi articole) sau descrierea anumitor forme modale, temporale şi aspectuale pentru limba veche. Nu am neglijat, de bună seamă, lucrările de gramatică generală care conțin, pe lângă date privind morfologia verbului în general, şi date privind comportamentul verbului în graiuri(le munteneşti), chiar dacă sporadic şi nesistematic. Semnalăm, de asemenea, faptul că au existat descrieri consascrate morfologiei verbului în graiurile munteneşti, dar, după cunoştința noastră, acestea s-au concretizat într-o singură cercetare care, deşi aplicată şi inedită, a avut în vedere exclusiv „trăsături morfologice fără implicații în domeniul sintaxei”[2] şi a constituit o abordare sintetică şi deci, rezumativă.

Ținând seama de cele de mai sus, ne-am propus să realizăm o lucrare aplicată, sistematică şi amplă, care să ofere cât mai multe date referitoare la *forme şi valori ale verbului în graiurile munteneşti*, în încercarea de a stabili frecvența şi importanța fiecărui mod şi fiecărui timp verbal şi de a identifica forme verbale sau fenomene lingvistice specifice acestor graiuri – prin raportare la limba literară veche sau standard şi/sau la celelalte graiuri, unde este cazul – şi deci, de a alcătui un profil diagnostic al graiurilor munteneşti pe baza comportamentului verbal.

Nu în ultimul rând, ne propunem ca, prin studiul nostru, să înregistrăm trăsăturile arhaice, conservatoare, pe de o parte, şi pe cele inovatoare, pe de altă parte, în scopul de a stabili caracterul preponderent conservator sau preponderent inovator al graiurilor munteneşti.

2. REPERE ALE STUDIULUI DIN LUCRĂRILE DE SPECIALITATE CONSULTATE[3]

2.1. După specificul disciplinei de studiu, două au fost tipurile de lucrări de specialitate pe care le-am consultat din necesitatea de a stabili cadrele şi reperele lucrării noastre: ***lucrări de gramatică normativă şi istorică*** **(i)** şi ***lucrări de dialectologie*** **(ii)**. Ele se află unele față de altele într-un raport de complementaritate, în sensul că primele – cele de gramatică normativă şi de gramatică istorică – oferă cadrul normativ, general şi abstract al limbii literare pusă permanent în relație cu limba vorbită, pe de o parte, şi posibilitatea de a compara faptele dialectale cu cele

[2] Marin 1991.

[3] Acest subcapitol nu intenționează să epuizeze lista lucrărilor de referință din bibliografie.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

din limba veche, pe de altă parte, în timp ce ultimele – cele de dialectologie – oferă cadrul de analiză a faptelor de limbă cu caracter nenormat, particular şi concret, realitatea limbii în variantele ei regionale.

2.2. Cercetarea noastră intenţionează să se raporteze permanent – simultan şi complementar – la aceste două tipuri de repere, cel general şi teoretic (dublat de cel diacronic vs sincronic) şi cel particular i. e. dialectal. Tratarea separată şi consecutivă a prezentărilor câtorva dintre ele în acest subcapitol are raţiuni de retorică a discursului, nu de prelevanţă valorică.

2.3. Motivul pentru care verbul românesc a constituit subiectul unui număr impresionant de cercetări trebuie să fi fost, mai întâi de toate, flexiunea sa pletorică, marea diversitate a paradigmelor. Importanţa verbului în sistemul morfologic românesc, precum şi a studierii sale a fost semnalată odată cu unele dintre primele studii monografice (Morariu 1925, Lombard 1954, Lombard 1955), „un système assez nettement reglé, [...], fort complexe”[4] şi a fost constant susţinută până la cele mai recente, care, pe aceeaşi linie, îţi motivează demersul pornind de la referirile la „o flexiune complexă, mai bogată decât a celorlalte părţi de vorbire” (Brâncuş – Saramandu 1999, 128) sau definind verbul ca „partea de vorbire cu cea mai bogată flexiune” (Avram 2001, 194), „o clasă lexico-gramaticală (sau parte de vorbire) cu un inventar extrem de bogat şi deschis”, „clasa purtătoare în cel mai înalt grad a predicaţiei logice”, având „capacitatea de a asigura structurarea semantico-sintactică a propoziţiei” (DSL 2001, s.v. *verb*). Dintre acestea, ne-am oprit aici numai asupra acelora pe care le-am considerat relevante pentru lucrarea noastră prin importanţa, amplitudinea, temeinicia cercetărilor privind morfologia verbului (în general sau doar în anumite aspecte ale flexiunii), dar şi pentru argumentarea sau actualizarea terminologiei aferente, pentru explicarea evoluţiei anumitor moduri şi timpuri sau pentru clarificarea unor noţiuni (multă vreme) controversate.

i. ***Lucrările de gramatică descriptivă, de gramatică normativă şi de gramatică istorică*** – tratate, istorii, gramatici, studii monografice, articole, dicţionare etc. ne-au oferit cadrul *general şi teoretic* al studiului nostru. Lucrările de gramatică normativă şi descriptivă sunt de interes pentru lucrarea noastră întrucât tratează, în contextul sistemului morfologic românesc, flexiunea verbală urmărind categoriile gramaticale specifice – diateză, conjugare, mod, timp etc. (Iordan 1943, Iordan 1954, Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, Graur 1968, LRC 1974, Coteanu 1982, Brâncuş 1976, Brâncuş 1984, Brâncuş – Saramandu

[4] „La morphologie du verbe roumain constitue un système assez nettement réglé. Les terminaisons, ainsi que les mutations vocaliques et consonantiques qui déterminent tout le système flexionnel roumain expliquent la plupart des paradigmes. [...] La morphologie tout entière du roumain avait besoin d’être examinée ainsi, celle des verbes, autrement dit la *conjugaison*, aussi bien que celle des substantifs, des adjectifs et des pronoms (y compris l’article), c’est-à-dire la déclinaison. Ne pouvant faire le tout d’un seul coup, nous avons résolu d'étudier tout d’abord la conjugaison, le verbe. Ce choix paraît justifiable. La conjugaison englobe un nombre plus grand des formes que la déclinaison” (Lombard 1955, 1).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

1999, Guțu Romalo 2000, Avram 2001). Lucrările de gramatică istorică au fost necesare înțelegerii evoluției modurilor şi timpurilor verbale sau studiului comparativ (în latină, în limba veche şi în graiuri) al anumitor categorii – diateza şi conjugarea, de exemplu (Stati 1965, Sala 1998). Pentru comparația formelor verbale întâlnite în graiurile munteneşti actuale cu cele din limba secolelor al XVI-lea – al XVIII-lea, am considerat indispensabile tratatele şi studiile de istorie a limbii române vechi (Densusianu, *LR*, Gheție – Mareş 1974, Ivănescu 1980, Călăraşu 1987, Gheție *et alii* 1997). O atenție specială am acordat cercetărilor mai vechi (Morariu 1925, Lombard 1954, Lombard 1955), pentru că studiul aprofundat al flexiunii verbale – motivat de „jocul mutațiilor fonetice" şi urmărit în clasele de conjugare (Lombard 1954) sau în paradigma anumitor moduri şi timpuri (prezent indicativ, conjunctiv şi imperativ – Morariu 1925) – ne-a oferit date importante privind evoluția şi diferitele stadii ale unor forme verbale (iotacizate, neiotacizate sau deiotacizate, Morariu 1925) sau sugestii de interpretare a unor fenomene lingvistice (tendințele contrare manifestate în flexiunea verbală şi nu numai: de simplificare şi de diferențiere, Lombard 1954).

i.1. Lucrările normative consultate au constituit, pe lângă cadrul teoretic necesar unui astfel de studiu, şi o importantă sursă de informații referitoare la comportamentul verbului în graiuri sau în limba populară, pentru că ele cuprind, chiar dacă sporadic şi nesistematic, inventarieri ale întrebuințărilor regionale sau populare ale unor forme, motivația folosirii lor şi, uneori, delimitează chiar aria fenomenului (pentru imperfectul analitic, perfectul simplu, mai-mult-ca-perfectul, viitorul, prezumtivul prezent cu *a fi* + gerunziul – Iordan 1954; pentru formele de viitor şi pentru conjunctiv şi infinitiv – Iordan – Guțu Romalo – Niculescu 1967, 230, 216; pentru perfect simplu, conjunctiv perfect, prezumtiv – Brâncuş – Saramandu 1999, 158, 164, 167; anumite forme din paradigma timpurilor indicativului, care apar sub mențiunea „cu caracter regional" şi cărora li se opune forma standard, Avram 2001). Toate gramaticile consultate menționate aici au consistente referiri la valori ale modurilor şi ale timpurilor în limba vorbită. Un reper foarte important în cercetarea valorilor verbale este lucrarea Mariei Marin, un studiu temeinic şi valoros asupra timpurilor indicativului şi asupra valorilor temporale, modale şi aspectuale ale acestora în graiurile dacoromâne[5].

i.2. Nu de mică importanță au fost articolele şi studiile care au abordat anumite aspecte ale flexiunii verbale, referitoare la moduri (e. g. la imperativ – Byck 1967, la prezumtiv – Slave 1957, la infinitiv – Diaconescu 1977, la gerunziu – Caragiu 1957, la supin – Caragiu Marioțeanu 1962), la timpuri (e. g. viitorul în limba veche – Guțu Romalo 1968), la valori ale anumitor timpuri (imperfectul, Onu 1958) sau la fenomene (morfologice sau) sintactice cu relevanță (şi pentru graiurile munteneşti, i. e. regimul sintactic al verbelor în limba română veche (Pană Dindelegan 1968), problema structurilor bazate pe semiauxiliare de mod şi de

[5] Maria Marin, *Timpuri ale indicativului în graiurile dacoromâne* (în curs de apariție). Mulțumim autoarei pentru posibilitatea de a consulta lucrarea înainte de publicare.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

aspect (Guțu Romalo 1956, Guțu Romalo 1961) sau anumite tipare sintactice (tiparul supinului de „tematizare forte" – Pană Dindelegan 2001).

ii. ***Lucrările de dialectologie*** – tratate, compendii, studii, monografii, analize comparative, articole etc. au constituit pentru studiul de față cadrul *particular şi aplicat* al analizei. Înainte de toate trebuie menționat că unele dintre acestea reprezintă reperele la care ne raportăm în discutarea problemei repartiției dialectale a dacoromânei, în tipuri sau subdialecte şi/sau a criteriilor acesteia (Weigand 1909, Philippide 1927, Rosetti 1966, Iordan 1941, Gheție 1964, Gheție 1969, Petrovici 1954a, Petrovici 1954b, Todoran 1956, Todoran 1961, Todoran 1984, Vasiliu 1968, Caragiu Marioțeanu – Giosu – Ionescu-Ruxăndoiu – Todoran 1977, Saramandu 1975, Saramandu 1983a, Saramandu 1983b, Saramandu 1984, Saramandu 1997a, Saramandu 1997b). Unele dintre aceste lucrări au fost punctul de plecare al investigației, în măsura în care au oferit informații referitoare la poziția graiurilor munteneşti în cadrul dacoromânei şi/sau la particularitățile de ordin (fonetic, morfonologic şi) morfologic ale verbului, întâlnite la nivel dialectal. Este vorba aici, aşa cum am menționat mai sus (vezi *supra*, p. 1), fie de inventarierea unor aspecte morfologice, considerate, în general, caracteristice în subdialecte sau în graiuri, în intenția de a se stabili repartiția dialectală a dacoromânei în tratate (*Tratat* 1984) şi compendii (Caragiu Marioțeanu 1975, Caragiu Marioțeanu – Giosu – Ionescu-Ruxăndoiu – Todoran 1977), fie de monografii ale unor graiuri din zona sudică (Brâncuş 1973, Teaha 1962), studii (Ionescu-Ruxăndoiu 1973). Articolele centrate pe una dintre problemele de morfologie sau de sintaxă a verbului, urmărită, de obicei, în toate graiurile dacoromâne au analizat: un anumit mod, o formă a unui mod sau repartiția anumitor moduri (imperativul negativ arhaic, Ionică 1965; imperativul de tip *duce-vă-ți, duceți-vă-ți*..., Frâncu 1984; conjunctivul perfect, Frâncu 1970; conjunctivul şi infinitivul, Vulpe 1983), un anumit timp (de exemplu, prezentul indicativ, Marin 1987; perfectul simplu indicativ, Marin 1989b, Georgescu 1957, Neagoe 1977; perfectul sigmatic al verbelor *a fi*, *a avea* şi *a vrea*, Frâncu 1976; perfectul simplu şi mai mult ca perfectul verbelor neregulate *a da* şi *a sta*, Frâncu 1980), forme verbale perifrastice ale indicativului (Edelstein 1966, Marin 1985; viitorul, Orza 1966) sau valori ale anumitor timpuri ale indicativului (perfectul compus, Marin 1984; Marin 1989a). De bună seamă, dintre acestea de foarte mare interes au fost cele care au avut în vedere un mod verbal sau un timp verbal pentru tot teritoriul dacoromânei şi, în consecință, pentru graiurile munteneşti, sau pentru aria sudică a dacoromânei, precum şi cele care au abordat o formă verbală specifică unei anumite zone (o formă muntenească de perfect simplu, Marin 1971; o formă de prezumtiv regional, Vulpe 1984) sau fenomene dialectale de ordin fonetic sau sintactic, dar cu implicații morfologice, fenomene de relevanță pentru graiurile munteneşti, i.e. iotacizarea (Iancu 1965, Pop 1966, Saramandu 1992), „repetiția pleonastică" (Pană-Boroianu 1992) sau fenomenul răspândirii formelor de mai-mult-ca-perfect, perfect compus, prezent indicativ şi conjunctiv în *-ră* (Frâncu 1982).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

3. PRECIZĂRI TERMINOLOGICE

Acest subcapitol va cuprinde precizarea accepţiilor în care vom folosi principalii termeni de gramatică generală, pe de o parte, şi de dialectologie, pe de altă parte, întrebuinţaţi ca limbaj în lucrarea de faţă. Vom aduce precizări cu privire la accepţiile în care vom folosi în lucrare: (a) conceptele caracteristice flexiunii verbului – *conjugare*, *diateză*, *mod*, *timp* –, precum şi noţiunea *valoare* şi (b) noţiunile: *criteriu* (în repartiţia dialectală), *subdialect*, *tip (dialectal), zonă de tranziţie, grai*.

Am pornit pentru stabilirea acestora de la principalele lucrări de gramatică şi, apoi, de dialectologie amintite în subcapitolul I. 2:

– pentru terminologia gramaticală: Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, LRC 1974, Brâncuş – Saramandu 1999, Avram 2001; iar pentru actualizarea acesteia, DSL 2001;

– pentru termenii de dialectologie: Philippide 1927, Iordan 1941, Rosetti 1966, Vasiliu 1968, Ionescu-Ruxăndoiu 1976, *Tratat* 1984, Caragiu Marioţeanu – Giosu – Ionescu-Ruxăndoiu – Todoran 1977, Gheţie 1968, Gheţie 1969, Gheţie 1994, Petrovici 1954a, Petrovici 1954b, Saramandu 1975, Saramandu 1983, Saramandu 1997a, Saramandu 1997b.

a. Termeni din domeniul gramaticii:

a.1. *Conjugare*

Noţiunea de *conjugare* are, în general, două accepţiuni: 1. cea se referă la schimbarea formei în funcţie de categoriile gramaticale de mod, timp, diateză, persoană şi număr; 2. cea care vizează clasa omogenă de verbe caracterizate prin anumite modalităţi de realizare a flexiunii.

a.1.1. Cu această accepţiune, termenul de *conjugare* „se opune declinării” (DSL, s. v. *conjugare*) şi reprezintă „totalitatea variaţiilor formale (de persoană, număr, mod, timp)” (Iordan – Guţu-Romalo – Niculescu 1967, 240), „flexiunea verbului [care] se realizează în funcţie de următoarele categorii gramaticale: diateza, modul, timpul, persoana, numărul” (Brâncuş – Saramandu 1999, 128).

a.1.2. În a doua accepţiune a sa, termenul *conjugare* constituie, de fapt, un criteriu al clasificării verbelor, pentru că se referă la sensul de „clasă omogenă de verbe sub aspectul flexiunii, incluzând toate verbele cu aceleaşi particularităţi de flexiune”, desemnând, „în acelaşi timp, şi *tiparul* flexionar al unei asemenea clase” (DSL, *ibidem*). „Verbele se grupează în clase şi subclase flexionare după particularităţile pe care le prezintă formele lor simple menite să exprime modul, timpul, persoana şi numărul [...]. În funcţie de criteriul sau criteriile alese şi de gradul de detaliere al descrierii se pot distinge mai multe sau mai puţine clase flexionare” (Avram 2001, 198). În gramatica tradiţională s-a fixat gruparea verbelor în patru mari conjugări sau clase flexionare, clasificare care se face după sufixul infinitivului prezent (numit „vocală caracteristică”, Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, 240; „caracteristică a conjugării”, Avram 2001, 198). Această clasificare ia în consideraţie doar aspectul general al flexiunii verbului şi nu întreaga complexitate a acesteia, având, însă, avantajul de a fi sintetică şi

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

funcțională şi de a reflecta sistemul conjugărilor latineşti. Stabilirea claselor de conjugare a atras atenția multor cercetători, care au luat în considerație structura formelor de prezent ca un criteriu adăugat criteriului de clasificare reprezentat de sufixul de infinitiv. Astfel, se ajunge la şase clase de verbe (Lombard 1954), cinci cu subclase (Moisil 1960, *apud* Iordan – Guțu Romalo – Niculescu 1967, 241–242), 12 conjugări (Jiři Felix 1964, *apud* Iordan – Guțu Romalo – Niculescu 1967, 242) şi, în sfârşit, 10 conjugări, în stabilirea cărora s-au considerat relevante afixele din întreaga flexiune verbală (la nivelul alomorfelor morfologice, operându-se o reducție a variantelor), (Valeria Guțu-Romalo, LRC 1974, 232–239). Funcțională rămâne, însă, clasificarea în patru conjugări, în interiorul cărora se face distincția între clase flexionare în funcție de indicativul prezent şi de participiu (Brâncuş – Saramandu 1999, 129–131)[6], deşi cea în zece aduce o perspectivă mai clară şi mai detaliată, necesară individualizării fiecărui tip flexionar.

Pentru lucrarea noastră termenul de *conjugare* este important în accepția de sub a.1.2. Vom alege, de asemenea, să operăm cu modelul tradițional de clasificare în patru clase – cu subtipuri – (Brâncuş – Saramandu 1999) sau cu cel în zece clase (Valeria Guțu Romalo – LRC 1974), în funcție de gradul de adecvare la una sau la alta dintre problemele pe care le vom urmări (vezi *infra, Problema fluctuației dintre conjugări în graiurile munteneşti*).

a.2. *Diateză*

Noțiunea de *diateză* este, poate, cea mai discutată şi controversată dintre categoriile gramaticale specifice flexiunii verbale. Faptul că în expresia valorilor de diateză se recurge nu la sufixe şi desinențe, ci la cuvinte (auxiliarul *a fi* şi morfemul omonim cu pronumele reflexiv), a făcut „discutabil caracterul ei de categorie morfologică" (Iordan – Guțu-Romalo – Niculescu 1967, 192) şi a determinat considerarea acesteia drept „categorie sintactică" (Brâncuş – Saramandu 1999, 128), iar în lucrările recente, chiar o „categorie morfosintactică şi pragmatică"(DSL, s. v. *diateză*).

Mai discutată decât problema caracterului morfologic sau sintactic al categoriei *diatezei* a fost însă cea a *diatezei reflexive* (sau, oricum, a numărului diatezelor în limba română). Contribuțiile cercetătorilor (Tiktin 1945, Graur 1938, Graur 1969, Rosetti – Byck 1943, Iordan 1956, Stati 1954, GA 1963, Teodorescu

[6] Astfel, ținând seama de particularitățile de flexiune de la prezent indicativ (prezența sau absența sufixului secundar pentru verbele în *-a*, *-i* şi *-î*, în funcție de care se grupează în conjugare *tare* şi conjugare *slabă*), de sufixele de perfect şi de participiu ale verbelor în *-e* şi de omonimiile între persoana 1 şi persoana a 6-a, între persoana a 3-a şi persoana a 6-a, tabloul conjugărilor cuprinde: Conjugarea I tare: verbe în *-a*, fără sufixul secundar *-ez*; conjugarea I slabă: verbe în *-a*, cu sufixul secundar *-ez*; conjugarea a II-a: verbe în *-ea*; conjugarea a III-a: trei clase de verbe în *-e*: *sigmatice*, cele cu sufix de perfect *-se-* şi cu sufix de participiu *-s*; *semisigmatice*, cele cu sufix de perfect *-se-* şi sufix de participiu *-t*; *asigmatice*, cele cu sufix de perfect *-u-* şi sufix de participiu *-u-t*; conjugarea a IV-a: trei clase de verbe în *-i* şi *-î*: verbe (cu sufixul *-esc* sau *-ăsc*) de conjugare slabă; verbe (fără sufixul *-esc* sau *-ăsc*) de conjugare tare cu omonimia dintre persoana 1 şi persoana a 6-a; verbe de conjugare tare cu omonimia dintre persoana a 3-a şi persoana a 6-a. O clasificare asemănătoare se găseşte şi în Avram 2001, 198–202.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

1965, Iordan – Guțu Romalo – Niculescu 1967, Pană Dindelegan 1968) au pus în lumină caracterul eterogen al criteriilor avute în vedere în clasificările verbelor în diateze, precum şi dificultatea definirii adecvate a termenului. Pornindu-se, în general, de la faptul că diateza arată raportul dintre verb şi subiect, dintre acțiune şi subiectul gramatical sau, în special, de la faptul că „diateza este dispoziția verbului, marcând răsfrângerea acțiunii asupra obiectului, lipsa obiectului, lipsa subiectului, participarea specială a subiectului, identitatea subiectului cu obiectul" (Graur 1969, 21), tabloul diatezelor a cuprins între două (activ şi pasiv, Pană Dindelegan 1968), trei (activ, pasiv, reflexiv) şi şase diateze (activul, cu subdiviziunea dinamicului, pasivul, impersonalul, obiectivul, reciprocul şi eventivul, Graur 1969). Caracteristica diatezei reflexive de a avea o organizare aparte şi neunitară a făcut ca aceasta să primească, pe lângă alte denumiri („medie sau dinamică", Stati 1954), clasificări în subcategorii (reflexiv obiectiv sau propriu-zis, reflexiv reciproc, reflexiv pasiv, reflexiv dinamic, reflexiv eventiv, reflexiv impersonal, Iordan – Guțu-Romalo – Niculescu 1967, 192–193)[7]. Ultima clasificare se păstrează, în mare, şi în lucrările recente de morfologie: numărul diatezelor rămâne, în general, trei – activă, pasivă şi reflexivă –, ultimelor două subsumându-li-se alte subdiviziuni: reflexiv-pasivul se subsumează diatezei pasive şi diateza reflexivă cuprinde reflexivul dinamic, reflexivul eventiv şi reflexivul impersonal (Brâncuş – Saramandu 1999, 146–151).

În DSL, în definiția diatezei apare o dublă perspectivă, sintactică şi pragmatică, după cum urmează: diateza „exprimă, sintactic, relația Verb–Agent–Pacient, iar, pragmatic, realizează o deplasare a focus-ului, deci a interesului comunicativ, de la Agentul-Subiect, (diateza activă) spre Pacientul-Subiect (diateza pasivă), spre acțiunea însăşi, fără referire la Agent şi Pacient (diateza impersonală), spre Agent şi Pacient (Subiect şi Obiect), în acelaşi timp (diateza reflexivă). Fiecare termen al diatezei se manifestă printr-o construcție sintactică proprie şi reprezintă, în raport cu structura activă, considerată termenul nemarcat al diatezei, o deplasare de componente şi, implicit, o reorganizare a structurii sintactice, al cărei obiectiv este focalizarea, de fiecare dată, a altuia dintre cele trei componente ale enunțului" (DSL, s. v. *Diateză*).

În lucrarea noastră vom folosi accepțiunea tradițională a termenului de *diateză* (raportul dintre acțiune şi subiectul gramatical), fără a pierde din vedere perspectiva pragmatică (mai ales în cazul pasivului) şi, vom opta, în general, pentru clasificarea în trei a diatezelor: activă, pasivă şi reflexivă. Clarificările aduse de cercetările recente vor aduce nuanțările necesare studierii situației diatezelor în graiuri.

a.3. *Mod*

Modul este o categorie gramaticală specifică verbului, care exprimă, „felul în care vorbitorul consideră acțiunea – reală sau posibilă" (Brâncuş – Saramandu 1999, 151), „modul în care vorbitorul apreciază acțiunea sau starea, fie ca sigură,

[7] Clasificarea tipurilor de reflexive se regăseşte şi în lucrarea Mioarei Avram, cu mențiunea că, aici, genul proxim al încadrării nu este *diateza*, ci caracterul lor de „verbe reflexive (pronominale)" sau „verbe nereflexive (nepronominale)". *Diatezele* analizate aici sunt doar diateza activă şi diateza pasivă (Avram 2001, 196–198, 202–205).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

fie ca posibilă, realizabilă în funcţie de satisfacerea unei condiţii sau dorită, incertă, ireală etc." (DSL, s. v. *Mod*).

Pentru clasificarea modurilor s-au propus mai multe criterii: a) criteriul variaţiei în funcţie de persoană şi de număr şi b) criteriul autonomiei sintactice (capacitatea de a îndeplini funcţia de predicat).

După a), modurile se clasifică în *moduri personale* (care deosebesc prin forme proprii persoana şi numărul subiectului, realizând fenomenul de acord) şi *moduri nepersonale* (care nu deosebesc persoana şi numărul subiectului), iar după b), în *moduri predicative* şi *moduri nepredicative*[8]. Clasele delimitate prin aplicarea unuia sau celuilalt dintre cele aceste două criterii coincid, în sensul că modurile personale sunt şi predicative, iar cele nepersonale sunt şi nepredicative. Modurile personale şi predicative sunt indicativul, conjunctivul, condiţional-optativul, prezumtivul şi imperativul[9], iar modurile nepersonale şi nepredicative sunt infinitivul, gerunziul, participiul şi supinul.

Se acceptă, în general, că modul (personal) are, in limba română, două valori fundamentale: aceea de acţiune sigură (indicativul) şi aceea de acţiune posibilă (toate celelalte moduri). Ultimei valori i se subsumează, de obicei, alte valori: acţiune posibilă sau probabilă, dar realizabilă (conjunctivul), acţiune posibilă nesigură (prezumtivul), acţiune posibilă condiţionată (condiţionalul) sau dorită (optativul), acţiune posibilă asociată voinţei emiţătorului (imperativul). După felul de raportare la realitate, obiectiv sau subiectiv (cu implicare afectivă sau emoţională), modurile au fost numite *obiective* (indicativul) şi *subiective* (toate celelalte) (Iordan 1954, 425).

Includerea clasei modurilor nepersonale şi nepredicative în categoria gramaticală a modului se justifică tradiţional. Modurile nepersonale nu exprimă semnificaţii modale. Ele se caracterizează printr-un comportament complex, de verb şi de altă clasă morfologică: nume, adjectiv, adverb[10].

[8] Gramatica generativă înregistrează aceste forme ca *forme finite* ale verbului, care asigură autonomie, vs *forme nonfinite*, care nu asigură autonomie grupurilor constituite în jurul lor (DSL, s. v. *mod*)

[9] Trebuie spus că, în limba actuală, nu toate modurile *personale* prezintă variaţia de persoană şi număr; este situaţia conjunctivului (perfect) şi prezumtivului (prezent şi perfect) exprimat cu forme de conjunctiv perfect.

[10] Considerate deseori forme nominale, pentru că nu prezintă desinenţe de persoană şi număr, *modurile nepersonale* îşi justifică încadrarea în paradigma verbală prin anumite caracteristici (cele mai multe sunt de ordin sintactic). În general, ele au trăsături duble, de tip verbal şi de tip nominal. Credem că e necesar ca, în cele ce urmează, să descriem dublul statut al acestor forme, mai ales pentru că, în graiurile munteneşti, ele se vor regăsi cu aceste trăsături: a. Infinitivul păstrează integral disponibilităţile combinatorii ale verbului, inclusiv combinarea cu cliticele pronominale şi selecţia unui subiect propriu, participarea cu forme distincte la opoziţiile de diateză şi caracteristica de a prezenta două forme temporale – prezent şi perfect –, precum şi de a fi sinonim cu modul conjunctiv; trăsăturile sale nominale constau în aşezarea în poziţiile sintactice ale numelui, fie în cea de subiect, fie în cea de obiect direct sau indirect; b. Participiul are comportament, de asemenea, dublu, verbal şi adjectival. Comportamentul verbal constă în păstrarea parţială a disponibilităţilor combinatorii ale verbului şi a restricţiilor de caz, de prepoziţie şi de conjuncţie impuse nominalului subordonat sau propoziţiei subordonate. Comportamentul adjectival se manifestă prin prezenţa variaţiei în funcţie de

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Cunoscută este, de asemenea, clasificarea modurilor după structură: modurile sunt *moduri simple* (*sintetice*) şi *moduri compuse* (*analitice*). Simple sunt imperativul, gerunziul, participiul, iar compuse, conjunctivul (prezent şi perfect), condiţional-optativul (prezent şi perfect), infinitivul (prezent şi perfect), prezumtivul (prezent şi perfect). Indicativul este greu de aşezat în această clasificare, dacă avem în vedere, diversitatea timpurilor – simple şi compuse – prin care acesta se (re)prezintă, iar supinul trebuie integrat modurilor *compuse*, dacă avem în vedere că morfemul liber (*a*, *să*, în cazul infinitivului, respectiv, conjunctivului) e considerat element de compunere. Această clasificare este utilă în lucrarea de faţă în situaţia în care se ia în discuţie schimbarea componenţei formale a unui mod în funcţie de perioadele limbii (conjunctivul perfect, condiţional-optativul) sau când modurile sunt discutate în comparaţie (supinul *versus* participiul).

a.4. *Timp*

Ne vom referi doar la două dintre accepţiunile noţiunii de *timp*: 1. *timp* – categorie gramaticală specifică flexiunii verbale, prin care se indică momentul în care se desfăşoară acţiunea în raport cu momentul vorbirii, având ca secţiuni fundamentale trecutul, prezentul şi viitorul; 2. timp – denumirea paradigmelor care funcţionează în sfera modurilor verbale.

Categoria gramaticală a *timpului* implică raportarea directă sau indirectă – prin intermediul altui timp – acţiunii la momentul vorbirii, faţă de care poate fi anterioară, simultană sau posterioară. Prezentul arată concomitenţa cu momentul vorbirii, timpurile trecute (imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfect) arată anterioritatea faţă de momentul vorbirii, timpurile viitoare (viitor I, viitor anterior) redau posterioritatea faţă de momentul vorbirii. În funcţie de raportarea acţiunii la momentul vorbirii – directă sau indirectă –, distingem între *timpuri absolute* şi *timpuri relative*. Raportarea indirectă, mediată, a procesului la momentul enunţării are loc numai la anumite timpuri ale modului indicativ:

gen, număr şi caz, precum şi prin combinarea cu morfemele comparaţiei. Participiul are trăsătura specifică de a apărea în forme verbale compuse, iar în această poziţie realizează toate posibilităţile combinatorii de care este susceptibil verbul din care derivă. Majoritatea participiilor de la verbele tranzitive sunt inerent pasive. Participiul verbelor intranzitive – vom accepta pentru studiul de faţă situaţia în care verbul intranzitiv primeşte o întrebuinţare ca participiu adjectival – este activ. Câteva pot avea semnificaţii duble, active şi pasive, în funcţie de context; c. Gerunziul prezintă un comportament triplu: de verb, adverb şi nume. Ca verb, păstrează aproape integral disponibilităţile combinatorii ale verbului, inclusiv combinarea cu cliticele pronominale şi vecinătatea unui subiect, precum şi forme care marchează opoziţiile de diateză. Ca adverb, gerunziul se comportă având, în funcţie de context, valoare circumstanţială cauzală, temporală, condiţională, concesivă, modală, instrumentală – valori pe care le vom identifica în graiurile munteneşti. Gerunziul poate trece formal, atunci când prezintă acordul după gen şi număr, în clasa adjectivului, iar când are dublă subordonare, faţă de verb şi faţă de nume, îndeplineşte funcţia de element predicativ suplimentar şi manifestă valoare dublă, atributivă şi circumstanţială. Are şi valoare nominală, mai rar, prezentă în construcţiile în care apare pe poziţia de complement necircumstanţial sau de subiect. Toate aceste situaţii se vor fi regăsi în graiurile munteneşti; d. Supinul se apropie de infinitiv pentru că suportă contexte comune şi aşadar, sinonimie cu acesta şi, deci, are trăsături verbale şi nominale. Natura sa verbală se referă la combinarea cu obiectul direct şi cu numele predicativ şi la restricţiile de caz, de prepoziţie sau de conjuncţie impuse determinanţilor. Natura sa nominală este probată de apariţia în poziţiile de subiect şi de obiect direct sau prepoziţional şi prin ocurenţa obligatorie în contexte prepoziţionale.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

mai-mult-ca-perfectul şi viitorul anterior exprimă acţiuni anterioare altor acţiuni, prin referire la momentul de realizare al cărora se determină raportul dintre momentul in care se realizează acţiunea şi momentul vorbirii.

După alcătuire, timpurile sunt *timpuri simple* (*sintetice*) şi *timpuri compuse* (*analitice*): prezentul, imperfectul, perfectul simplu, mai-mult-ca-perfectul sunt timpuri simple; perfectul compus, viitorul I, viitorul anterior sunt timpuri compuse.

Unele timpuri conţin o componentă *aspectuală*, secundară faţă de cea temporală. Această semnificaţie aspectuală se distinge foarte clar la imperfect, care exprimă intrinsec o acţiune neterminată, în opoziţie cu celelalte timpuri trecute ale indicativului.

Considerăm, aşadar, aspectul (opoziţia acţiune încheiată/perfectivă/momentană şi acţiune neîncheiată/imperfectivă/durativă) inclus în categoria timpului ca element secundar, subordonat raportării acţiunii la momentul vorbirii. Opoziţiile de aspect sunt relevante numai pentru timpurile trecute ale indicativului – prezentul indicativ fiind neutru din punct de vedere aspectual –, datorită existenţei imperfectului, aşa cum am menţionat mai sus, capabil să exprime o acţiune neîncheiată, aflată in opoziţie cu celelalte timpuri trecute ale indicativului care redau acţiuni terminate. Pentru viitor indicativ, valoarea aspectuală este prezentă, dar nu are un caracter pertinent, pentru că diferenţa principală dintre viitor şi viitor anterior este dată de raportul temporal şi nu de cel aspectual. Caracterul de acţiune încheiată, asociat formei de viitor anterior, nu poate fi considerat relevant în opoziţia dintre cele două forme ale viitorului, pentru că viitorul, ca şi prezentul, este neutru din punct de vedere aspectual[11]. La aceste timpuri, valoarea de aspect este dată de sensul lexical al verbului („dorm”, „visez”; „voi dormi”, „voi visa” exprimă o acţiune durativă, „vin”, „plec”; „voi veni”, „voi pleca” exprimă o acţiune momentană). Unii autori vorbesc despre existenţa componentei aspectuale la *toate* timpurile, întrucât categoria gramaticală a timpului presupune *concomitent* atât referirea la momentul când se desfăşoară acţiunea, cât şi felul în care prezintă vorbitorul acţiunea săvârşită de verb din punctul de vedere al duratei. Este inclus aici şi timpul prezent, care, folosit aproape întotdeauna cu determinanţi circumstanţiali, poate avea diferite nuanţe semantice în legătură cu durata acţiunii, deci poate cumula sens durativ sau sens momentan, sens iterativ sau sens incoativ (Iordan 1954, 438).

a.5. *Valoare*

Termenul *valoare* nu are o definiţie riguroasă consacrată. Termen polisemic din punct de vedere lingvistic, acesta este asociat sau utilizat, îndeobşte, cu înţelesul de *sens* sau *semnificaţie*: „Termenul se utilizează ca echivalent apropiat al semnificaţiei, mai ales în domeniul gramaticii (de exemplu, valorile timpurilor verbului)”[12]. Frecvenţa termenului în literatura de specialitate îi atrage, credem, o pletoră semantică şi, în consecinţă, un grad sporit de ambiguitate. În general, termenul *valoare temporală sau modală* apare – în lucrările de gramatică –, în

[11] Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, 226.
[12] DSL, s. v. *valoare.*

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

capitolele de morfologie a verbului, odată cu descrierea modurilor şi, mai ales, a timpurilor verbale, ori de câte ori o formă verbală este folosită cu alt înţeles temporal sau modal – uneori, şi aspectual – decât cel asociat prin normă acelei forme.

E de remarcat că, în general, se acceptă că fiecare formă verbală are, în funcţie de modul în care vorbitorul apreciază acţiunea, de raportarea la momentul enunţării, de sensul lexical sau de nuanţa pe care i-o atribuie vorbitorul, o anumită *valoare*. „În cadrul categoriei timpului, valoarea fiecărei forme temporale în parte se delimitează în raport cu celelalte timpuri. Cum numărul timpurilor în limba română diferă de la un mod la altul – la indicativ se vorbeşte de şapte timpuri, la conjunctiv şi condiţional de două, la imperativ de unu – valoarea diferitelor timpuri care au un element comun variază de la mod la mod”[13]. Este de la sine înţeles că valoarea unei forme verbale depinde de mai mulţi factori: contextul, structura sintactică a frazei, modalizatorii verbali, intonaţia etc.

Deducem că termenul *valoare* apare cu înţelesul de „rol”, „întrebuinţare specifică”, „întrebuinţare cu valoarea altor moduri” (Avram 2001, 205–239), „semnificaţie”[14], „valoare stilistică” (Brâncuş – Saramandu 1999, 151, 154), iarăşi „semnificaţie” (Marin, *Timpuri*)[15]. Ar mai fi de precizat aici că termenul are, de fapt, două întrebuinţări în situaţiile menţionate: una este cea care are în vedere semnificaţia „fundamentală”, „de bază”, a se înţelege, cea care se menţionează în definiţia modului sau a timpului verbal; cealaltă vizează semnificaţia, îi vom spune, „secundară”, i.e. cea care e caracteristică altui mod sau altui timp, o semnificaţie, deci, dobândită în anumite contexte. Am putea considera, *mutatis mutandis*, că una este cea denotativă, iar cea de-a doua, conotativă.

Având în vedere cele de mai sus, este foarte greu de stabilit cărui gen proxim îi aparţine noţiunea discutată: morfologiei, nu, pentru că nu se manifestă prin schimbări de formă (însă, pe de altă parte, valoarea unei forme se substituie unei categorii *morfologice*, cea specifică unui mod sau unui timp); sintaxei, pentru că presupune îndeplinirea unui rol similar cu cel al funcţiei *sintactice*, o relaţie de echivalenţă *sintactică* între două moduri, timpuri sau între un timp şi un mod; semanticii, prin faptul că vizează o deviere de la sensul de bază al verbului care primeşte valoarea respectivă; stilisticii, prin faptul că vizează o problemă de expresivitate; pragmaticii, prin importanţa pe care o au contextul, situaţia de comunicare asupra receptării semnificaţiei presupuse.

[13] Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, 226.

[14] Menţionând că un context poate influenţa sensul verbului, de ex. adverbele modale, autorii aduc precizarea – care poate avea aici rol de definiţie a termenului: „Ca efect, se produc interferări între diferitele moduri şi valori exprimate, ajungându-se la situaţia ca un ordin să se exprime prin imperativ, cât şi prin conjunctiv, o condiţie să se redea atât prin condiţional, cât si prin imperfectul indicativ sau prin conjunctivul perfect” (Brâncuş – Saramandu 1999, 151–152).

[15] Autoarea notează: „Pe lângă termenul *semnificaţie*, vom utiliza, cu aceeaşi accepţie, termenul *valoare*, ambii concepuţi drept trăsături semantice ale formelor temporale care îndeplinesc, la fel ca în cazul fonemului, un rol demarcativ, de delimitare sau de integrare a unei clase de forme prin raportare la unităţi similare”, iar mai departe, pune în legătură termenul cu noţiunile *funcţie* şi *context* (Marin, *Timpuri*, 6).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Vom folosi în lucrarea de față termenul *valoare* în accepțiunea de *semnificație modală sau temporală a întrebuințării contextuale a unei anumite forme verbale*, acceptând, implicit, caracterul eteroclit al genului proxim al termenului.

b. Termeni din domeniul dialectologiei

b.1. *Criteriu* (în repartiția dialectală)

Problema alegerii *criteriilor* în delimitarea subdialectelor a fost tratată cu atenție de către cercetători. În general, se subliniază rolul hotărâtor al particularităților fonetice, dar în delimitările subdialectelor apar, ca o completare, şi particularități morfologice şi lexicale. De-a lungul timpului, s-a semnalat caracterul neunitar al criteriilor pe baza cărora s-a stabilit, în unele lucrări, repartiția dialectală, subliniindu-se necesitatea de a lua în considerare în mod diferit nivelurile lingvistice alese drept criterii ale clasificării. Cercetătorii au discutat importanța *criteriilor* în stabilirea configurației dialectale a unei limbi, încercând o ierarhizare a acestora. Printre cei care au abordat în mod explicit problema criteriilor folosite în repartiția dialectală a fost Ion Gheție (Gheție 1964), cu toate că şi G. Weigand (Weigand 1909) şi E. Petrovici (Petrovici 1954b) au făcut referiri la rolul foarte important al acestora. Ion Gheție consideră că importanța faptelor lingvistice, dată de frecvența lor, constituie un criteriu important de selectare a faptelor specifice unei varietăți lingvistice. Cercetătorul citat subliniază rolul precumpănitor al particularităților fonetice şi morfologice şi pe cel secundar al particularităților lexicale şi distinge între particularități *tipice* („care nu apar decât în arii neînvecinate") şi *atipice* („care apar în arii învecinate"), primele putând fi, la rândul lor, *absolute* („care apar într-o singură arie") sau *relative* („care apar în arii neînvecinate"). Reținem importanța dată noțiunii de *criteriu*, precum şi necesitatea de a identifica particularități *tipice*, specifice, pentru a determina proveniența dialectală a unui anumit material lingvistic (Gheție 1964).

b.2. *Subdialect*

În *Tratat* 1984 se foloseşte termenul *subdialect* în sensul prezent în definiția lui E. Petrovici, de noțiune care ocupă un „loc intermediar intre *dialect*[16] şi *grai*, mai puțin întins ca (sic!) dialectul dar mai intins ca graiul"[17]. *Tratatul* prezintă sub denumirile de „subdialect muntean", „subdialect moldovean", „subdialect bănățean", „subdialect crişean", „subdialect maramureşean", caracteristicile fonetice, morfologice şi lexicale ale unităților lingvistice considerate ca fiind subordonate dacoromânei, ca „dialect" al limbii române.

Vom folosi în acest studiu termenul de *subdialect* in accepțiunea folosită în *Tratat*, de subdiviziune a dacoromânei. Înțelegem această subdiviune ca pe o arie dialectală dinamică, cu granițe dialectale estompate, a cărei delimitare de celelalte subdiviziuni de acelaşi fel se face printr-o *zonă de tranziție*. Între subdialectele dacoromânei, subdialectul muntean este subdialectul vorbit în zona care are ca limite geografice regiunea subcarpatică (nord-vest), Dunărea (sud) şi Marea Neagră

[16] Se acceptă, în general, că *dialectul* este unitatea lingvistică subordonată limbii, existența lui presupunând existența mai multor unități de acelaşi rang, în aceeaşi poziție față de limba avută în vedere.

[17] *Tratat* 1984, 124–125.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

(sud-est) şi care se separă de celelalte subdialecte învecinate (moldovean, bănăţean, graiurile transcarpatice) printr-o largă *zonă de tranziţie* (vezi *infra* definiţia *zonei de tranziţie*, b.3.).

b.3. *Zonă de tranziţie*

Cercetătorii consideră că unităţile dialectale sunt despărţite nu de linii nete, ci de mănunchiuri de linii. Aceste fâşii delimitează, de fapt, *zona de trecere* de la o unitate dialectală la alta, ceea ce, îndeobşte, se numeşte *zonă de tranziţie.* Aceasta se defineşte ca zonă „caracterizată prin mănunchiuri de isoglose, zonă de dimensiuni variabile, între subdialecte sau graiuri", „care asigură continuitatea peisajului dialectal", arie caracterizată „prin interferenţa, mixtura, coexistenţa unor fenomene lingvistice caracteristice, diagnostice chiar, pentru ariile limitrofe. Nota distinctivă a zonelor de tranziţie este coexistenţa unor trăsături lingvistice incongruente din punct de vedere tipologic (…), deci absenţa sau numărul foarte mic de trăsături specifice" (*Tratat* 1984*,* 150). Aşadar, în zona de tranziţie se vor întâlni mănunchiuri de *isoglose*, i. e. fâşii de linii în care se înregistrează acelaşi tratament, fonetic *(isofonă*), morfologic (*isomorfă*) sau lexical (*isolexă*). Marcată de interferenţa dintre isoglose, *graiul de tranziţie* presupune ocurenţa trăsăturilor *atipice* (I. Gheţie).

b.4. *Tip* (*dialectal*)

Unii cercetători au susţinut că graiurile dacoromâne se împart în două mari grupuri. Această părere apare pentru prima dată la Al. Philippide, care consideră că varietăţile dialectale ale dacoromânei se explică istoric, luându-se în consideraţie aşezarea („migraţia") dacoromânilor pe teritoriul Daciei în două valuri succesive: „ramura banato-transcarpatină" şi „ramura muntenească"[18] (v. *infra* II. *Subdialect muntean / Graiuri munteneşti*). Această perspectivă, motivată diacronic, asupra repartiţiei dialectale a dacoromânei este adoptată de Iorgu Iordan, care, introducând noţiunea de *tip* în terminologia dialectologică, va numi cele două grupuri dialectale, „tipuri": *muntenesc* şi *moldovenesc* (Iordan 1941).

Înţelegând noţiunea de *tip* din perspectiva gramaticii generativ-transformaţionale, Em. Vasiliu delimitează două tipuri, „două grupuri dialectale: 1. grupul sud-estic, pe care îl vom numi în mod convenţional grupul muntean şi 2. grupul nord-vestic, pe care îl vom numi în mod convenţional grupul moldovean"[19] (v. *infra* II. *Subdialect muntean / Graiuri munteneşti* – Poziţia graiurilor munteneşti în contextul preocupărilor de stabilire a repartiţiei dialectale a dacoromânei).

b.5. *Grai*

Termenul *grai* trebuie înţeles ca unitatea lingvistică subordonată *subdialectului*, o definiţie funcţională fiind oferită de E. Petrovici: „acele varietăţi teritoriale ale limbii naţionale care se deosebesc numai puţin unele de altele şi nu ocupă teritorii mai întinse se numesc graiurile locale sau teritoriale, constituind cele mai mici unităţi dialectale, vorbite câteodată pe un teritoriu foarte mic sau chiar într-un sat"[20].

[18] Philippide 1927, 404.
[19] Vasiliu 1968, 194.
[20] Petrovici 1954a, 10.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Considerăm importantă precizarea accepţiunii în care folosim sintagma *graiuri munteneşti* în lucrarea de faţă**:** subunităţi lingvistice subordonate teoretic subdialectului muntean – incluzând, în fapt, unităţile lingvistice care se încadrează în teritoriul care cuprinde Muntenia (centrul şi sud-estul Munteniei) şi Dobrogea. Considerată, iniţial, o zonă caracterizată printr-un „mozaic dialectal”[21], Dobrogea, în lumina cercetărilor realizate pentru *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea*, „nu formează o arie dialectală distinctă în cadrul teritoriului dacoromân”[22]. Având în vedere, însă, poziţia geografică a Dobrogei – în vecinătatea Munteniei şi a Moldovei – şi istoria mişcărilor de populaţie din Dobrogea – aşezarea în zonă a *cojanilor*, populaţie provenită din nord-estul Munteniei, val suprapus peste *turcani*, termen pentru populaţia românească băştinaşă, şi a *mocanilor*, populaţie românească originară din Transilvania –, se acceptă că Dobrogea nu formează, în cadrul teritoriului dacoromân, o arie dialectală unitară. Astfel, într-o zonă restrânsă din nord se întâlnesc particularităţi caracteristice graiurilor moldoveneşti, în timp ce, în centrul Dobrogei şi, mai ales, în sud predomină particularităţile graiurilor munteneşti. La acestea se adaugă unele particularităţi ale graiului cojanilor, în care se intersectează tipurile dialectale moldovenesc (la nord) şi muntenesc (la sud). Preponderenţa particularităţilor munteneşti, care apar, chiar dacă în măsură diferită, în toată regiunea, justifică încadrarea Dobrogei în aria lingvistică a graiurilor munteneşti (*Studiu introductiv* – TDD).

Nu sunt incluse în graiurile munteneşti graiurile din Oltenia. Caracterul diferit de al celor din Muntenia a fost observat de multe ori. Al. Philippide considera că aici s-au revărsat ambele ramuri dacoromâne (Philippide 1927). Gr. Brâncuş notează că „graiul oltenesc nu este subordonat subdialectului muntenesc”. N. Saramandu analizează opoziţia diezat [c, s, z]/ nediezat [c', s', z'] şi constată că în extremitatea nord-vestică a regiunii acestea apar nediezate, ceea ce determină includerea zonei respective în aria graiurilor bănăţene, în timp ce estul şi sudul, unde se întâlnesc consoanele cu varianta diezată, merg împreună cu vestul Munteniei, formând o vastă zonă de tranziţie între graiurile transcarpatice şi graiurile de tip muntenesc. Pe baza isogloselor analizate, nu se poate susţine că Oltenia se grupează cu Muntenia şi că se subordonează în întregime acestei regiuni (Saramandu 1975).

Trebuie, însă, precizat că „graiurile munteneşti se separă de restul graiurilor dacoromâne printr-o largă zonă de tranziţie, care cuprinde: părţile de nord-vest şi nord ale Olteniei, depăşeşte lanţul carpatic în Transilvania (incluzând sud-estul acestei provincii istorice) şi cuprinde, de asemenea, ţinutul Vrancei, sudul Moldovei, extremitatea nord-estică a Munteniei şi jumătatea nordică a judeţului Tulcea”[23].

[21] Weigand 1908, *apud Studiu introductiv*, TDD.
[22] *Studiu introductiv*, TDD, CIX.
[23] Saramandu 1997, 189.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

4. PRECIZĂRI METODOLOGICE

Principale metode de lucru folosite în elaborarea studiului de faţă au fost:

– selectarea formelor verbale considerate caracteristice din culegerile de texte dialectale munteneşti – TDM I – III, TDD, GN, GS – izolarea contextelor, „despuierea" textelor;

– inventarierea formelor verbale din hărţile în manuscris pentru ALRR[24]: hărţile [69], [82], [84], [101], [102], [103], [104], [105], [106], [107], [108], [110], [113], [133], [135], [140], [156], [159], [173], [175], [177], [178], [179], [183], [189], [191], [193], [195], [196], [334], [343], [347], [348], [349], [351];

– fişarea şi inventarierea formelor verbale din materialul necartografiat aflat în manuscris pentru ALRR: plicurile [603], [604], [637], [638], [1864], [1865], [1868], [1907], [1092], [1917], [1924], [1927], [1939], [1940], [1956];

– elaborare de hărţi cu ajutorul programului Surfer pentru repartiţia anumitor forme verbale (câte un verb din fiecare conjugare) (vezi anexele): forme de imperfect indicativ persoana a 6-a, forme de perfect compus persoanele 3/6, forme de perfect simplu, de perfect simplu sigmatic şi asigmatic pentru verbele neregulate *a fi*, *a vrea* şi *a avea*, forme de mai mult ca perfect persoana a 2-a, forme de mai mult ca perfect persoana a 4-a, formele de viitor persoana 1, anumite forme de conjunctiv (*să dea*; *să aibă*), forme de participiu în *-ă*, de gerunziu în *-ă*, forme de perfect compus în *-ră*, forme iotacizate persoana 1 indicativ prezent, persoana 1 şi a 3-a conjunctiv prezent, forme iotacizate de gerunziu, forme participiale în *-ă* etc.;

– interpretarea rezultatelor hărţilor, compararea acestora cu formele selectate din textele dialectale;

– analiza contextelor în care apar anumite forme sau valori verbale;

– explicarea, prin notele de subsol, a originii şi a evoluţiei unor forme verbale (folosind, în special, Morariu 1924, Densusianu, *LR*, *ILR*, Ivănescu 1980, Graur 1968, Gheţie – Mareş 1974, Gheţie *et alii* 1997);

– compararea anumitor forme verbale prezente în graiurile munteneşti cu cele din limba secolelor al XVI-lea – al XVIII-lea, după reperele din bibliografie;

– redactare de tabele cu verbe selectate din *Glosar dialectal. Muntenia* (autoare: Maria Marin şi Iulia Mărgărit) pentru inventarierea anumitor fenomene: încadrarea verbelor (denominative) la conjugarea I sau a IV-a, la conjugarea I sau a IV-a – tare sau slabă, la diateza activă sau pasivă etc.

Trebuie menţionat că în transcrierea contextelor pentru ilustrarea formelor verbale avute în vedere am ţinut seama de marcarea grafică a pauzelor şi a ezitărilor, precum şi de limitele unităţilor de intonaţie (contururile melodice non-terminale, notate cu o bară; sfârşitul unei unităţi de intonaţie, notat cu două bare), dar am procedat la literarizarea exemplelor.

[24] La studierea materialului cartografic şi necartografic pentru ALRR, aflat în lucru la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" al Academiei Române, am beneficiat de bunăvoinţa conducerii Institutului şi de sprijinul domnului Teofil Teaha.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

II. SUBDIALECT MUNTEAN / GRAIURI MUNTENEŞTI

POZIŢIA GRAIURILOR MUNTENEŞTI ÎN CONTEXTUL PREOCUPĂRILOR DE STABILIRE A REPARTIŢIEI DIALECTALE A DACOROMÂNEI

1. Problematica repartiţiei dialectale a graiurilor dacoromâne se referă la delimitarea şi descrierea varietăţilor teritoriale ale dacoromânei, ceea ce implică, mai întâi de toate, stabilirea unor criterii în funcţie de care să se facă distincţia între unităţi. S-au propus mai multe clasificări ale graiurilor (subdialectelor) dacoromânei, după diverse criterii, numărul unităţilor delimitate oscilând, în general, între două (tipuri: „muntenesc” şi „moldovenesc”) şi cinci (subdialecte: muntean, moldovean, bănăţean, crişean şi maramureşean).

1.1. Din perspectiva şcolii lingvistice clujene (dintre ai cărei reprezentanţi îi menţionăm pe Emil Petrovici şi Romulus Todoran), unităţile teritoriale ale dacoromânei sunt în număr de cinci (subdialecte). Această clasificare a dacoromânei în cinci este încă punctul de vedere adoptat de multe dintre cercetările actuale, atunci când acestea îşi propun un studiu detaliat, o monografie a unei unităţi dialectale.

2. Primele clasificări importante ale unităţilor lingvistice ale dacoromânei şi primele cercetări dialectologice ştiinţifice la noi se leagă de numele lui Gustav Weigand (autor al primul atlas lingvistic român, 1909, Leipzig – *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*). G. Weigand stabileşte, pe baza unor particularităţi fonetice, trei mari arii dialectale, trei „dialecte”: bănăţean, muntean şi moldovean[25]. Celelalte regiuni se caracterizează prin existenţa unor dialecte de

[25] Der muntenische Dialekt: Es bildet die Grundlage für die Schriftsprache. Man sagt *ţiu* in Muntenien, dagegen im Banat und Moldau *tsụn*, sonst *tsụi*. Am charakteristischen für Muntenien ist eben die Bewahrung von *e*, *i* nach dentalen Zischlauten, also: *seară, secară, şase, zic, zeŭ, şes, şi, ţes, ţiu* (*ţin*). Ferner unterscheidet sich für Muntenien durch die Aussprache *do, dun* (*dă*, *dîn*) für literarische *de*, *din*, wie in den Nachbardialekten gesprochen sind; allerdings findet sich do, dun auch im Nordwesten (Araden Gegend). Spezifisch muntenisch ist auch die Schaechung von *s* zum stimmlosen *z* in *ovăs* zu *ovăz*. Die Form *râz* (*râd*), *vânz* (*vând*), *văz* (*văd*) sind auch muntenisch, sie greifen aber nach den südlichen Siebenbürgen über. Die Aussprache von *ce*, *ge* ist mehr palatal, als dental, auffalend ist aber auch die palatal gefärbte Aussprache von *ş* (*şase*), die ist zwar besonders bezeichnet habe, aber sie ist doch deutlich wahrnehmbar gegenüber dem moldauischer breiten *ş* (*šoęsụ*). Der Banater Dialekt: [...] In Muntenien sowohl, wie in der Moldau bleiben die dentale unverändert. [...] Die ganze Labialreihe (*p, b, v, f, m*) ist völlig intakt geblieben, während sie in der Moldau ganz, in Muntenien teilweise in die palatale übergangen ist. Die Grenzlinien greifen auch Oltenien über. [...] Dass der alte Diphthong *ea* vor *e*: *leamne* (*lemne*) konsequent bewahrt ist, findet sich nur im Banate, während Muntenien dafür den geschlossenen *e*-Laut hat, in der Moldau aber auch der Charakter der umgebenden Laute bestimmend ist. 7. *tsụn* (*ţin*) findet sich zwar auch in der Moldau, aber nicht in Muntenien, und nur in einem Teile von Siebenbürgen. 8. Ebenso verhält es sich mit *dzụk* (*zic*) und 9. mit *śer* (*cer*). [...] Wenn man bei der Einteilung der Dialekte die Behandlung der lateinischen Explosivae *p*, *b* vor *i* und *t*, *d* vor *e* und auch der lateinischen Palatale *c*, *g*, im Auge

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

tranziție *(Übergangsdialekte)* – Transilvania şi Oltenia, de exemplu – dialecte mixte (*Mischdialekte*) – Țara Moților, Oltenia de sud, Dobrogea – şi regiuni cu mozaic dialectal (*Mosaiksdialekte*) – Bucovina[26].

2.1. În 1954, E. Petrovici dezvoltă clasificarea lui G. Weigand şi ajunge la concluzia ca există patru, respectiv cinci „dialecte" ale dacoromânei: muntean, moldovean, bănățean, crişean şi maramureşean. Tot atunci se fac primele referiri la importanța, în principal, a particularităților de ordin fonetic în stabilirea granițelor dialectale (Petrovici 1954a, Petrovici 1954b). Plecând de la ideea că „hotărâtoare pentru stabilirea ariilor dialectale trebuie considerate hărțile pe care sunt reprezentate corespondențele fonetice dintre graiuri", Petrovici identifică cinci variante pentru rostirea africatei *ĝ*[27], şi deci, cinci arii, care se confirmă şi în funcție de tratamentul africatei *ĉ*. Astfel, E. Petrovici ajunge la concluzia că, „pe baza materialului Atlasului lingvistic român, există subdialectul muntean, moldovean, bănățean, crişean şi poate cel maramureşean"[28].

2.2. Continuând observațiile înaintaşilor săi şi, în special, pe cele ale lui E. Petrovici, Romulus Todoran semnalează noi fapte care duc la precizarea fizionomiei subdialectelor dacoromânei şi care permit afirmarea cu certitudine a existenței subdialectului maramureşean (Todoran 1956, Todoran 1961). Cercetătorul clujean reafirmă rolul primordial al particularităților fonetice, dar şi relevanța unora morfologice, sintactice sau lexicale. O precizare importantă este aceea că o „particularitate poate fi considerată caracteristică atunci când nu apare decât într-o singură unitate dialectală sau când ea apare în unități dialectale neînvecinate"[29].

---

behält, so ergibt sich folgendes Bild: Muntenien: *p*, *k'*; *b*, *g'*; *t*, *d*; *tś*, *dź*. Moldova: *k'*, *g'*; *t*, *d*; *ś*, *ź*. Banat: *p*, *b*; *tś*, *dź*; *ś*, *ź*. (*Linguistischer Atlas des dacorumänischer Sprachgebietes – Vorwort* – Weigand 1909).

[26] Susținută şi de Sextil Puşcariu, care demonstrează că Transilvania nu are un dialect aparte, (nordul mergând cu Moldova, sudul cu Muntenia şi vestul cu Banatul şi Crişana), clasificarea lui G. Weigand este aprofundată şi îmbogățită de Emil Petrovici, pe baza materialului oferit de *Atlasul lingvistic român* I, II.

[27] Petrovici 1954b, 5–17.

[28] Muntenia, Oltenia, sudul Ardealului şi Dobrogea – *ĝ* – africată prepalatală, rostirea este cea literară; Moldova, Bucovina şi estul Ardealului – *ž* – fricativă alveo-palatală, apropiată de *j*, deci cu o articulație puțin posterioară; Banatul şi sud-vestul Ardealului – *ź* –, fricativă alveo-palatală; Crişana şi nord-vestul Ardealului – *j* – fricativă; Maramureş şi Țara Oaşului – *ğ* – africată cu rostire ca în Muntenia, dar mai aspră. E. Petrovici enumeră şi alte particularități fonetice menite să distingă între un subdialect şi altul: păstrarea lui *ń* (palatal) intervocalic în cuvinte ca: *cuń*, *cuńe*, *călcâń* (ceea ce deosebeşte subdialectul bănățean de celelalte subdialecte); pronunțarea lui *o* inițial ca *ụă* în *ochi*, *oi*, *os* etc. – proprie subdialectului crişean; închiderea lui *e* final la *i* în cuvinte cu *e* final neaccentuat: *frati*, *badi* – proprie subdialectului moldovean; rostirea *nepoți*, *frați* – caracteristică subdialectului muntean şi limbii literare; rostirea *amnar*, *zidar* – caracteristică tot subdialectului muntean şi limbii literare (Petrovici 1954b).

[29] La particularitățile semnalate de E. Petrovici, R. Todoran adaugă (selectăm aici numai particularitățile subdialectului muntean): Pentru subdialectul muntean: epenteza lui [i] în pl. *mâni>mâini;* formele *al, a* ale articolului adjectival *cel, cea*; forma *a* a auxiliarului de perfect compus,

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

2.3. S-a făcut observaţia că E. Petrovici şi R. Todoran au dus mai departe clasificarea subdialectelor propusă de G. Weigand, „nu au pornit, în realizarea repartiţiei dialectale a dacoromânei, de la o analiză critică a părerilor formulate până atunci, ci luând ca bază repartiţia propusă de Weigand, au urmărit să identifice noi subdialecte, utilizând un material mai bogat […], dar nu şi o metodă mai riguroasă”[30].

3. Clasificării dacoromânei în *cinci subdialecte*, susţinute de şcoala lingvistică clujeană, i se opune clasificarea în *două „tipuri”*: muntenesc şi moldovenesc. Această opinie apare, pentru prima dată, la Al. Philippide, în 1927 *(Originea românilor)* în strânsă legătură cu teoria sa asupra formării limbii române în sudul Dunării. Comparând numeroase fenomene lingvistice din dacoromână, aromână, meglenoromână şi istroromână, Al. Philippide a ajuns la concluzia că numai două sunt acelea care deosebesc dacoromâna de celelalte dialecte: fricativizarea lui *c + e, i* şi africatizarea lui *g + i + vocală.* Pe această bază se poate stabili data la care aromânii s-au despărţit de dacoromâni, precum şi modul în care aceştia din urmă s-au răspândit pe teritoriul lingvistic actual. Al. Philippide consideră că românii au trăit în Peninsula Balcanică până în a doua jumătate a secolului al VI-lea, când s-au separat: „dacoromânii împreună cu istroromânii de o parte, de macedoromâni, de altă parte [...] În migraţia lor spre nord şi spre răsărit, dacoromânii s-au despărţit în două ramuri. O ramură s-a răspândit tot mai departe treptat peste Banat, teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Bârsei şi de Ţara Oltului, sud-estul Transilvaniei), Bucovina, Moldova, Basarabia. Altă ramură s-a răspândit peste Muntenia, Ţara Bârsei şi Ţara Oltului, sud-estul Transilvaniei. Peste Oltenia s-au revărsat şi ramura banato-transcarpatină şi ramura muntenească”[31]. Din prima ramură s-au născut graiurile de tip moldovenesc, iar din a doua ramură, cele de tip muntenesc. În Oltenia s-au revărsat ambele ramuri, ceea ce conferă acestui grai un caracter „mixt”.

3.1. Preluând opinia lui Al. Philippide, Iorgu Iordan este de părere că „toate graiurile din România actuală sunt, în linii mari, de *tip* muntenesc şi de *tip* moldovenesc”. Cercetătorul citat integrează în primul tip Muntenia, cea mai mare parte din Oltenia, Ţara Oltului, Ţara Bârsei, sud-estul Transilvaniei, iar în cel de-al doilea, „toate celelalte provincii româneşti”[32].

3.2. În 1961, Ion Coteanu se situează pe poziţia acceptării împărţirii dacoromânei în două tipuri fundamentale, unul muntean şi unul moldonean, chiar dacă „cele două tipuri reprezintă o generalizare nu tocmai fructuoasă când vrem să

---

pers. III sg. (*o* – în celelalte subdialecte); acordul articolului posesiv cu substantivul precedent (*a* invariabil în celelalte subdialecte); formele de conjunctiv *să rabde, să plouă, să stea* (faţă de *să rebde, să ploaie, să steie*); imperativele *adu, vino* (faţă de *adă, vină*); cuvinte specifice: *ginere, porumbel, cimitir, noroi, magiun* etc. (Todoran 1961).

[30] Ionescu-Ruxăndoiu 1976, 120.

[31] Philippide 1927, 404.

[32] Iordan 1941, 230.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

facem descrierea structurii dialectelor şi graiurilor româneşti, fiindcă *se neglijează deosebirile actuale dintre ele*" (subl. n.)[33].

3.3. Dihotomia *graiuri de tip muntenesc* şi *graiuri de tip moldovenesc* încetează să mai aibă un caracter arbitrar o dată cu argumentarea repartiţiei dialectale a dacoromânei de către Em. Vasiliu. Cercetătorul porneşte de la teoria lui Al. Philippide, urmăreşte schimbările fonetice (sistemul vocalic şi sistemul consonantic ale fiecărui dialect al românei) şi cronologia acestora în trecerea de la româna comună la dialecte, dar utilizează un model în care are în vedere „regulile ordonate identic ale nucleului comun". În concepţia lui Em. Vasiliu, româna comună evoluează în două direcţii: a) un grup dialectal de vest şi nord-vest (care include dialectele vorbite în Moldova, Ardealul de nord, de vest, Banatul şi dialectele istroromâne) şi b) un grup dialectal de sud şi sud-est (care include dialectele vorbite în Muntenia, Oltenia şi Ardealul de sud). Considerând relevante, în trecerea de la româna comună la varietăţile ei[34], o serie de schimbări fonetice, Em. Vasiliu observă evoluţia diferită a celor două grupuri de dialecte şi ajunge la concluzia că: „toate schimbările fonetice care sunt comune celor două grupuri dialectale apar după alte două schimbări fonetice care separă de la început cele două grupuri: depalatalizarea consoanelor rom. com. [ş, j] şi apariţia (prin aceasta) a fonemului [î] în dialectele munteneşti şi rotacizarea consoanei [n] în poziţie intervocalică într-o parte a dialectelor de tip moldovean"[35]. Cronologia depalatalizării lui [ş] nu este aceeaşi pentru ambele grupuri, iar evoluţia diferită a determinat două serii: rom. com. *cămeaşe* > *cămeaşă* > *cămaşă* > *cămaşe* (tip muntean), respectiv rom. com. *cămeaşe* > *cămeşe* > *cămeşă* (tip moldovean). La fel, pentru rom. com. *şeapte, şearpe* > *şapte, şarpe*, respectiv, *şăpte, şărpe*. Aşadar, în dialectele de *tip muntean* se produce întâi o depalatalizare a lui [ş] şi apoi monoftongarea [ea]>[e], înainte de o silabă conţinând un [e], în timp ce în dialectele de *tip moldovean*, întâi s-a produs monoftongarea şi apoi, depalatalizarea (i. e. *şeapte, şearpe*> *şepte, şerpe*> *şăpte, şărpe*)[36].

3.4. Repartiţia dialectală a dacoromânei în două tipuri sau două grupuri de graiuri s-a dovedit operantă, iar cercetările ulterioare acestei clasificări i-au relevat importanţa. Ion Gheţie, după o analiză a faptelor de limbă caracteristice graiurilor dacoromâne în secolul al XVI-lea, apoi al XVII-lea – al XIX-lea, ajunge la o „concluzie necesară: sub raport fonetic şi fonologic, dacă nu şi sub raport lexical, dacoromâna continuă să fie divizată în două subdialecte: sudic şi nordic"[37]. Într-o contribuţie ulterioară[38], comparând particularităţile fonetice ale celor două tipuri de

[33] Coteanu 1961, 68.

[34] Em. Vasiliu e de părere că „în trecerea de la româna comună la actualele dialecte dacoromâne, nu a existat o perioadă de comunitate a dialectelor dacoromâne" (Vasiliu 1968,140).

[35] Vasiliu 1968, 140.

[36] *Ibidem*, 154.

[37] Gheţie 1994, 160.

[38] Ion Gheţie, *Graiurile dacoromâne în secolele al XIII-lea – al XVI-lea (până la 1521)*, Bucureşti, 2000.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

graiuri (redenumite „nordic – sud-vestic” şi „sudic”), I. Gheţie afirmă: „Cercetarea noastră confirmă, în linii mari, pentru secolele al XIII-lea – al XVI-lea (până la 1521), repartiţia acceptată de Philippide şi apoi de Emanuel Vasiliu. Faptele nu ne îngăduie să distingem prezenţa unui al treilea subdialect dacoromânesc”[39], menţionând totodată că „în timp ce dialectul nordic – sud-vestic cunoaşte unele diferenţieri teritoriale, dialectul sudic se înfăţişează mult mai unitar […]”[40].

3.5. „Repartiţia graiurilor dacoromâne în două grupuri dialectale, moldovenesc şi muntenesc, realizată din pespectiva diacronică de către Al. Philippide şi reluată de Em. Vasiliu, e confirmată de analiza faptelor în sincronie” consideră N. Saramandu[41]. Cercetătorul continuă studierea comportamentului consoanelor /ş, j/, luând în considerare felul în care sunt marcate opoziţiile de număr şi persoană, deci, rolul alternanţelor morfonologice în flexiunea nominală şi verbală – în perechile de cuvinte care, în graiurile munteneşti, se deosebesc pe baza opoziţiilor – /e/ sau /0/ – /i final asilabic/ în timp ce în graiurile moldoveneşti se confundă ca urmare a neutralizării opoziţiilor menţionate, delimitând astfel, „două mari grupuri dialectale”:

a. grupul sud-estic (corespunzător celui „muntenesc”), în care /i/ *(i* final asilabic) marchează opoziţia singular/plural în flexiunea nominală: /hoţ/ – /hoţi/, /moş/ – /moşi/, /buză/ – /buze/, /casă/ – /case/, /moaşă/ – /moaşe/, dar şi opoziţiile între formele de persoana I şi a II-a indicativ prezent /încalţ/ – /încalţi/, /cutez/ – /cutezi/, /îngraş/ – /îngraşi/ şi între formele de persoana III-a indicativ şi conjunctiv prezent /încalţă/ – /să încalţe/, /coase/ – /să coasă/, /îngraşă/ – /să îngraşe/ etc.;

b. grupul nord-vestic (corespunzător celui „moldovenesc”), în care opoziţiile menţionate fie nu sunt marcate (după consoanele /ş, j, ţ, z/) un /hoţ/ – doi /hoţ/, un /moş/ – doi /moş/, o /buză/ – două /buză/; eu /cutez – tu /cutez/; /el /încalţă/ – el (să) /încalţă/, fie sunt marcate prin alternanţe consonantice: /pom/ – /poń/, /rup/ – /ruќ/ etc[42].

4. Cele două perspective asupra repartiţiei dialectale a dacoromânei sunt repere a căror importanţă în istoricul problematicii trebuie relevată. Ele reprezintă momente diferite în precizarea criteriilor, precum şi a graniţelor dialectale. Deşi prima perspectivă aparţine tradiţiei, adoptarea ei poate fi în continuare posibilă în funcţie de tipul de cercetare propus sau de scopul studiului. Cercetarea diacronică, evolutivă va găsi suport mai adecvat în adoptarea celui de-al doilea punct de vedere, *al tipurilor*. Cea de-a doua perspectivă foloseşte criterii clare şi pertinente de clasificare şi oferă o clasificare valabilă atât diacronic, cât şi sincronic.

4.1. Suprapunând clasificările prezentate mai sus se obţine, în linii generale, încadrarea *subdialectului muntean* în *tipul muntenesc* sau *sud-estic* şi a *subdialectelor moldovean*, *bănăţean*, *crişean* şi *maramureşean* în *tipul moldovenesc* sau *nordic-vestic*.

[39] Gheţie 2000, 137.
[40] *Ibidem*, 138.
[41] Saramandu 1997b, 188.
[42] Saramandu 1997b.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

III. PROBLEMA FLUCTUAȚIEI DINTRE CONJUGĂRI ÎN GRAIURILE MUNTENEŞTI

1. În toate graiurile dacoromânei se înregistrează fluctuații între cele patru conjugări ale verbelor, raporturile dintre ele şi ponderea fiecăreia fiind, însă, diferită de la un tip la alt tip de graiuri. În linii generale, în majoritatea lucrărilor de gramatică normativă sau istorică (Iordan 1943, Iordan 1954, Graur 1968, Guțu Romalo 2000 etc.) cele două mari tendințe manifestate în procesul fluctuației dintre conjugări sunt prezentate ca deplasări ale verbelor de la conjugarea a II-a la a III-a – şi invers – şi de la conjugarea a IV-a la conjugarea I – şi invers. Cele două tendințe au origini în latina populară, unde se înregistrează atât trecerea verbelor de conjugarea a II-a la a III-a[43] (deci, instabilitatea conjugărilor a II-a şi a III-a), cât şi productivitatea conjugărilor I şi a IV-a[44].

1.1. Graiurile munteneşti actuale se caracterizează, în primul rând, prin instabilitatea conjugărilor a II-a şi a III-a, pentru că prezintă numeroase exemple de forme verbale care dovedesc încadrarea anumitor verbe de conjugarea a II-a în clasa celor de conjugarea a III-a (prin anumite forme, de prezent indicativ, persoana a 4-a şi a 5-a, de imperativ negativ, de exemplu) sau a unora de conjugarea a III-a în cea a conjugării a II-a (prin anumite forme, de prezent indicativ persoana a 4-a şi a 5-a, de imperativ negativ, de condițional-optativ prezent, persoana a 4-a, de exemplu). Este vorba, de fapt, de întrebuințarea şovăielnică a anumitor forme verbale ale unor verbe considerate de conjugarea a II-a sau a III-a, cu alte cuvinte, despre o clasă cu caracter *mixt*, *de conjugarea a II-a şi a III-a*[45].

1.2. Constatarea noastră cu privire la aceste fluctuații între tiparele flexionare este că, în graiurile munteneşti actuale, mişcarea de trecere de la conjugarea a II-a la a III-a este de mai mică anvergură în comparație cu mişcarea inversă, de trecere de la conjugarea a III-a la a II-a, care pare mai amplă, poate şi din cauza numărului mai mare de verbe de conjugarea a III-a. În acest capitol vom încerca să demonstrăm cele afirmate.

1.3. Graiurile de tip sudic ilustrează însă, deopotrivă (şi pronunțat), fenomenul productivității conjugărilor I şi a IV-a. În ambele tipuri de graiuri – nordic şi sudic – sunt prezente exemple din ambele tendințe generale.

---

[43] „Încă din latină se observă tendința de trecere la conjugarea a III-a sau numai o fluctuație între cele două tipuri de flexiune" (Stati 1965, 176).

[44] „Încă din latina vulgară granițele dintre conjugări nu erau respectate riguros; [...]. Cele mai productive erau conjugările I şi IV (verbele nou create intrau de obicei într-una din cele două conjugări). Datorită acestei *aptitudini* a celor două conjugări au avut loc treceri de la o conjugare la alta, aproape totdeauna de la conjugarea II şi III (*florere*> **florire*)" (Sala 1998, 124).

[45] Ion Diaconescu foloseşte termenul de „metaplasmă": „Apartenența la o anumită conjugare nu este absolută. Încă din latina clasică, se înregistrează, ca o abatere de la normele literare, metaplasme între o conjugare şi alta" (Diaconescu 1977, 10). Ni se pare interesant faptul că prin această denumire reduce dimensiunile fenomenului la nivel fonetic.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

1.4. În graiurile munteneşti actuale se constată, e adevărat, mai rar, fluctuaţii între alte conjugări: între conjugarea a IV-a şi a II-a, între conjugarea a IV-a şi conjugarea I.

1.5. *Treceri de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a*

1.5.1. Fenomenul fluctuației dintre conjugările a II-a şi a III-a în latina vulgară se explică prin existența numeroaselor asemănări între diversele forme ale celor două conjugări şi trebuie să fi presupus trecerea unui număr mai mare de verbe de la conjugarea a II-a la a III-a şi a unuia mai mic de la conjugarea a III-a la a II-a[46]. Acest raport se păstrează şi în graiurile munteneşti. Explicația se lasă rapid identificată (şi este oferită în majoritatea lucrărilor de gramatică în care se face referire la acest subiect – Iordan 1943, 125; Iordan 1954, 453; Graur 1968, 229; Guțu Romalo 2000, 96–97; Avram 2001, 199), fiind în mod evident legată de inferioritatea numerică a verbelor de conjugarea a II-a în raport cu cele de conjugarea a III-a (20 *vs*. 200 – după Guțu Romalo 2000, 96). În general, (mai toate) verbele în *-ea* au forme de indicativ prezent persoana a 4-a şi a 5-a accentuate pe radical, ca la cele în *-e* şi, de asemenea, structuri de viitor, imperativ negativ, condițional prezent cu infinitiv în *-e*. Excepție de la această mişcare de trecere la tiparul conjugării a III-a fac verbele *a avea*, *a bea*, *a durea*, *a putea*, *a şedea* (Iordan 1943, 125; Iordan 1954, 452)[47].

1.5.2. În numeroase exemple din TDM I, II şi III, precum şi din TDD se înregistrează forme verbale care presupun treceri de la conjugarea a II-a la a III-a. Forme de prezent indicativ şi de conjunctiv persoanele a 4-a şi a 5-a de tipul (*să*) *védem, védeți,* (*să*) *párem, păreți,* (*să*) *plácem, pláceți*, prin deplasarea accentului de pe sufix pe radical, ajung să aibă aspectul caracteristic al verbelor de conjugarea a III-a. Forme de viitor cu infinitivul, de tipul *oi véde*, având în componență un infinitiv în *-e*, confirmă, teoretic, trecerea acestui verb la conjugarea a III-a. Observăm ca verbele menționate trec în grupul verbelor „asigmatice" (în clasificarea Brâncuş – Saramandu 1999) de conjugarea a III-a (sufix de perfect *-u-* şi sufixele de participiu *-u-t*). Exemplele dovedesc că prin aceasta schimbare se îmbogățeşte subdiviziunea verbelor *asigmatice* de conjugarea a III-a.

1.5.3. Inventariind formele de imperativ negativ pentru verbul *a tăcea* din materialul cartografiat pentru ALRR, am constatat că ariile în care se constată întrebuințarea formei *nu tace!* (deci cele cu un infinitiv în *-e*) sunt cele din nord-vestul Munteniei, sporadic, din centrul Munteniei şi din Dobrogea (vezi harta *Treceri de la conjugarea a II-a la a III-a*: *nu tăcea!/ nu tace!*)[48].

[46] Sala 1998, 124.

[47] Interesant este că unele dintre ele au trecut de la conjugarea a III-a la a II-a în perioada veche: *a bea*, *a cădea*, *a scădea* (Cf. Graur 1968, 228). Astăzi nimeni în Muntenia nu-l foloseşte pe *a bea* cu forme în *-e* (poate din cauza corpului sonor prea scurt), însă mulți întrebuințează infinitivele în *-e* ale celorlalte două verbe.

[48] Intenția noastră a fost să arătăm prin această hartă ariile în care se poate vorbi despre întrebuințarea unui infinitiv în *-e*, deci al unui verb care e folosit după conjugarea a III-a în loc de cea originară. Nu am urmărit frecvența „trecerilor", despre care în Marin 1991, 46 se afirmă: „Trecerile de la conjugarea a II-a la a III-a prezintă frecvența cea mai ridicată în sudul şi sud-vestul Munteniei şi al Olteniei".

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

1.6. *Treceri de la conjugarea a III-a la conjugarea a II-a*

1.6.1. Sunt (sau par) mai frecvente cele de sub **1.5**. trecerile de la conjugarea a III-a la conjugarea a II-a, după cum dovedesc doar câteva dintre exemplele selectate din textele dialectale munteneşti: *oi ducea*, *ai făcea*, *nu (mai*) *plângea*, *nu te* (*mai*) *poţi ţinea*, *bătem*, (TDD: pct. 896, 892, 884, 900), *făcem* (TDM III, pct. 818), *n-a* (*mai*) *putut ţânea (în buiestru)* (GN I, Vâlcea, 34).

1.6.2. Exemple ca *oi ducea, ai făcea, nu* (*mai*) *plângea, nu* (*te mai poţi*) *ţinea* sunt forme verbale care se bazează pe tiparele: afix + infinitiv (viitor I: *oi ducea, ai făcea*) sau *nu* + infinitiv (imperativ negativ persoana a 2-a: *nu plângea*) sau *a putea* + infinitiv (*nu te poţi ţinea*). Construcţiile pun în evidenţă infinitivele dialectale *a ducea, a făcea, a plângea, a ţinea*, deci altă încadrare morfologică (conjugarea a II-a) decât cea originară – conjugarea a III-a. Avem în vedere, totuşi, că situaţia verbului *a ţinea* este aparte, întrucât vorbim aici despre un verb care revine la tiparul iniţial, întrucât este de conjugarea a II-a etimologică.

1.6.3. Se impune menţionată aici, alături de folosirea infinitivelor în *-ea*, mutarea accentului de pe radical pe sufix la persoanele a 4-a şi a 5-a de la prezentul verbelor de conjugarea a III-a originară. În textele dialectale munteneşti şi dobrogene apar copleşitor de multe forme cu accentul pe sufix (frecvenţă deosebit de mare au verbele *a pune*, *a face*, *a se duce*): *puném, punéţi; spuném, spunéţi, făcém, făcéţi, culegém*, *strângém* sau *ardém, bătém, cerném, fierbém, începém, scotém, ţiném, zicém, umplém* (în sudul Dobrogei)[49].

1.6.4. Din textele dialectale munteneşti am selectat câteva dintre exemplele celor mai frecvente verbe de conjugarea a III-a care apar cu accentul pe sufix la persoanele a 4-a şi a 5-a indicativ prezent: *şi* ***ne ducém*** *la câmp/ cu căruţa/ cu butoaie/ cu tulumba/ cu găleţi/ arăm locu/ şi* ***puném***// *unu face cu paru/ unu înfige fire/ unu udă/ unu înveleşte/ şi* ***puném*** *câti-un ciric/ mai puţin/ cât putem/ să* ***puném*** *pă zi*// (TDM III, pct. 824, 610); *şi iar mâncam pi la opt nouo nuaptea/ ca sântem îngrăbiţi cu tutunu asta/ ca să-l* ***ducém*** *la regie*// *şi deci că asta* ***făcém*** *mereu*// (TDM III, pct. 824, 610); *să-nalţă tutunu*/// *îl* ***culegém***/ *venim cu el acasă/ îl înşirăm/ îl* ***puném*** *pă gherghef/ tup-aia să usucă/ după ce să usucă pă gherghefuri/ îl* ***strângém***// *îl* ***făcém***...***puném*** *câte patru şire câte patru şire/ şi-l* ***făcém*** *muototol*// *tupă ce-l* ***făcém*** *mototuol/ îl lăsăm...dă să usucă tot să termină dă pă luoc/* (TDM III, pct. 821, 579–580).

1.6.5. Hărţile întocmite de noi arată că întrebuinţarea înfinitivelor în *-ea* incluse în structurile de imperativ negativ şi de condiţional-optativ prezent pentru verbe care sunt la origine de conjugarea a III-a se manifestă în aproximativ aceleaşi arii în care se manifestă şi tendinţa inversă (infinitiv în *-e* pentru verbe de conjugarea a II-a) (vezi hărţile *Treceri de la conjugarea a III-a la a II-a*: *nu bate/ nu bătea*; *am ţine/ am ţinea*). Un scurt comentariu asupra repartiţiei şi asupra frecvenţei acestor forme: repartiţia formelor de imperativ negativ ale verbului în

[49] *Studiu introductiv*, TDD, 1987, 36–37.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

-ea pentru verbul *a bate* este asemănătoare ca amplitutidine cu aceea a imperativului negativ în *-e* a verbului *a tăcea*. Întrucât în aceste arii sunt afectate şi paradigme ale altor moduri (condiționalul prezent, *am ținea*, de exemplu) sau alte verbe care originar sunt în conjugarea a III-a (*a spune* e folosit în câteva puncte la imperativ negativ ca *a spunea*), se poate spune că aceste fapte coroborate demonstrează posibila existență în aceste arii a unui singur model flexionar *mixt* pentru verbele originare în *-ea* şi *-e.*

1.6.6. În cercetările recente se consideră că, în graiurile munteneşti, conjugarea a II-a este mai productivă decât conjugarea a III-a, „de fapt, toate verbele de conjugarea a III-a prezintă şi forme de conjugarea a II-a", printre exemplele oferite fiind: *a ardea, a bătea, a cerea, a cernea, a cosea, a culegea, a ducea, a făcea, a fierbea, a înfigea, a întindea, a plângea, a râdea, a scotea, a torcea, a umplea, a ungea, a vindea* etc.[50]

1.6.7. Pentru verbele menționate mai sus considerăm că sunt necesare câteva nuanțări. Dacă vom considera că ele, într-adevăr, presupun trecerea de la conjugarea a III-a la a II-a, atunci prima observație, de natură pur constatativă, este că ele provin din toate subgrupele conjugării a III-a: verbe sigmatice (*a arde*, *a culege*, *a duce*, *a întinde*, *a plânge*, *a râde*, *a scoate*, *a toarce*, *a unge*), verbe semisigmatice (*a fierbe*, *a înfige*) şi verbe asigmatice (*a coase*, *a face*, *a ține*, *a umple*, *a vinde*).

1.6.8. A doua observație este aceea că, pentru verbele din paragraful de mai sus, nu se poate vorbi despre o *schimbare de conjugare*, în sensul în care înțelegem termenul *conjugare* ca *tip flexionar*, nu se poate vorbi despre o trecere la un alt tip flexionar. De asemenea, credem că afirmația referitoare la faptul că *toate* verbele de conjugarea a III-a prezintă şi forme de conjugarea a II-a este o generalizare pur teoretică. Afirmația poate fi valabilă ca fapt potențial, latent. În fapt, concluzia este adevărată doar dacă se înregistrează, pentru verbele menționate, atât forme de indicativ prezent persoana a 4-a şi/sau a 5-a, cât şi forme de imperativ negativ sau forme compuse cu verbe auxiliare urmate de infinitiv. Suntem de părere că nu este suficientă simpla înregistrare a formelor de indicativ prezent la persoana a 4-a şi a 5-a, forme care prezintă accentul pe sufix, întrucât ele pot fi rezultatul unei presiuni a sistemului: majoritatea verbelor (în afară de cele de conjugarea a III-a) au la indicativ prezent la persoana a 4-a şi a 5-a accentul pe sufix. Faptul că formele verbelor menționate mai sus au apărut în graiuri cu accent pe sufix nu înseamnă neapărat o schimbare integrală a tipului flexionar şi nici o trecere la conjugarea a III-a a întregii paradigme a verbelor respective, ci doar o aliniere a verbelor la acelaşi fel de accentuare, o uniformizare a sistemului verbal după criteriul accentual din paradigma indicativului prezent, rezultatul fiind o pendulare a verbelor respective între cele două tipuri flexionare, o paradigmă hibridă („un amestec flexionar", Iordan 1943, 127).

[50] Marin 1991, 46: „Ariile pe care sunt consemnate trecerile de la conjugarea a III-a la a II-a şi cele de la a II-a la a III-a se află într-un raport de incluziune, în sensul că aria primului fenomen, mult mai largă, cuprinde şi aria celui de al doilea fenomen, mai restrânsă şi cu o rețea, în general, mai rară".

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

1.6.9. Credem că, în problema trecerilor de la conjugarea a III-a la a II-a, trebuie să se facă distincție între cel puțin trei tipuri de situații:

– trecerea de la conjugarea a III-a la conjugarea a II-a a verbelor *a scoate*, *a cere*, *a spune*, *a teme*, trecere pe care o considerăm motivată de un tipar primitiv, întrucât aceste verbe au fost de conjugarea a II-a în limba latină[51];

– trecerea (în fapt, o re-venire) de la conjugarea a III-a la a II-a verbelor *a rămâne*, *a ține*, *a umple*[52], întrucât în limba veche şi multă vreme după aceasta formele în *-ea* au fost considerate corecte (deci, presupunem că au o mare parte din paradigmă în uz). Şi în limba română a secolului al XVI-lea, formele „corecte" (rezultate prin evoluție firească) erau, de exemplu a *rămânea* şi *a ținea*, chiar dacă se înregistrează „urme de pronunțarea *a rămâne*, *a ține*"[53]. Situația acestor verbe poate fi interpretată ca o refacere a tiparului flexionar inițial, ca un fapt de regresiune flexionară;

– trecerea de la conjugarea a III-a la conjugarea a II-a a verbelor *a arde*, *a face*, *a culege* etc., verbe care nu au avut tiparul conjugării a II-a nici etimologic şi nici primitiv, fenomen pe care îl vom explica mai jos, vezi 1. 7.

Cele spuse până aici nu contestă fenomenul de trecere a verbelor de la conjugarea a III-a la a II-a (care, chiar dacă nu este ilustrat printr-o paradigmă completă a conjugării a II-a, se manifestă prin anumite forme ale acestui tipar flexionar), ci doar că aduc precizări cu privire la condițiile şi limitele fenomenului, care ajunge de mai mare amploare decît cel de trecere de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a.

1.7. Urmărind explicația fenomenului de „trecere" a verbelor de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a am ajuns la următoarele observații:

a. În afară de explicația de natură istorică/diacronică a acestei fluctuații (moştenirea fluctuației existente în latina populară), fenomenul poate avea şi o explicație sincronică. Existența acestei fluctuații se justifică prin numărul mare de forme flexionare asemănătoare între cele două conjugări. Am observat, de exemplu, pornind de la clasificarea în zece clase flexionare a Valeriei Guțu Romalo şi având în vedere tipul flexionar după omonimiile caracteristice, că între conjugarea a VII-a (corespunzătoare conjugării a II-a clasice) şi conjugarea a VIII-a (subclasa asigmaticelor în clasificarea Brâncuş – Saramandu), alomorfele morfologice sunt identice, unele, iar altele diferă doar accentual. O comparație între aceste două tipuri flexionare arată că ele au sufixele de imperfect (*-ea-*) şi de gerunziu (*-ând*) omonime, iar sufixele de prezent (*-e-*), de perfect simplu şi de participiu (*-u-*) în relație de paronimie accentuală. Urmărind comportamentul flexionar al verbelor *a tăcea* şi *a bate*, de exemplu, observăm că formele de singular indicativ, de gerunziu şi de participiu au sufixe omonime şi că *doar* la formele de plural indicativ prezent sufixele se diferențiază prin accent: 1. *tac*, *tăceam*, *tăcui*, (*am*) *tăcut*, *tăcând* şi 2. *bat*, *băteam*, *bătui*, (*am*) *bătut*, *bătând* spre deosebire de 1. *tăcem*, *tăceți* versus

[51] Morariu 1925, 305–306.
[52] Guțu Romalo 2000, 97.
[53] Densusianu, *LR*, 136–137. Vezi şi Petrovici – Rusu 1964, 216.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

2. *batem*, *bateţi*. Aşadar, singura modalitate de diferenţiere între aceste tipuri este accentul de la indicativ prezent persoanele a 4-a şi a 5-a şi alternanţele vocalice. Pentru vorbitor, această caracteristică trece neobservată, în contextul în care clasa verbelor în *-ea* este foarte puţin numeroasă (cca. 20-40 de verbe, faţă de cea a verbelor în *-e*, care, cu toate subclasele, numără peste 200). Aşa se explică, credem, trecerea verbelor de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a, (dar doar în subclasa asigmaticelor sau la clasa a VIII-a), precum şi faptul că aceasta trebuie să fi fost prima direcţie a mişcării. Astfel am putea înţelege şi de ce gramaticile normative au înregistrat întâi trecerile de la conjugarea a II-a la a III-a şi nu invers. Credem că fenomenul mişcării în celălalt sens, de la conjugarea a III-a la a II-a s-a declanşat ca replică, ca mişcare de contracarare a celei dintâi. Un moment anterior în evoluţia acestui fenomen trebuie să fi fost acela în care vorbitorii au întrebuinţat verbele în *-ea* şi *-e* ca aparţinând unui singur tip flexionar, celui de conjugarea a III-a – subclasa asigmaticelor – (care avea un inventar mai bogat, fireşte şi care trebuie să fi acţionat ca un model). În timp, trebuie să se fi petrecut o amplificare a fenomenului de suprapunere a formelor celor două tipuri flexionare (aproape identice), aşa încât dezvoltarea unei serii paralele de forme de infinitiv în *-ea* pentru cele în *-e*, serie care să dubleze, practic, seria în *-e* nu este de neimaginat, dar rămâne, totuşi, o generalizare la nivel teoretic.

b. Ca şi în latina populară, fluctuaţia dintre conjugările a II-a şi a III-a probează tendinţa de omogenizare a sistemului, de unificare a celor două conjugări[54].

1.8. În graiurile munteneşti se înregistrează, însă cu pondere mai mică, şi fluctuaţii între verbele celorlalte conjugări. Au fost atestate treceri:

– de la conjugarea a IV-a la conjugarea I (GM. s.v. (*am*) *jupuiat*, s. v. (*a*) *tresărat,* s. v. (*a*) *ursat*). În TDD am întâlnit exemple ca: *s-au propietărat* (900), *am suferat* (pct. 893), *a tresărat* (pct. 884), *s-a ustoiat* (pct. 875); *a mirosa* – harta în manuscris – ALRR [159] (vezi *infra* 1.9.1.);

– de la conjugarea a IV-a la conjugarea a III-a: *a desparte*, *a înghite*, *a sughite*, *a simte* – exemple oferite în Iordan 1943, 127; Iordan 1954, 453;

– de la conjugarea a IV-a la conjugarea a II-a (mai rar): în TDD: *o gândea* (pct. 894), *oi murea* (pct 894), *o plesnea* (pct. 896), *o(i) vinea* (pct. 893, 896); *o auzea* (= *va auzi*)[55] sau *aiurea*, *am aiurit* (pct. 874);

– de la conjugarea I la conjugarea a II-a (*se sărea* (= *se săra*) – pct. 882);

– de la conjugarea I la conjugarea a IV-a (*urecheşte* – pct. 898);

– de la conjugarea a III-a la conjugarea I sau a IV-a (*a scria*[56]*/ a scri: aşa erea pă timpu meu// ...mai vorbesc sau* ***scriţi****?* - pct. 811).

[54] „Pentru conjugările a II-a s a III-a împreună, situaţia din limbile romanice presupune un considerabil efort de unificare". – Stati 1965, 176.

[55] Marin 1991, 46.

[56] O. Densusianu explică forma *a scria* (atestată în limba secolului al XVI-lea) prin analogie: „[...] deoarece indicativul prezent era *scrie*, care se întâlnea cu *taie*, *încheie* (verbe de conjugarea I, n. n.), s-a ajuns să se zică *scria*" – Densusianu, *LR*, 145–146. Pe de altă parte, pentru *a scria* s-a propus un etimon refăcut **scribēre*, respins de Iorgu Iordan (în BIFR, II, 1935, nota 1), care, invocă, alături de Tiktin (TDRG, s. v. *scrie*), analogia cu *tăia* (Cf. Gheţie – Mareş 1974, 241), ca şi Densusianu.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

1.9. Unii cercetători consideră că dintre conjugările considerate foarte productive în limba română standard şi în limba latină (I şi a IV-a), se poate spune că graiurile sudice manifestă preferința pentru conjugarea I[57].

1.9.1. Credem că, deşi graiurile munteneşti prezintă numeroase forme verbale de infinitiv în *-a*, cele în *-i* nu sunt totuşi atât de rare, ci dimpotrivă. Vom încerca să demonstrăm că afirmațiile cercetătorilor (Iordan 1943, Iordan 1954, Graur 1968), neprobate în toate situațiile de fapte[58], nu se confirmă în ceea ce priveşte productivitatea mai scăzută pe teren muntenesc a verbelor în *-i* în comparație cu cele în *-a*. Dintre verbele enumerate mai sus, *a ursa* are, într-adevăr, numeroase atestări (forma întrebuințată aproape exclusiv în TDM I, TDM II, TDM III, TDD fiind *ursează*[59]), pe de altă parte, contrar părerii de mai sus a cercetătorilor, *a curăți* este încă în uz în graiurile munteneşti, forma sub care acest verb apare la indicativ prezent la persoana a III-a fiind frecvent în TDM III, *curățeste* – (apare însă des şi *a cura* pentru *a curăța*[60]). Se cunosc, pentru limba secolului al XVI-lea, perechi de verbe, în *-a* şi în *-i* (unde cele în *-i* sunt, în general, derivate din adjective, iar cele în *-a*, din substantive)[61]: *a curăța*/*a curăți*, *a fățări*/*a se fățăra*, *a se găta*/*a se găti*, *a se împăienjeni*/*a se împăienjena*, *a îndoia*/*a îndoi*, *a înjumătăța*/*a înjumătăți*, *a* (*se*) *însetoşa*/*a* (*se*) *însetoşi*, *a înțelepța*/*a înțelepți*, *a întrupa*/*a întrupi*, *a umbri*/*a umbra*, *a învârtoşi*/*a învârtoşa*. Dintre acestea, unele reflectă „o nuanțare semantică”[62] sau o întrebuințare dialectală (*a curăța*/*a curăți*, *a se găti*/*a se găta*), altele au, încă din secolul al XVI-lea, o întrebuințare redusă. „Tendința în general, putem spune că pentru această categorie în limba de mai târziu, a fost pentru formele în *-i*”[63]. Credem că unul dintre factorii care favorizează impunerea formei în *-i* a acestor verbe este presiunea exercitată de faptul că majoritatea verbelor de origine slavă împrumutate au fost incluse în conjugarea a IV-a. Din perechea perfectiv/imperfectiv, se împrumută de cele mai multe ori forma perfectivă sau tema prezentului, deci cea în *-i* (nu cea a infinitivului) ceea ce duce la încadrarea lor în clasa verbelor în *-i*[64]. O comparație aici între forma *a scria* şi forma *a scri*

[57] Coteanu 1961, 80, unde exemplul frecvent citat este *a ursa* pentru *a ursi*. Vezi şi Iordan – Guțu Romalo – Niculescu 1967, 247: „În general vorbind, se poate spune că graiurile moldoveneşti întrebuințează formele proprii verbelor în *-i*, cele munteneşti formele verbelor în *-a*. [...]. Iată câteva exemple dintre cele mai curente: *curăța – curăți*, *datora – datori*, *gâdila – gâdili*, *sughița – sughiți* etc. […]. Formele duble se întâlnesc şi în cazul unui mare număr de neologisme, precum *a dizolva – a dizolvi* […]. Formele în *-i*, care au circulat mult într-o vreme (la început, ele trebuie să fi fost unicele forme ale acestor verbe), aparțin astăzi fondului pasiv al limbii. […]. Constatăm, deci, încă o dată, tendința de îmbogățire a claselor verbelor în *-a*, caracteristica limbii literare (şi a graiurilor care-i stau la bază)”.

[58] În Graur 1968, 228–236, se aduc exemple pentru productivitatea conjugării în *-a*, dar pentru verbe neologice.

[59] În GM apare exemplificat cu 20 de forme care au sufixul de infinitiv *-a,* s. v. *ursez.*

[60] 30 de forme exemplificate – GM. s. v. *cur.*

[61] Densusianu, *LR*, 143.

[62] *Ibidem*, 142.

[63] *Ibidem*, 145.

[64] Mihăilă 1958, 616.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

privind repartiţia lor în textele din limba veche (1532–1780) aduce o binevenită nuanţare: forma *a scria* este atestată în textele din Banat, în timp ce în textele din Muntenia, verbul apare la forma de prezent persoana 1 pl. *scrim* (prin analogie cu *ştim*)[65]. Nu excludem, în comparaţia dintre cele două conjugări, I şi a IV-a, o preferinţă a graiurilor munteneşti pentru forma în *-i*, contrar părerii de până acum a cercetătorilor. Trebuie menţionat şi faptul că în limba actuală există un număr de ordinul sutelor de dublete (verbe care au infinitiv atât în *-a*, cât şi în *-i*), fără distincţii semantice între ele, multe dintre ele fiind verbe în *-i*, cu radical în vocală, care dezvoltă o pereche cu infinitiv în *-a*: *a olicăia*, *a orăcăia*, *a mucegăia*, *a pârâia*, *a aciuia*. Aceste variante demonstrează tendinţa de îmbogăţire a conjugării în *-a*, manifestată în limba populară şi în graiuri. Posibilitatea constituirii dubletelor în *-a* a verbelor în *-i* cu radical în vocală fost explicată de Grigore Brâncuş prin omonimia desinenţială specifică a celor două tipuri de clase[66].

1.9.2. O dovadă a productivităţii conjugării a IV-a este numărul mare de verbe (în general, denominative) în *-i*, create în interiorul graiurilor munteneşti (inserate în GM) (82). Iată mai jos, o listă a verbelor în *-a* şi a verbelor în *-i*, aşa cum apar în GM, raportul de 40 vs. 83 demonstrând fertilitatea ultimei clase:

Verbe de conjugarea I:

astabilează, se
bubulează, se
cântără
cruntează, să
cuţure, să
descâlţează
dezgardină
dezgrădineze
fărământează
furnice, să
furnigheze, să
geune
împaientează
împăpuşezi
împietrează
împrăşchine, să
împroboza
încercelează
închepează
încherba
încolţora
îngrozează
înhobodează
înjosează
înmurgeze, să
înrăsturnezi
înspicează
mănicăiezi, să
măruntăşez
mărunţez (mărunţăşez)
meiază
paientez
pistosează
roieze, să
secetează
tămâieze, să
tămui
trambaleze, să se
ursez
vărezi

Total verbe de conjugarea I – 40

[65] Cf. Gheţie *et alii* 1997, 334.
[66] Brâncuş 1976, 92.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Verbe de conjugarea a IV-a:

băligăresc
brânzoreşte
butuceşti
cărăresc
cărnuieşte
centuieşte
cepuieşte
chişneşte
ciobănesc
ciopăne
ciopăţeşte
ciubucesc
cliviseşte
clompăneşte
cloţuiască, să
corcofeleşte
corhăneşte
coşăreşte
cotonogeşte
cotorogeşte
cuţuleşte, se
descăpăcesc
dezgrădească, să se
discuie
discuieşte
doctoreşte
firmitureşti
fluşture, să
frichin
frichinesc
frimiceşte
gânduresc, mă
gârâie
geoteşte
hoieşte
hurduieşte
îmbeteleşte
îmbrânzeşte, se
îmbulgăreşte
împânzeşti
împăpuşeşti
împârguie, să
împărţesc
împietreşte
împorneşte
împungăleşte
întămuie, să
întencuie
întencuieşti
învălui, mă (=a se nimeri)
învăluiesc, mă
învârghiască, să
iordăneşte
izvoreşte, se
licăie
lozeşte
mamicesc
mărunţesc
matureşte
medregăleşte
miereşte
migoroşeşti
mizdreşte
muruiesc
pântecăresc
păstrămeşte
pistosesc
pituleşte, se
puterniceşte, se
putregăieşte, se
reveneşte, se
rinduiesc
sârmuie, se
stângăceşte
stufăreşte, se
şomoiogeşti
tăvănesc, să
târleşte
trambulească, să se
urdeşte, se
ursesc
zăngăne
zăngănesc

Total verbe de conjugarea a IV-a – 83

1.9.3. Este limpede, însă, că, în graiurile muntenești, cele două conjugări, I şi a IV-a, atât de productive în limba latină, îşi manifestă încă productivitatea, realizându-se preponderent sub tiparul conjugării slabe. Se poate observa, de

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

asemenea, că sufixele secundare *-ez-* şi *-esc-* apar frecvent la verbele în *-a*, respectiv *-i* derivate cu prefixe, în special, cu prefixul *în-*[67]. Constatarea noastră, sprijinită de acest inventar, este că modelul conjugării slabe în *-i* este cel mai puternic[68].

1.9.4. Ar mai trebui spus, pe de altă parte, că în cadrul conjugării a IV-a, subclasa în *-î* a devenit în timp mai bogată în graiurile munteneşti. În textele sudice din perioada 1532–1780, sunt generale încă de la începutul perioadei forme ca *pârâia* (imperfect), *pogorî*, în timp ce în textele din nordul ţării şi din sud-vestul Transilvaniei, sunt încă folosite forme în *-i* (*a amări*, *a ocări*, *a omori*) alături de cele în *-î* (şi aici, din ce în ce mai numeroase)[69]. În graiurile munteneşti actuale, nu se mai poate vorbi despre productivitatea acestei subclase, întrucât verbele în *-î* nu-şi mai îmbogăţesc inventarul. În GM, de pildă, nu am întâlnit verbe denominative cu sufixul *-î* la infinitiv (sau cu *-ăsc* la prezent indicativ)[70].

2.1. În concluzie, se poate spune că în graiurile munteneşti cel mai important fenomen caracteristic este cel al fluctuaţiei dintre conjugările a II-a şi a III-a. Această mişcare între conjugări se desfăşoară în două sensuri: 1. de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a, fenomen de anvergură iniţială mai mare decât cel de sens invers, justificat atât în diacronie, cât şi în sincronie, de asemănările mari de tip flexionar şi 2. cel de sens contrar, de la conjugarea a III-a la conjugarea a II-a, fenomen sprijinit de tendinţa de uniformizare accentuală a sistemului verbal şi de revenirea unor verbe la tiparul iniţial de conjugarea a II-a (e. g. *a rămânea*, *a ţinea*) sau primitiv (latinesc) (*a cerea, a scoatea, a spunea*). Amândouă mişcările derivă din instabilitatea conjugărilor a II-a şi a III-a (a II-a era mai instabilă şi cuprindea un număr mai mic de verbe), manifestată încă din latină, deci pot fi interpretate ca fapte lingvistice care continuă *tendinţe arhaice*, chiar dacă în grade diferite: prima se manifesta pronunţat încă din perioada latinei populare şi continuă să se manifeste şi astăzi în graiurile munteneşti şi în limba vorbită, în timp ce a doua, manifestă mai discret în latină, capătă amplitudine în timp şi ajunge să o depăşească în amploare pe prima în graiurile munteneşti.

2.2. În ceea ce priveşte cel de-al doilea fenomen, productivitatea conjugărilor I şi a IV-a, se poate considera că, fără a fi caracteristic graiurilor munteneşti, este, cu siguranţă, un fenomen important. Ambele conjugări sunt prolifice, mai ales în subclasa de tip slab – cu sufix secundar –, însă calculul statistic pe un segment al verbelor (denominative, în general) a arătat că cel mai fecund model este cel al conjugării slabe al verbelor în *-i*.

---

[67] Pentru verbele în *-a*, fenomenul a fost observat de Gr. Brâncuş (1976, 91).

[68] Aceeaşi concluzie, cu referire însă, la *preferinţa* vorbitorilor pentru verbele în *-i*, este prezentată în Croitor 2002, în urma unei anchete cu privire la opţiunea pentru unul dintre verbele pereche, în *-a* şi în *-i* (*a datora*/ *a datori*). Concluzia noastră şi a lucrării citate aici se referă numai la situaţia de la nivel dialectal şi popular, pentru că, la nivelul limbii standard al limbii române actuale, situaţia se prezintă complet diferit: productivitate sporită manifestă conjugarea I (de tip slab), atât pentru verbele recente neologice, cât şi pentru formaţiile interne ale limbii, deşi, la nivelul limbii vorbite, chiar dacă în mediu urban, intră verbe noi, denominative, în conjugarea a IV-a (*a se pisici, a bişniţări* etc.) – Cf. Florea 2002.

[69] Gheţie *et alii* 1997, 334.

[70] Vezi şi Florea 2002, 93.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

IV. PROBLEMA FLUCTUAȚIEI DINTRE DIATEZE ÎN GRAIURILE MUNTENEŞTI

1. Prima caracteristică pe care o prezintă situația diatezelor în graiurile munteneşti este fluctuația dintre activ şi reflexiv. Deşi fenomenul apare sub această denumire în literatura de specialitate, credem că, în graiuri, este vorba, în general, despre un fenomen de mai mică anvergură decât determinarea unei întregi paradigme reflexive a verbului respectiv. Este vorba despre folosirea anumitor verbe (active în limba standard) cu pronume reflexiv în acuzativ (de obicei, la persoana a 3-a sau la persoana 1, nu la toate persoanele), rezultat, probabil, al analogiei cu verbe care apar exclusiv cu pronume reflexiv şi lipsit, în consecință, de semnificația pe care o presupune forma reflexivă în limba standard (fie impersonalizare, fie identitate între subiect şi obiect direct)[71].

1.1. Fenomenul este atestat şi în limba veche pentru un număr mare de verbe, pentru multe dintre ele, explicația perechii reflexive stând în influența formei slave[72].

1.2. În culegerile de texte dialectale munteneşti apar utilizate cu formă de diateză reflexivă verbe care în limba standard sunt la diateza activă: *a se râde* (în loc de *a râde*), *m-am pomenit*, *s-a venit*, *s-a vorbit*, *se-ncepea*, *se stătu* (deşi aici, pare mai degrabă o ezitare în relatare), *s-a sărăcit*, *să se transporteze* etc.:

io nu ş-ce râdeam/ şi-i spuneam la un băiat/ acolo-n biserică/ până ***s-a venit***// (TDD, pct. 894, 525); *că* ***m-am pomenit*** *să fie sonde ca acuma/ să fie lucrări?//* (TDM II, 95); *acuşa a venit timpu şi-a făcut tot fată. Ce să facă ea? S-a tânguit, când o veni împăratu, îi taie gâtu.* **S-*a vorghit*** *cu moaşa* (GN I, Prahova, 180) (aici este vorba de o analogie cu un reflexiv reciproc); *şi nunta când* ***să-ncepea/ să-ncepea****/ dă joi* (TDM I, pct. 709, 225); *începu ploaia/ stăturăm/ şi* ***să*** *mai* ***stătu*** *ploaia/ şi ne duserăm şi culesărăm roşili/* (TDM III, pct. 807, 391); *dacă călugării a văzut că li s-a luat moşia,* ***s-a sărăcit****, a fugit. Ş-a rămas schitu singur,* ***s-a ruenit*** („= ruinat") (GN I, Muscel, 122); *ca să se bage* ***să să transporteze*** *să le valorificăm* (TDM I, pct. 681, 99).

1.3. Folosirea anumitor forme verbale cu pronume reflexiv în acuzativ trebuie discutată în mod diferit pentru persoana 1, pe de o parte, şi pentru persoana a 3-a, pe de altă parte. Tendința de folosire a verbelor însoțite de un pronume reflexiv în acuzativ de persoana 1, fapt de limbă întâlnit la nivel popular şi/ sau dialectal, de tipul *mă râd*, *mă pomenesc* etc. ar putea să fie motivată de dorința vorbitorului de a se arăta personal interesat de săvârşirea acțiunii. În ceea ce

[71] De altfel, fenomenul apare descris ca „pendularea unor verbe pronominale între forma activă şi cea reflexivă" în cercetările mai noi (vezi Gheție *et alii* 1997, 335).

[72] Densusianu notează „[...] aici [în limba secolului al XVI-lea] foarte multe verbe sunt care apar când cu pronumele reflexiv, când fără, fără ca să fie o deosebire de înțeles" şi identifică verbele *a se bătrâni*/ *a bătrâni*, *a se bolnăvi*/ *a bolnăvi*, *a se cuteza*/ *a cuteza*, *a se domni* (pe care îl consideră intrat în limbă prin traducerea echivalentului său slav/ *a domni*, *a se jura*/ *a jura*, *a se făgădui*/ *a făgădui*, *a se învăța*/ *a învăța* (identice ca sens), *a se povesti* (corespunzător slavicului *povestiti se*), *a se glumi*, *a se naşte*/ *a naşte* etc. Densusianu, *LR*, 147–148; vezi şi Graur 1968, 196–198.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

priveşte folosirea frecventă a pronumelui reflexiv de persoana a 3-a pentru anumite forme verbale, aici sunt două situaţii:

a. pentru verbe intranzitive (*s-a venit*, *se-ncepea, s-a vorbit*, *s-a sărăcit* etc), este vorba despre un fenomen general în limbă, care determină existenţa unei subcategorii a verbelor reflexive impersonale, aceea a *reflexivelor impersonale improprii* (Brâncuş – Saramandu, *Gramatica*, 148), iar explicaţia acestor forme cu *se* trebuie căutată în dorinţa de exprimare a caracterului impersonal, general al acţiunii, pronumele *se* ocupând funcţia lui „lumea", „oamenii" (Iordan 1954, 466);

b. pentru verbe tranzitive (*s-a ruenit*, *să să transporteze*), folosirea formelor reflexive atrage sensul pasiv, determinând ceea ce în gramatici este clasat la subcategoria *verbe reflexiv-pasive* (Brâncuş – Saramandu, *Gramatica*, 150); justificarea, de data aceasta, trebuie căutată în dorinţa de exprimare neechivocă a faptului că acţiunea exprimată de aceste verbe nu poate fi săvârşită, ci numai suferită de subiect (Iordan 1954, 466).

1.3.1. Pentru situaţia de sub a. trebuie precizat că, deşi în astfel de situaţii în limba standard nu se admite combinaţia cu un nominativ – subiect, în contextele excerptate, distingem două tipuri de situaţii: a. contextele cu subiect (uman sau animat) exprimat (netolerate în limba literară) şi b. cele care nu pot admite subiect (tolerate de limba literară).

a. Formele verbale care intră în această categorie sunt cele de tipul *(ea) s-a vorghit cu naşa*, *călugării s-a sărăcit* şi reprezintă o situaţie care se dezvoltă în graiuri, motivată de analogia cu formele reflexiv-impersonale[73].

b. Formele verbale din această categorie a reflexiv-pasivelor sunt amintite doar pentru frecvenţa cu care apar şi nu ca fenomen specific graiurilor munteneşti. Situaţia prezentată a fost discutată în gramatici pentru faptul că apare ca fenomen în expansiune mai ales la nivel popular.

1.3.2. Constatarea noastră, cu privire la întrebuinţarea verbelor cu pronume reflexiv (şi deci, cu o generalizare de tip teoretic, la diateza reflexivă) în graiurile munteneşti este următoarea: verbele apar cu totul aleatoriu însoţite de pronumele reflexiv (de obicei, în acuzativ), dovadă fiind întrebuinţarea la forma activă a celor care există în limba standard doar ca reflexive. Dăm mai jos lista formelor verbale folosite reflexiv în graiurile munteneşti, aşa cum apar ele în GM:

Forme verbale folosite reflexiv:

astabilează, se
bubulează, se
dispărut, s-a
gânduresc, mă
îmbrânzeşte, se

[73] Al Graur observă că astfel „se formează un sistem suplu de trecere de la activ la reflexiv şi invers, cu diverse valori. „Lingvistul identifică verbe active care devin verbe reflexive de tip mediu (*a se bate*: *Împăratul şedea şi se bătea de acolo*; *a se judeca: o să mă judec până-n pânzele albe*, *a se înnebuni*); eventiv (*a se călători*, *a se întârzia*); reciproc (*a se cinsti*), cauzativ etc. (Graur 1968, 196–198).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

înaintat, s-a (focul)
încălecat, m-am
învălui, mă (=a se nimeri)
învăluiesc, mă (vechi)
izvoreşte, se
lucit, s-a
matureşte
pierit, s-a
putrezeşte, se
râdea, se
uitat, mi-am

Total forme verbale folosite reflexiv (inventariate în lucrarea de faţă, culese din texte dialectale munteneşti – vezi p. 41–42 – şi din GM – p. 43): 23

1.4. În culegerile de texte munteneşti apare, însă, şi fenomenul invers, de utilizare la forma activă a verbelor care în limba standard sunt la diateza reflexivă: *a odihni* (= „a se odihni"), *am refugiat* (= „m-am refugiat"), *a născut* (*mama şi tata*) (= „s-au născut"), *am amărât* (= „am suferit", în limba standard *a se amărî*), *pricepe* (= „se pricepe"), *a învechit* (= „s-a învechit"), *am logodit*:

*şi după aceea a venit războiu mondial/ războiu din o mie noo sute şăisprâzăce// **am refugiat** cu biata mama săraca/* (TDD, pct. 898, 581); *ne-am dus la locu părinţilor// în ilfov// în chirnogi/ unde-**a născut** mama şi tata/* (TDD, pct. 899, 596); *cine n-are noroc, n-are, de când **naşte** până moare* (GN I, Ialomiţa, 210); *ş-am stat şapte ani slugă// numa eu ştiu poate cât **am amărât**//* (TDM I, pct. 674, 36); *baba s-a dus la schit pă la nepoat-sa că biata fată-i bolnavă dă cân s-a acioat acolo ş-ar avea nevoie să-i dăscânte baba, că **pricepe** nevoie mare* (GN I, Ilfov, 186); *aşa era pă vremea veche şi oghiceiurile astea **a-nvechit** ca şi noi, acum a ieşit alte alea* (GN, Ialomiţa, 199); *şi când auzea bunica/ atât* [k] *ţinea aşa mult la mine// zice „nu-l lua maică/ nu-l lua/ lasă că ai tu băieţi"// şi ziua când **am logodit**/ ca să vă spui/* [...] *când a fost să logodesc/ el tot venea mereu/ şi ea nu-l vrea dăloc* (TDM III, pct. 811, 425).

1.4.1. Între aceste verbe, situaţia perechii *a naşte*/ *a se naşte* necesită o explicaţie suplimentară. Verbul apare utilizat cu ambele forme, cu şi fără pronume reflexiv şi în limba veche[74], fără vreo diferenţă de sens între cele două, mai precis sensul este activ, iar înţelesul, reflexiv[75]. Textele literare (mai ales cele nordice) din limba veche cuprind numeroase exemple de întrebuinţare a verbului la forma activă. Nevoia de înlăturare a ambiguităţii duce la înlocuirea formelor active cu

[74] „*A se naşte* şi *a naşte*, nici astăzi nu s-a fixat în ceea ce priveşte limba poporului; literar zicem *a se naşte*, însă se zice şi *am născut* în anul cutare; pare că această formă va cădea în desuetudine" (Densusianu, *LR*, 146).

[75] Cf. Gheţie *et alii* 1997, 335.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

forme reflexive, care încep să câştige teren spre sfârşitul epocii vechi (1532–1789)[76]. În textele dialectale munteneşti apar ambele tipuri de forme[77].

1.4.2. Aşa cum am afirmat şi mai sus (1.3.2.), o dovadă a faptului că verbele apar în mod aleatoriu cu sau fără pronume reflexiv este prezenţa pronumelui la verbe active în limba literară şi absenţa lui la verbe reflexive în limba literară, cu alte cuvinte, fără modificări de conţinut. Spre întărirea celor afirmate, dăm în cele ce urmează lista formelor verbale folosite activ, aşa cum apar în GM:

Forme verbale folosite activ:

înnăscut, am
întâmplat, am
matorit, a („s-a maturizat")
matureşte
năpustit, a
născut, am
retras, am
scârbit, am
străduit, a
tovărăşit, am

Total forme verbale folosite activ (inventariate în lucrarea de faţă, culese din texte dialectale munteneşti – vezi p. 44 – şi din GM – p. 45): 14

1.5. Analizând problema fluctuaţiilor dintre verbele folosite în formă activă şi cele folosite în forme reflexive în graiurile munteneşti, ajungem la concluzia că cele însoţite de pronume reflexiv sunt mai numeroase[78], dar decalajul dintre ele este mic (23 *vs* 14), ceea ce ne îndreptăţeşte să susţinem încă o dată caracterul arbitrar al întrebuinţării pronumelui reflexiv, şi deci, nerelevanţa modelului semantic al reflexivizării la nivel dialectal sau popular.

2. Am remarcat în textele dialectale munteneşti *preferinţa vorbitorilor pentru construcţiile pasive cu auxiliar*. Textele din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea atestă circulaţia paralelă a formelor de pasiv cu auxiliar şi a celor reflexiv-pasive[79]. În lucrările de gramatică apare deseori exprimată concluzia că în limba vorbită de

[76] *Ibidem*.

[77] Am identificat şi formaţii cu prefixul *în-* ale acestui verb în forma activă: (*pă Gică l-**am înnăscut** când aveam etatea de doojdoi dă ani* TDM III, pct. 818, 527) sau pasivă (*o cunosc şi p-aia când o caut... pă oi// sub burtă/ aici// ...cum vă spusei/ că doar io **sunt înnăscut** dă oaie//* – TDM III, pct. 827, 635).

[78] Maria Marin afirmă că formele la diateza reflexivă pentru verbele folosite în limba standard la diateza activă sunt mult mai numeroase decât cele la diateza activă pentru verbele folosite în limba standard la diateza reflexivă. Cercetătoarea selectează un număr de 6 verbe utilizate la diateza activă (de ex. *logodeşte* -ocurent în 19 puncte, *am întâmplat* – ocurent în 5 puncte) şi 12 verbe (1–2–3 ocurenţe fiecare) utilizate în graiuri la diateza reflexivă (*se ajunseră mari, s-a apărut, ne-am crescut, se dispărea, ne împetreceam, ne-am înserat, se înfloreşte, se latră, ne petrecem, s-a pierit, se trebuie, mi-am uitat*. Sunt atestate forme reflexive chiar şi pentru verbele de mişcare: *s-a venit, se merge, s-a ieşit* (Marin 1991, 45–65).

[79] Pană Dindelegan 2003, 136.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

astăzi, în registrul popular al limbii deci, construcția reflexiv-pasivă este mai frecventă decât cea pasivă cu auxiliar, semnalându-se ponderea pasivului cu auxiliar în registrul literar-cult al limbii (Iordan 1956, Brâncuş – Saramandu 1999, 150, Pană Dindelegan 2003, 138).

2.1. Părerea noastră este că în graiurile munteneşti construcțiile pasive cu auxiliarul au o frecvență sporită în situațiile în care vorbitorul relatează momente din universul casnic propriu. Altfel spus, construcțiile reflexiv-pasive sunt selectate în contextele în care se referă la acțiuni care implică un grad mai mare de generalitate. Alegerea construcțiilor cu pasivul (pasivul perifrastic) este, credem, motivată de dorința de a atrage atenția asupra *rezultatului* acțiunii, nu a acțiunii propriu-zise[80]. În definitiv, de fiecare dată când se optează pentru o astfel de formă, agentul este neexprimat, însă este recuperabil semantic, pentru că este vorbitorul însuşi. Iată câteva dintre numeroasele exemple în care vorbitorul din Muntenia alege să folosească o formă verbală la diateza pasivă, evitând reflexivul-pasiv şi diateza activă (perfectul compus indicativ)[81]: *uite cum e casa asta/ asta d-aici* ***e făcută*** *dă paiantă/ cum zicem noi* (TDM III, pct. 806, 267); *şi-i rupem o foiță să să cunoască când vine controlu că* ***e castrate*** (*ibidem*, 380); *ce-a vrut să-i dea i-a dat/ da i-a dat anumite treburi/ lucruri care-****a fost dăruite*** *ş-a fost d-ale ei/ i le-a dat//* (TDM III, pct. 816, 504); *când a ieşit vrecia dasupra/ zice „gata// acu* ***e reuşit****”* (*idem*, 506); *e rău când te-apucă-n arie ploaia/ c-atunci grâu* ***e tocat****/ are şi pământ în el/ şi nu mai poți să-l mai vânturi* (TDM I, pct. 782, 431). [*atunci am mers salaor la Muscal d-am cosit fân, că* ***eram otărât*** *a face hiteşcare câti-un număr de căchițe* (GN I, Ialomița, 202); *n-am mai dăsfăcut iapa şi m-am dus drept la ea acolo// unde-o lăsasim// era culcată/ era cam...înțepenită/ adică* ***era încadrată***[82] *dă dureri/* (TDM III, pct. 824, 607); *tat-al meu ...****era ...însurat*** *tânăr/ şi nu făcuse nunta// noi stăteam încă-n parte-ailantă din sat* (TDD, pct. 876, 249); aici e vorba de mai mult ca perfect, dar e important faptul că vorbitorul a optat pentru această formă analitică, formă care atrage atenția, prin participiu, asupra unei caracteristici a subiectului despre care se vorbeşte, nu asupra acțiunii văzute din punct de vedere temporal. Nu excludem însă, nici posibilitatea ca participiile să fie nume predicative, iar structurile avute în vedere, predicate nominale, deşi, în majoritatea contextelor, vorbitorul pare mai degrabă interesat de *rezultatul* acțiunii decât de *calitatea* subiectului acesteia.

[80] Am întâlnit acelaşi punct de vedere în Iordan 1954, 465.

[81] Analizând uzul construcțiilor pasive cu auxiliar şi a celor reflexiv-pasive în limba secolelor al XVI-lea – al XVIII-lea, dar şi pentru secolul al XIX-lea şi în limba vorbită actuală, Gabriela Pană Dindelegan conchide că „limba veche utilizează *paralel* şi *sinonimic* ambele forme ale pasivului, fără nici o deosebire de tematizare, de particularități selecționare sau de actualizare/ neactualizare a agentului” şi, de asemenea, că „*specializarea reflexiv-pasivului pentru construcția pasivă non-tematizată* (*se citeşte*, *se ştie*) *este un fapt mai recent în limbă*” [subl. n.] (Pană Dindelegan 2003, 138).

[82] Opțiunea pentru folosirea „prețioasă”, dar plastică, a verbului neologic *a încadra* la diateza pasivă în acest context, creată probabil pe tiparul popular *a fi încolțit (de durere)* întăreşte afirmația cu privire la preferința vorbitorilor de grai muntenesc pentru construcțiile pasive cu auxiliar.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

3. Atenţia cercetătorilor a fost atrasă de întrebuinţarea în graiurile munteneşti a unor forme participiale acordate, care, de obicei, se folosesc în construcţii pasive, dar care au sensul unei atributive cu verb la diateza activă (e.g. *e făcut* = „care a făcut"). Astfel de forme au fost considerate specifice graiurilor munteneşti şi au fost analizate *ca participii (trecute) pasive cu valoare de participii active* atât la verbe tranzitive, cât şi la verbe intranzitive[83]. Aşa sunt construcţiile: *născută* (= „care a născut"), *fătată* (= „care a fătat"), *făcut* (= „care a făcut"), – pentru verbe tranzitive) şi *întâmplată* (= „care s-a întâmplat"), *petrecute* (= „care au petrecut"), *căzută* (= „care a căzut"), *trăită* (= „care a trăit") – pentru verbe intranzitive.

3.1. Exemplele identificate de noi sunt construcţii pasive cu ***a fi*** **(frecvent, prezent indicativ, imperfect, perfect compus...) + un participiu verbal acordat**, tipar care se dovedeşte extins de la verbe tranzitive la verbe intranzitive (i. e. *e fătată* – pentru verbe tranzitive, *e căzută, e trăită* (*bine*), pentru verbe intranzitive).

3.1.1. Tiparul ***a fi*** **+ participiul verbal (tranzitiv) acordat** – tipul ***e fătată***: *a găsit o aricioaică cu pui, adică* ***fătată*** (Suplement la ALR II, Zimnicea, Teleorman, 299). Exemplul conţine o structură cu *a fi* eliptic şi un participiu acordat, care se traduce prin atributiva „care a fătat".

3.1.2. Tiparul ***a fi*** **+ participiul verbal (intranzitiv) acordat** – tipul ***e căzută***: „*vin că vin încoace*" *cică… „mămica* ***e căzută****"//* (TDM III, pct. 806, 377); *El ce să facă de atâta lene ce* ***era căzută*** *pe trupu lui?* (GN I, Romanaţi, 85); [...] ***e*** *plapuma* ***căzută*** *din pat* (TDM III, pct. 826, 630); *să scoală bietu tată-mio d-ici/ a auzit clopotile// boilor// când să scoală/ „he! frun câine/ sau mai ştiu io ce"// când să scoală tata/ ...oile* ***ieşite*** *din obor/* (TDM III, pct. 801, 315) – aici, structura prezintă elipsa lui *a fi*; *mama-****i vinită*** *după ialomiţa//* [...] *dân partea muntelui* ***i vinită*** (TDD, pct. 887, 429); *c-aşa erea atunci/ nu era ca acu// acu lumea* ***e trăită*** *bine/ faţă dă pă timpuri/ cum a petrecut//* (TDM III, pct. 827, 639); *n-am mai dăsfăcut iapa şi m-am dus drept la ea acolo// unde-o lăsasim//* ***era culcată****/* ***era*** *cam...****înţepenită****/* (TDM III, pct. 824, 607).

3.1.2.1. Formele de tipul *e căzută* prezintă sinonimie cu timpul perfect compus (= „a căzut") şi, în consecinţă, are caracteristicile acestui timp: acţiune anterioară (temporal), sigură (modal), încheiată (aspectual)[84]. O comparaţie între cele două forme face posibilă perceperea unei diferenţe de nuanţă: forma de perfect compus presupune accentuarea caracterului de acţiune, de proces, în timp ce forma cu auxiliarul accentuează caracteristica pacientului.

[83] Marin 1991, 51.

[84] […] *este venit* „a venit" exprime une action antérieure au moment de la parole, du point de vue temporel, certaine, du point de vue modal, et accomplie, mais réactualisée dans le moment de la parole, du point de vue aspectuel; l'action désignée par cette formation se présente donc comme le résultat présent d'une action accomplie dans le passé (Marin 1985, 462).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

3.2. Construcţiile de tipul *e trăită* (din *lumea e trăită bine*...) se pretează la un comentariu auxiliar: forma de participiu *trăită* dezvoltă un nou sens, suplimentar, bazat pe sensul *figurat* al cuvântului, *e trăită (bine)* = „este avută", „a trăit fără griji". La fel se poate spune şi despre *e văzută (bine)* = „este apreciată" din *e una singură la părinţi/ că e văzută/ că e aşa/ ... „hai că trimete la ea/ ca...s-o luom noi dă soţie"//* – TDM III, pct. 806, 370), deşi în acest exemplu, este vorba despre un participiu pasiv, nu activ.

3.3. Un interes cu totul particular prezintă participiile *născută, fătată, (e) făcut (armata)* etc. Acestea sunt participii ale unor verbe tranzitive, care deci, admit structuri pasive, numai că, în exemplele date, participiile nu se referă la *rezultatul acţiunii verbului* [s.n.], i.e. la subiectul gramatical (ca în construcţiile: „copilul a fost născut", „viţelul este fătat", „armata este făcută"), ci la *autorul acţiunii*, i.e. la subiectul logic („femeia care a născut", „iapa care a fătat", „băiatul care a făcut")[85].

3.4. În esenţă, atât primul tip de construcţie cu participiul acordat – al verbelor intranzitive, cât şi cel de-al doilea – al verbelor tranzitive, dar cu accent pe subiectul logic al acţiunii – conţin participii care rezumă o atributivă cu sens activ, participii care exprimă o calitate a subiectului logic al acţiunii, deci un *participiu pasiv cu sens activ*. Situaţia poate fi comparată cu aceea a participiului verbelor tranzitive din limba latină: participiul cu valoare adjectivală + *esse* a avut, poate chiar înainte de crearea diatezei pasive, un sens foarte apropiat de perfectum-ul pasiv: *laudatus est* (= „are însuşirea de a fi fost lăudat"). Sintagma aceasta va avea în tot timpul istoriei limbii latine două sensuri: 1) exprimă o stare, participiul păstrându-şi valoarea adjectivală şi 2) exprimă un rezultat al acţiunii[86].

3.5. Suntem de părere că aceste construcţii cu participii acordate, care deplasează accentul de la rezultatul acţiunii la subiectul acesteia, nu sunt lipsite de ambiguitate, dar continuă (sau generalizează) caracterul ambiguu al participiului cu valoare adjectivală, prezent, la început, în latina târzie şi apoi, în limba română, doar în construcţiile pasive ale verbelor momentane. Aşa este următoarea situaţie care a atras atenţia lingviştilor: exprimarea de tipul *Calul este vândut* s-a considerat că „exprimă fie săvârşirea în prezent a acţiunii, fie rezultatul unei acţiuni săvârşite de mult şi de aceea, participiul exprimă aici o calitate a subiectului"[87].

[85] Am ajuns astfel la punctul de vedere exprimat de Maria Marin – *Formes verbales periphrastiques de l'indicatif dans les parlers dacoroumains*, in RRL, XXX (1985), p. 459–468: „[…] l'occurrence de cette forme pour les verbes transitifs: *[Pisica] e fătată acu trei zile* (AFLR – Cătunu, Tr.) […] met en évidence (en opposition avec les formes homonyms de la voix passive) la valeur active de la construction".

[86] Stati 1965, 169.

[87] Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, 200; vezi şi Iordan 1954, 465–466.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

V. INDICATIV PREZENT

1. *Forme*

1.1. În graiurile sudice, se întâlnesc forme iotacizate de indicativ (şi conjunctiv) persoana 1, de conjunctiv pers. a 3-a/a 6-a şi de gerunziu la aproape toate verbele de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a cu finala radicalului verbal în *t, d, n, l, r*[88] (vezi descrierea pe larg a fenomenului *infra* capitolul *forme iotacizate*).

1.2. O trăsătură diagnostică a prezentului verbelor în graiurile sud-estice este opţiunea vorbitorilor pentru sufixul secundar *-ez* (la verbele de conjugarea I) şi *-esc, -ăsc* (la verbele de conjugarea a IV-a) la persoanele 1, a 2-a, a 3-a, a 6-a. Preferinţa pentru formele sufixate sau nesufixate variază de la verb la verb, de la regiune la regiune şi, credem, şi de la o perioadă la alta[89].

1.2.1. Ca marcă morfologică a prezentului indicativ la persoanele 1, a 3-a şi a 6-a, a prezentului conjunctiv la persoanele a 3-a şi a 6-a şi a imperativului la persoana a 2-a, sufixul *-ez* se aplică, de preferinţă, verbelor denominative moştenite din latină (*a lucra*, *a îngenunchea*, *a săra*, *a subţia*, *a şchiopa*), verbelor denominative create pe teren românesc (*a grăpa, a grebla, a înşeua*, *a ruşina*, *a visa*, *a sănia*), a verbelor derivate din adverbe (*a aiura*), a celor cu *-iza* (nu lat. *-izo*, cel de origine greacă) şi a celor neologice (*a abandona*, *a aborda* etc.). Dintre acestea, unele cunosc numai flexiunea cu sufix (neologismele, verbele în *-iza*, dar şi *a visa*, *a îmbrăţisa*, *a aiura*, *a dura*), altele se pretează la o dublă flexiune, cu sufix şi fără (*a lucra*, *a şchiopăta*, *a zvânta*, *a cina* etc.)[90].

1.2.2. În graiurile munteneşti, în general, se observă o tendinţă mai accentuată de întrebuinţare a sufixului secundar *-ez*, înregistrându-se, pentru unele verbe, aceleaşi forme – de conjugare slabă – ca în limba literară (*lucrez*, *greblez*, *grăpez*), faţă de celelalte graiuri (*lucrez, lucrezi, lucrează*, dar *lucru, lucri, lucră* – în graiurile nord-vestice; *sărez, sărezi, sărează*, dar *sar, sari, sară* – în graiurile nord-vestice) sau o alternanţă a formelor sufixate cu cele nesufixate (*îngenunchez*,

[88] În textele literare vechi din Ţara Românească nu se întâlnesc forme refăcute, în perioada când acestea încep să devină frecvente în Transilvania şi în Moldova (Gheţie *et alii*, 1997, 335).

[89] În Iordan 1954 se precizează: În graiurile regionale situaţia acestor verbe este oarecum clară: unele cunosc sau preferă formele nesufixate (este cazul graiurilor de peste munţi), altele (cele molodoveneşti) preferă formele sufixate (cu deosebire la verbele de conjugarea a IV-a), altele, în sfârşit (cele munteneşti), par a ocupa o poziţie de mijloc, întrucât prezintă forme de ambele feluri (la verbe diferite). Ar trebui precizat aici şi că, în analiza comparativă a situaţiei verbelor de conjugarea I şi a IV-a cu sufix, Iorgu Iordan (Iordan 1943, 132–133), pe de o parte, Al. Graur (Graur 1968, 239–245), pe de altă parte, ajung la concluzia că tendinţa de a folosi la prezentul indicativ sufixele *-ez* şi *-esc* nu acţionează atât de puternic (este vorba de limba secolului al XX-lea) – Iordan 1943, deşi un număr de neologisme intră în limbă cu forme sufixate la conjugarea I şi, mai puţine, la a IV-a – Graur 1968. Nu e mai puţin adevărat că în Iordan 1943, 133 se arată: „tendinţa este de a lăsa sufixul la o parte”, în timp ce, dimpotrivă, textele secolului al XIX-lea arată „o preferinţă cu atât mai marcată pentru formele sufixate, cu cât sunt mai vechi”. În Graur 1968, 244–245, se arată, dimpotrivă, faptul că tendinţa limbii este de a forma prezentul cu *-ez* şi cu *-esc*, „pentru a regulariza flexiunea”.

[90] Orza 1978.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

îngenunchi)[91]. Pe de altă parte, în graiurile munteneşti se înregistrează şi tendința contrară, de a folosi forme nesufixate (dar ca în limba literară) la verbe care apar în anumite graiuri de tip nord-vestic cu sufix: *gust* (*gustez* în Sălaj), *întârziu*/ *întârzii* (*întârziez* în Mureş), *mă răzbun* (*mă răzbunez* în Alba, Botoşani, Neamț, Vaslui), *să vateme* (*să vătămeze* în Hunedoara, Maramureş)[92]. Iată mai jos, ca o altă dovadă, lista formelor verbale fără sufixul *-ez*, aşa cum apar înregistrate în GM (am ales verbele care au perechi cu *-ez*):

1. *cuțure, să*
2. *dezgardină*
3. *fluşture, să*
4. *furnice, să*
5. *geune*
6. *întămuie, să*
7. *tămui*

1.2.3. Folosirea sufixului *-ez* se extinde în graiurile munteneşti şi la verbe care, în limba standard, se conjugă fără sufix. Formele *dăsfundez*, *înviază*, *termineză, să rezolveze*, *să dezvolteză*, *să transporteze*, *dăsfundez* – TDM III, pct. 833, *înviază* – TDM III, 840, (chiar şi *întârziez* şi *să vătămeze* s-au înregistrat în anumite graiuri munteneşti[93]): *pân nu* ***terninează*** *boeru la plug nu le dijmuieşte la nici unu* – GN, Ilfov, 191, *să dăsface*... ***să dezvolteză*** *duzii* – TDM III, pct. 815, 497, *ca să se bage* ***să să transporteze*** *să le valorificăm* – TDM I, pct. 681, 99. Dăm mai jos lista formelor verbale care apar cu sufixul *-ez* (*-ează*) selectate din GM (un criteriu al selecției a fost caracterul denominativ al verbului, altul, semnificația identică cu a unui verb în *-i* cu sau fără sufix sau în *-a* fără sufix, deci existența lui ca dublet):

1. *abrezează, se* (= „se presează”)
2. *astabileză, se*
3. *bubuleză, se*
4. *cruntează, să*
5. *descâlțează*
6. *dezgrădineze*
7. *fărămănteză*
8. *furnigheze, să*
9. *împaientează*
10. *împăpuşezi*
11. *împietrează*
12. *încercelează*
13. *închepează*

[91] Orza 1978, 36–38.
[92] *Ibidem*, 38.
[93] *Ibidem*.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

14. încrudează
15. îngrozează
16. înhobodează
17. înjosează
18. înmurgeze, să
19. înrăsturnezi
20. înspicează
21. mănicăiezi, să
22. măruntăşez
23. mărunţez (mărunţăşez)
24. meiază („rămân mici ca bobul de mei”)
25. paientez
26. pistonează, se („se presează”)
27. pistosează
28. porzolează („tratează sămânţa cu piatră vânătă”)
29. roieze, să
30. secetează
31. tămâieze, să
32. trambaleze, să se
33. ursez
34. vărezi

1.2.4. Verbele care se conjugă cu sufixul -*esc* (din lat. -*esco*, sufix mai vechi decât -*izo*) sunt, în general, verbe păstrate din latină cu această flexiune (*a albi*, *a înălbi*, *a căni*, *a încălzi*, *a înflori*, *a înfrunzi*, *a împlini*, *a luci*, *a urzi* etc.[94]), derivate pe teren românesc (din substantive: *a asfinţi*, *a cântări*, *a pălmui* etc; din adjective: *a iuţi* etc.; din numerale: *a îndoi*, *a însuti* etc.; din adverbe: *a aminti*, *a deosebi* etc.; din onomatopee: *a ciripi*, *a vui* etc.) şi verbe împrumutate (din slavă: *a azvârli*, *a cosi*, *a iscăli*, *a jelui*, *a jeli*, *a pândi* etc.; din maghiară: *a cheltui*, *a făgădui*; din greacă: *a agonisi* etc.; din franceză: *a aservi* etc.) şi cunosc fie numai flexiunea sufixată (*albesc*, *acresc* etc.), fie ambele flexiuni (*împart*/*împărţesc*, *mint–minţ*/*minţesc*, *simt–simţ*/*simţesc, înghit–înghiţ*/ *înghiţesc* etc.)[95], dar în mod diferit de la un verb la altul, precum şi de la un tip de graiuri la altul. În general, formele sufixate apar în graiurile de tip nord-vestic, în unele dintre acestea (Maramureş şi

[94] Printre acestea sunt verbe care provin din verbe latineşti formate de la alte verbe, substantive şi adjective + sufixul -*sco*, verbe care au o valoare incoativă: *flōresco* (de la *flōrēre*, (*in*)*veterasco* (de la *vetus*), *albesco* (de la *albus*) etc. Cele două verbe (*floreo* şi *flōresco*) ajung să se confunde, fapt care facilitează amestecul celor două flexiuni. Pe de altă parte, în latină există apropiere semantică şi fonetică între denominativele în -*eo*, *ēre* şi denominativele în -*īo*, -*īre*, ceea ce favorizează întrepătrunderea flexiunii celor două tipuri, trecerea infinitivelor în -*ēre* la -*īre* (**florire*, **lucire*), a lui -*ēscere* la -*īscere* (**florisco*, *lucisco*) şi, în consecinţă, constituirea unei flexiuni mixte în cadrul conjugării a IV-a, caracterizată printr-o accentuare uiformă (Orza 1978, 38–39).

[95] Orza 1978, 39–40.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

nordul Crişanei), sufixul *-eşte* de la persoana a 3-a realizându-se ca *-ę* accentuat, *grăié*, *asfinţé* etc. Pe de altă parte, este valabilă şi situaţia inversă: graiurile munteneşti prezintă forme sufixate cu *-esc*, acolo unde în graiurile de tip nordic se întâlneşte flexiunea fără sufix. Verbe ca *a ciuguli*, *a ciupi, a mistui, a înăduşi* apar conjugate, în graiurile munteneşti, în general (dar nu exclusiv), ca în limba standard: *ciugulesc, ciuguleşti, ciuguleşte* (*ciugul, ciuguli, ciugule* – în graiurile nord-vestice); *ciupesc, ciupeşti, ciupeşte* (*ciup, ciupi, ciupă* – în graiurile nord-vestice); *mistuieşte*, *înăduşeşte* (*mistuie*, *înăduşe*). Se consideră că, în mare măsură, sufixele secundare apar la aceleaşi verbe în graiurile munteneşti şi în limba literară. Putem spune, însă, că în graiurile munteneşti apar numeroase exemple de forme cu sufixul *-esc* la verbe care sunt în limba literară de conjugare tare.

1.2.5. Cele mai frecvente sunt formele *împărţeşte*, *despărţeşte*: *pă urmă a venit altu şi a zis* ***să-mpărţească*** *şi la sărac şi la bogat* – GN, Vlaşca, 166. Pentru a ilustra productivitatea acestui sufix specific verbelor de conjugarea a IV-a slabă, dăm mai jos lista formelor verbale cu sufixul *-esc* (*-eşte*), aşa cum apar ele în GM (formele au fost selectate după criteriile folosite şi pentru lista formelor verbale cu sufixul *-ez*, anume caracterul denominativ şi/sau existenţa unui dublet tare):

1. *băligăresc*
2. *brânzoreşte*
3. *butuceşti*
4. *cărăresc*
5. *cărnuieşte*
6. *centuieşte*
7. *cepuieşte*
8. *chişneşte*
9. *ciobănesc*
10. *ciopăţeşte*
11. *ciubucesc*
12. *cliviseşte*
13. *clompăneşte*
14. *cloţuiască, să*
15. *corcofeleşte*
16. *corhăneşte*
17. *coşăreşte*
18. *cotonogeşte*
19. *cotorogeşte*
20. *cuţuleşte, se*
21. *descăpăcesc*
22. *dezgrădească, să se*
23. *discuieşte*
24. *doctoreşte*
25. *firmitureşti*

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

26. frichinesc
27. frimiceşte
28. gânduresc, mă
29. geoteşte
30. hoieşte
31. hurduieşte
32. iordăneşte
33. izvoreşte, se
34. îmbeteleşte
35. îmbrânzeşte, se
36. îmbulgăreşte
37. încherbesc
38. împânzeşti
39. împârguie, să
40. împăpuşeşti
41. împărțesc
42. împietreşte
43. împungăleşte
44. întencuieşti
45. învârghiască, să
46. învăluiesc, mă
47. lozeşte
48. mamicesc
49. matureşte
50. mărunțesc
51. medregăleşte
52. miereşte, se (= „se ține de băț ca mierea”)
53. migoroşeşti
54. mizdreşte
55. muruiesc
56. ornănăieşti (= „faci treabă fără spor”)
57. pântecăresc
58. păstrămeşte
59. pistosesc
60. pituleşte, se
61. puterniceşte, se
62. putregăieşte, se
63. reveneşte, se
64. rinduiesc
65. stângăceşte
66. stufăreşte, se
67. şomoiogeşti

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

68. tăvănesc, să
69. târleşte
70. trambulească, să se
71. urdeşte, se
72. ursesc
73. zăngănesc

1.2.6. Am observat, deopotrivă, şi mişcarea inversă faţă de cea enunţată în paragraful anterior: apar, mai rar, forme nesufixate la verbe care în limba literară sunt de conjugare slabă. Astfel sunt: *jumol, (tu) jumoli, (el) jumoale*[96] („jumulesc", „tu jumuleşti", „el jumuleşte"): *unele fămei dă necaz pă altele să duc şi* ***jumule*** *dîn grâu* – GN, Ilfov, 187; *une afla om cu parale venea* ***să-l jăfuie*** – GN, Vlaşca, 167; *tămuie* („tămâiază"), *mântuie* („mântuieşte") etc. Am selectat din GM formele verbale care apar fără sufixul *-esc* (unele dintre ele sunt variante ale celor cu *-esc*):

1. ciopăne
2. discuie
3. frichin
4. gârâie
5. întencuie
6. învăluie
7. licăie
8. sârmuie, se
9. zăngăne

1.2.7. Se consideră, în general, că opoziţia între graiurile munteneşti şi cele nord-vestice este mai netă în acest caz: cele munteneşti păstrează, în general, sufixul secundar *-ez* (la verbele de conjugarea I), situaţie în care graiurile nord-vestice preferă formele nesufixate (fără sufixul secundar *-esc* sau *-ăsc* la verbele de conjugarea a IV-a)[97]. În zonele de tranziţie, formele cu sufix secundar şi forme fără acest sufix sunt în variaţie liberă.

1.2.8. Credem că afirmaţia referitoare la caracterul inovator al graiurilor munteneşti cu privire la întrebuinţarea verbelor de conjugarea I şi a IV-a cu forme sufixate sau nesufixate trebuie privită şi analizată cu atenţie. Părerea noastră este că trebuie să luăm în considerare următoarele observaţii: a) formele cu sufix ale verbului *a lucra* la indicativ prezent sunt etimologice (formele *lucrizo*, *-izas*, *-izat*, *-amus*, *-atis*, *-izant* apar încă din latina târzie); (pe de altă parte, nu putem să nu facem observaţia că formele fără sufix pentru *a lucra* par „a repeta" conjugarea primitivă, arhaică a verbului latinesc, fapt ce poate fi interpretat mai degrabă ca o dovadă de continuitate, de „memorie" a tiparului decât ca o coincidenţă); b) există

[96] *Gl. Munt.*, s.v. *jumuleam.*
[97] Cf. Orza 1978, 41: „Verbele pe care le-am avut în vedere în cercetarea de faţă [*înghiţesc*; *minţesc*; *simţesc* etc] demonstrează că formele sufixate realizează cea mai mare frecvenţă în jumătatea nordică a ţării".

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

verbe care apar în graiurile munteneşti (şi) fără sufixul *-ez* (*îngenunchi*, *şchioapăt* etc.), ca şi în limba veche (*ngenunche, genunche* – vezi Zamfir 2005, 329), deşi în textele munteneşti vechi sunt atestate, în general, forme de conjugare slabă[98]; c) există un număr de verbe de conjugarea a IV-a care apar cu sufixul secundar *-esc* în graiurile munteneşti (*împărțesc*, *despărțesc* etc), însă apar în limba veche; (forme ca *împărțeaşte*, *despărțeaşte*, *pățeaşte*, *răpeaşte*, rezultate în urma analogiilor cu *îndulceaşte*, *luceaşte* derivate din **indulcescĭt*, *lucescĭt*[99] sunt frecvente în limba secolului al XVI-lea)[100]; d) formele *mint/minț* şi *simt/simț* – forme arhaice – sunt caracteristice pentru graiurile sudice. Având în vedere aceste observații, se poate spune, într-adevăr, că graiurile munteneşti nu păstrează doar fapte *arhaice* (din flexiunea latină primitivă, ca de exemplu, conjugarea lui *a lucra* fără sufixul de origine greacă *-izo*), însă nu se poate spune că nu se dovedesc *conservatoare*, în măsura în care păstrează, totuşi, *forme care au circulat în limba veche*.

1.2.9. Despre productivitatea conjugărilor I şi a IV-a în graiurile munteneşti, putem vorbi diferențiat în sensul în care am încercat să demonstrăm până aici: în graiurile munteneşti, sufixul *-ez* are încă vitalitate, dovadă este numărul de verbe denominative create în interiorul graiurilor (vezi *supra* lista Forme verbale în *-ez*); acesta este, însă, concurat şi depăşit în productivitate de sufixul *-esc* (vezi *supra* lista Forme verbale în *-esc*). În fapt, se confirmă ceea ce se afirma în cercetările din secolul trecut: sufixul *-ez* este fecund la nivelul limbii literare, prin împrumuturile neologice, în timp ce sufixul *-esc* este productiv la nivelul limbii vorbite, prin creații interne[101]. Cercetările mai recente susțin şi demonstrează aceleaşi direcții de dezvoltare ale aceloraşi tendințe: *-ez* pentru verbe neologice, *-esc* pentru creații interne, întrucât la nivelul limbii vorbite se constată preferința pentru formele sufixate de prezent indicativ al verbelor de conjugarea a IV-a, deci, vitalitatea sufixului *-esc*, în timp ce, la nivelul limbii standard, clasa care dovedeşte „ospitalitate" este cea a conjugării I slabe[102]. Concluzia cea mai importantă a acestei demonstrații este aceea că, în graiurile munteneşti, ambele sufixe, *-ez* şi *-esc,* sunt productive, dar în grade diferite; sufixul caracteristic conjugării a IV-a slabe, *-esc*, dovedeşte gradul cel mai ridicat de productivitate, dar şi de vitalitate, întrucât continuă tradiția limbii populare de a crea forme verbale noi.

1.3. O altă trăsătură tipică a prezentului verbelor în graiurile munteneşti este neutralizarea opoziției între persoana a 3-a şi persoana a 6-a. Acest fenomen se extinde de la prezentul verbelor în *-a* şi al celor în *-î* şi *-i* (fără sufixul secundar *-ăsc*), e.g. „el/ ei cântă", „el/ ei coboară", unde este normal. Sub influența acestor clase de verbe, productive în graiurile muntenesti (în special, conjugarea I tare),

[98] Zamfir 2005, 293–383. La p. 329, autoarea precizează chiar: *...Muntenia, adică cu o arie sensibilă predilecție pentru conjugarea slabă...*

[99] Morariu 1925, 330–332.

[100] Densusianu, *LR*, 152.

[101] Iordan 1954, 452; Graur 1968, 244.

[102] Vezi Guțu Romalo 2000, 97–100; Croitor 2002, 61–66; Florea 2002, 84–94.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

această omonimie desinențiala se generalizează în graiurile sud-estice la prezentul verbelor, indiferent de conjugarea din care fac parte (*el/ei vine, el/ei ia, el/ei pune, face* etc.): *la urmă să strânge lume multă/* ***vine*** *meseni/ din sat// şi îi ia moţu/ cu foarfeca* (TDM III, pct. 786, 119); *ele* ***face*** *noaptea/ întinde grâu/ încalecă pă sul/* ***să duce*** *şi-****ntinde*** *grâu aşa/* ***ia*** *laptili dă la vacă/ dă la pisici/ dă la ce/ şi le* ***pune*** *la altă vacă* (TDM III, pct. 821, 574); *lupu mă! lupu mă !/* ***sare*** *câinii şi scapă şi p-ăia/* (TDM II, 225).

1.3.1. Omonimia formelor de persoana a 3-a şi de persoana a 6-a se extinde la alte timpuri (imperfect, perfect compus, viitor), pentru verbe care au specifică omonimia persoana 1/persoana a 6-a la prezent indicativ (*eu*/ *ei beau*, *eu*/ *ei fac* etc.). În anumite cazuri, se înregistrează fenomenul invers: omonimia dintre formele de persoana 1 şi de persoana a 6-a, caracteristică verbelor în *-ea, -e, -i* (cu sufixul *-esc*), se extinde la verbe care prezintă opoziție între persoana 1 şi persoana a 6-a (*eu*/ *ei lupt*), fenomenul justificându-se prin analogie.

2. *Valori*

2.1. *Valori temporale*

2.1.1. Aşa cum am mai arătat[103], în funcție de context, prezentul exprimă diferite valori numite, de obicei, prezent gnomic, prezent etern, prezent iterativ, prezent istoric, dramatic, prezent pentru trecut, prezent pentru viitor etc. Valorile menționate aici sunt deseori citate în gramatici (Iordan – Guțu Romalo – Niculescu 1967, Avram 2001). Graiurile munteneşti se caracterizează prin preferința pentru întrebuințarea prezentului pentru alte timpuri şi moduri, valori pe care vom încerca să le prezentăm.

2.1.2. Ceea ce se denumeşte în general prin „prezent gnomic" se referă la un fapt valabil pentru toate timpurile, inclusiv pentru momentul în care se vorbeşte. Această semnificație se realizează numai dacă verbul implică, în conținutul lui semantic, ideea de durată (Iordan – Guțu Romalo – Niculescu 1967, 227). Termenul „durată" trebuie înțeles ca „permanență" şi apropiat de semnificația pe care T. Vianu o asocia, preluând ideea de la Jacob Wackernagel, cu „prezentul gnomic", adică de aceea a atemporalității[104]. Credem că nota oferită de semnificația de „gnomic" este şi mai clară, dacă este susținută de ideea unei concluzii de tip moral şi, de ce nu, filosofic, ca în exemplele: *dumnezeu* ***nu doarme****// că cu ce măsură* ***măsoară****/ cu-aia* ***primeşte*** (TDM III, pct. 819, 526); *un om dacă* ***trece*** *dă şaizeji dă ani/ zadarnic* ***trăieşte***// (TDM II, pct. 699, 95); *păi ce* ***ştie*** *omu/* ***ştie*** *şi femeia/* (TDM III, pct. 801, 319); *cine* ***n-are*** *noroc,* ***n-are****, de când* ***naşte*** *până* ***moare*** (GN, Făcăieni, Ialomița, 210).

[103] Vezi articolul nostru, Donovetsky 2005a.

[104] Este vorba despre o valabilitate „fără amestecul vreunei reprezentări temporale oarecare. Judecățile [...] sunt universal valabile în timp; ele sunt însă şi universal valabile în spațiu" (Vianu 1977, 412–413).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

2.1.3. Multe dintre relatările informatorilor permit dezvoltarea, în anumite contexte, a unei semnificaţii speciale, aceea de acţiune periodică, repetată. „Această semnificaţie specială, determinată, în mare măsură, de prezenţa în context a unei precizări circumstanţiale, este numită deseori – mai ales când e vorba de o periodicitate permanentă – prezent etern”[105]. Am putea considera, plecând doar de la aceste trăsături, că în graiurile munteneşti conotaţia de „prezent etern” apare foarte frecvent în relatările informatorilor despre activităţile casnice şi agricole. Ca să putem rămâne la denumirea de „prezent etern”, ar trebui acceptăm că „aceste fapte se colorează ulterior prin reflexul cugetării generale care le urmează” şi că „prin sublinierea şi în lumina reflecţiei, faptele anterioare capătă o valoare simbolică şi se monumentalizează”[106]. Însă, în contextele în care apar forme de prezent cu semnificaţia de acţiune „de o periodicitate permanentă” (Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967), în aceleaşi condiţii, nu apare „potenţarea retorică” (Vianu 1977, 415) a faptelor exprimate, ci, mai degrabă, o sugestie a caracterului recomandabil al tiparului comportamental care însoţeste practica respectivă. În aceste condiţii, acest tip de prezent, denumit „omnitemporal”[107] de către unii cercetători – un termen mai adecvat, având în vedere precizările de mai sus – apare în contexte referitoare la activităţi practice. Dacă luăm în considerare alt criteriu de clasificare a tipurilor de prezent, în afară de acela al referinţei temporale, şi anume, criteriul contextului în care apare majoritatea verbelor la prezent, acest tip de poate fi numit un *prezent al practicii*. Frecvenţa lui este deosebită, mai ales atunci când este vorba despre reţete, tratamente sau operaţii, practici verificate şi deci, recomandate, sau ca răspunsuri la întrebările anchetatorilor de tipul *cum se face pâinea/ plăcinta/ turtoiul/ turta furnicilor/ mămăliga/ brânza/ cheagul/ bulgurul/ plachia/ borşul/ ciorba/ pastrama/ fasolea/ piftia/ o casă/ o căruţă/ ţestul/ soba/ fântâna/ săpunul/ mălaiul/ buhaiul/ caloianul/ caloiţa/ omul de zăpadă* etc., *cum se pun murăturile*, *ce se face din porc/ miel*, *cum se fac cârnaţii/ turtişoarele/ nanangâtele/ tăiţeii/ călăviile/ vasele de lut* etc., *ce se face la nuntă/ înmormântare/ de moşi/ Anul nou/ Rusalii/ Lăsata Secului/ Sf. Dumitru/ la horă/ căluş, moţ*, *ce se face cu vintirul/ umbreaja* etc., *cum se pune o cloşcă*, *cum se lucrează la vie/ cânepă/ grâu/ tutun/ porumb/ grădină/ bumbac/ cartofi/ zarzavaturi/ pepeni/ in*, *cum se cresc gândacii*, *cum se împarte o găină tăiată*, *cine se face strigoi*, *ce/cine sunt ielele*, *cum se joacă perghelul/ pampa/ ţâca-n casă/ drica/ ţurca/ de-a gardiana* etc.

[105] Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, 227.

[106] Vianu 1977, 415.

[107] Marin 1992, Marin, *Timpuri*. Autoarea consideră că între valoarea de atemporalitate şi cea de omnitemporalitate „limita este foarte labilă”, mai ales în textele dialectale – în exemplele care redau, sub aspectul conţinutului, adevăruri generale, care se bazează pe o experienţă trecută sau în exemplele din textele tematice –. Interesant este că valoarea omnitemporală este identificată de către cercetătoare şi pentru perfect compus şi pentru imperfect, în textele dialectale tematice, numai în contexte nedeterminate.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

2.1.3.1. Credem că pentru exemplele de mai sus, valoarea de prezent „omnitemporal" de tip *practic* se manifestă în funcţie de prezenţa circumstanţialelor sau de posibilitatea înţelegerii acţiunilor descrise fie ca recomandabile, ideale, fie ca permanente ori de câte ori sunt întrunite acele condiţii. Astfel, se înregistrează situaţii în care verbele la prezent slujesc relatările evenimentelor prilejuite de sărbători creştine, păgâne sau de momentele importante din viaţa individului sau de muncile agricole. Altele funcţionează ca reţete culinare şi ca „reţete" (a se citi „recomandări") de comportament social, tehnic sau ludic. Putem considera că, în funcţie de contextul[108] acţiunii verbului întrebuinţat, acest tip de prezent are următoarele subtipuri: *prezent al practicii agricole*, *prezent ceremonial*, *prezent ludic, prezent al meşteşugului*. Spre exemplificare: *la sfîntu dumitru// focu lu simendriu// toamna// şi* ***ies*** *femeili cu covrigi/ cu nuci/ cu vin/ mere/ pere/ ce-are omu/ şi copiii* ***face*** *foc pă drum* (TDM III, pct. 786, 114); *prima zi dă moşi/ e sîmbătă la noi// şi* ***să-mpărţeşte*** *uale// uale, căldări/ bunînţelez vase din astea* (TDM III, pct. 789, 172) – prezent ceremonial; *brânza* ***se face****-aşa: dân cheagu care... mieii care-i tăiem are cheagu lor/ când îi tăiem mieii/ au cheagu lor/ le* ***punem*** *câte-o mînă doo dă sare/ în cheag/ şi-l* ***lăsăm*** *să se usuce// şî cu cheagu-ăla-l* ***punem*** *într-un borcan/ îl* ***stricorăm*** *bine pân într-un pansament* (TDM III, pct. 799, 296) – prezent al practicii agricole; ***facim*** *un cerc// şi apoi* ***înnumărăm*** *trei metri// de la cerc/ în faţă/ unde vrem în ce direcţie dorim ca să jucăm// şi* ***tragem*** *o linie la trei metri/ ş-apoi* ***lovim*** *băţu cu... avem um băţ mai mare ş-unu mai mic//* (TDM III, pct. 842, 863); *se spune că* ***este*** *ţura// şi apoi dacă* ***este*** *ţura/* ***se dă*** *iarăşi cu băţu/ şi cine* ***nu este****-n cerc/* ***pune*** *mâna aşa/ şi* ***ia*** *băţu di jos/ şi l-****aruncă****-aşa de trei ori/ şi dacă-l* ***bagă****-n cerc/* ***intră*** *el//* (TDM III, pct. 842, 864) - prezent ludic; [cum se face o căruţă?] *la roate...// întâi îi* ***croim*** *căpăţînili// le* ***facem*** *rotunde la strung/ după aceea le* ***scobim*** *cu dălţili// a dooa faţă* ***vine*** *spiţili lucrate//* (TDM III, pct. 813, 458) – prezent al meştesugului.

2.1.4. Toate aceste situaţii, în care prezentul este folosit cu o frecvenţă copleşitoare, determină ceea ce Cristina Călăraşu numea „efectul de permanentizare"[109]. Acesta este analizat, pentru limba secolelor al XVI-lea – al XVIII-lea, fie în propoziţii principale, fie integrat unui lanţ de coordonate (care poate fi deschis şi de un perfect simplu sau perfect compus). „Efectul de permanentizare" care însoţeşte prezentul verbelor în documentele acestei perioade va cunoaşte o dezvoltare deosebită în secolele următoare în lucrările ştiinţifice (istorice, geografice etc.). Principala calitate a acestui prezent este *atitudinea obiectivă* a emiţătorului. Aceasta ni se pare motivaţia esenţială în alegerea folosirii prezentului pentru contextele exemplificate mai sus.

[108] În general, este vorba despre situaţii în care se descriu obiceiuri, practici, procese tehnologice caracteristice culturii populare, contexte care apar în ceea ce s-a denumit, în unele lucrări, „text tematic" – Vezi Marin, *Timpuri*, Marin 1992.

[109] *Timp, mod, aspect în limba română, în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea,* 1987.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

2.1.4.1. O altă valoare recunoscută a prezentului este cea denumită „prezentul istoric”. Ea este una dintre v*alorile anteriorității* pe care le poate exprima acest timp. Aceasta se referă la capacitatea prezentului indicativ de a exprima acțiuni sau evenimente anterioare momentului vorbirii, dar încărcate de semnificații deosebite pentru emițător. Preferința vorbitorului pentru prezent în locul trecutului se explică în acest caz fie prin faptul că emițătorul înțelege evenimentul relatat ca foarte important (este un fapt din istoria locului sau a familiei), fie prin faptul că – şi această motivație pare să se aplice mai des – acesta este încă viu în mintea informatorului sau l-a provocat emoțional şi atunci acesta intenționează să transmită acea stare. Unii lingviști numesc această valoare „prezent dramatic” pentru capacitatea de a contribui la *actualizarea* situațiilor întocmai ca pe scenă. Pentru exemplele identificate în textele munteneşti, credem că este adecvat termenul de *prezent al actualizării*[110], pentru aceste relatări în care informatorul povesteşte fapte trecute, dar simte nevoia să continue folosind prezentul pentru a fi mai convingător. În textele munteneşti *prezentul actualizării* este foarte frecvent. Am ales pentru exemplificare: *şi am sta vro trei/ patru zîle/ aşteptam/ ce-mi vine mie?/ erea lambă/ nu erea ca acu/ cu lamba-n mână/ ce-mi vine mie/* ***pui*** *mâna pă... clanță/ şî neîncuiată// şi* ***intru****-n magazie//* (TDM III, pct. 787, 121); *a dat s-o strângă/ oaia a-nceput a fâțâi din coadă/ fâțâind din coadă/ i-a dat drumu/ oaia a fugit/ dup-aia//* ***să duce*** *la ailantă/ ca-n părete/ tot pân fața oii a trecut/ şi* ***trece*** *iar din a mal/ şi tot aşa a băgat* [...] *„lupu mă! lupu mă!”* ***sare*** *câinii şi* ***scapă*** *şi p-aia* (TDM I, pct. 708, 224–225); *când am venit am găsit bătătura plină dă femei//* ***fugi****/* ***plângi*** *eu/* ***fugi*** *la dăspensar/ n-am găsit nici un doctor la dăspensar* (TDM I, pct. 782, 438). *şi trecură doi/ îi lăsai/ trecură alți doi/ iar îi lăsai/ ce-mi veni mii/ -****aşăz*** *arma pă craca fagului colo/ şi...****zic*** *să-ncerc să-i iau la uochi//* (TDM III, pct. 787, 124).

2.1.4.2. De cele mai multe ori, această rupere de ritm prezentă în relatare este anticipată de o interogație sau o propoziție prin care informatorul îşi pregăteşte dramatizarea, de tipul *ce-mi vine mie?* sau *zic*, *zice*, (*îmi*) *spune*, timpul relatării glisând de la trecut la prezent, ceea ce se asociază cu trecerea de la narațiune la dialog: *..şî era timpu toamna/ cam... ploaie/ cutare/ cutare erea// ş-io* ***mă dug*** *la gară/* ***zâc*** *„poate* ***iau*** *ş-io pă cineva/ finc-adusesem judecătoru la gară/ înapoi/ poate* ***găsăsc*** *un client şi io// şi l-am luat p-ăla-n... să-l eau în căruță-n...// îmi* ***spune*** *că: „****nu vrei*** *să mă duci la bogați?” „da! te* ***duc*** *io!” „cât îmi* ***iei****?”* (TDM III, pct. 786, 111); *trimetea scrisoare/ citație/ vorbea cu-nvățătorii/* ***zice*** *„io* ***am*** *băieți să dau la şcoală”/* ***zice*** *„****nu dau*** *fetili la şcoală”// şi nu ne-a dat//* (TDM II, pct. 699, 101).

2.1.5. Des exploatat în limba vorbită, *prezentul iterativ* îşi face apariția în contexte în care se transmite ideea unei acțiuni repetate ori de câte ori sunt întrunite aceleaşi condiții: *a trimes un inginer/ cum* ***trimete****... ş-acum avem pă dial/ şî-n toți anii/* ***măsură*** *şî* ***face*** *şî* ***drege***[111]*/* (TDM I, pct. 782, 432).

[110] Valoarea de actualizare („rol stilistic actualizator”) este atribuită prezentului în aceste contexte şi de către Maria Marin (Marin, *Timpuri*). Am ajuns, independent, la acelaşi punct de vedere.

[111] Construcția *şi face şi drege*, frecventă în limba populară, are un conținut intrinsec iterativ.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

2.1.6. Prezentul are capacitatea de a exprima acţiuni *posterioare* momentului vorbirii Această valoare de *posterioritate* (numită, uneori, „prezentul futuric”[112]) este pusă în evidenţă în contexte în care prezentul este întrebuinţat pentru timpul viitor şi apare foarte frecvent în graiurile munteneşti. „Prezentul funcţionează şi ca viitor datorită aceleiaşi uşurinţe de a trece graniţa, foarte labilă şi greu perceptibilă, dintre momentul vorbirii şi cel următor. De astă dată avem a face cu o anticipare: graba de a săvârşi acţiunea, siguranţa deplină că acţiunea se va săvârşi etc. fac pe vorbitor s-o prezinte nu ca urmând să se săvârşească de acum înainte, ci ca săvârşindu-se în momentul vorbirii”[113].

2.1.6.1. Prezentul cu valoare de viitor apare, de obicei, în dialog, în contexte care presupun un sfat, o recomandare, asociate cu siguranţa vorbitorului că acţiunea se va săvârşi. Dintre exemplele foarte numeroase am selectat câteva: *zâc „tu ar fi mai bine bine” zâc/ „să stai să te-nsori după ce* ***faci*** *casa// c-atunci te* ***ia*** *greutăţili// ca să iei nevasta cu tine/ s-o ţii/ o fi petrenţioasă s-o ţâi mai bine pă ia dăcât pă tine; că aia* ***iese*** *dân şcoală acuma// aia* ***iese/ face*** *trei clase dă liceu/ ş-o* ***bagă*** *cu el la servici acolo/ pă fată/ o* ***bagă****// o* ***ia*** *şi pă ea/ la servici cu el”//* (TDM III, pct. 786, 116); *şi am discutat ce am discutat/ şi la urm-a plecat/ zic „hai du-te acasă că e târziu// cine vede lumină la ora asta acuma.../ pă urmă mâine mi-****aud*** *alte vorbe”* (TDM III, pct.811, 434); *şi dup-aia/ a plecat acasă/ şi mi-a spus zice „mâine pă la trei* ***vin*** *pă la tine”//* (*ibidem*).

2.1.6.2. Mai interesante sunt contextele referitoare la acţiuni trecute în care prezentul cu valoare de viitor apare în propoziţii subordonate sau în relatări în stil indirect liber, ocurenţa lui fiind justificată, pe de o parte, de concordanţa timpurilor (în celelalte propoziţii este folosit perfectul compus), iar, pe de altă parte, de funcţia de actualizare a prezentului dramatic: *când să plec acasă/ nu mi-a mai dat drumu/ m-am pus pă plâns/ m-am jălit/ m-am omorât/ nu mi-a mai...nici un fel...nu mi-a mai dat drumu/ ce să mai fac/ mi-era frică rău de tăticu/ că zic de! n-am făcut din capu meu dă când sunt/ mă* ***taie*** *tăticu//* ***nu*** *îmi* ***face*** *alceva/ mă* ***taie*** (TDM III, pct.791, 197); *şi-n timpu ăsta m-a luat pă mine dă gât/ s-a atârnat dă gâtu meu/ „nu pot să mai înghiţ”/ ştii/ „ş-asta-****i*** *moartea mea”// „fă”/ zic „nu e muartea ta” zic „fă// mori? eu sânt bolnav şî tu umbli pân doctori cu mine/ şî mie nu mai mi-e frică că* ***mor****/ şî tu ţie ţi-e frică că* ***mori****”// eu o-ncurajam/* (TDM III, pct. 824, 606); *i-a luat în poală şi i-a dus... l-a dus acolo iar/ dă unde-l luase/ şi l-a lăsat... omu să-şi vadă dă treburi/ „hai/ că” zice „noi* ***perim****”* (TDM III, pct. 827, 638).

2.1.7. Trebuie remarcat că în graiurile munteneşti modalităţile de a exprima caracterul ingresiv (respectiv, eventiv) al unei acţiuni sunt diverse. În afară de construcţiile care se bazează pe verbe la conjunctiv precedate de verbe cu conţinut ingresiv (*a începe*, *a prinde* etc. – vezi *infra Conjunctiv prezent*), ni s-a părut interesant faptul că în graiurile munteneşti inventarul verbelor care dezvoltă – contextual – o nuanţă incoativă este în creştere. Este vorba despre verbele *a veni* şi

[112] Vianu 1977, 411.
[113] Iordan 1954, 439–440, Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, 228.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

a deveni. Notăm aici două dintre cele mai frecvente modalităţi de a reda nuanţa incoativă în graiurile munteneşti:

i. *a veni* + *şi* + verb (la acelaşi mod şi timp), într-o structură formată din două propoziţii principale coordonate copulativ;

ii. *a deveni* + *de* + verb (la acelaşi mod şi timp), într-o structură formată dintr-o principală şi o consecutivă (finală sau principală)[114] introdusă prin *de*.

a. Sensul verbului *a veni* este unul secundar (= „a începe"), întrebuinţat exclusiv (iniţial, poate, chiar dezvoltat) în contexte ale practicilor agricole. Iată câteva exemple: *că dacă el este-nrădăcinat bine/ el **vine şi-nfrăţeste**/ dintr-un bop poate-i dă doozeci// **vine şi să-nrădăcinează** bine* (TDM III, pct. 815, 487); *şi din crăcile-alea **vine şi-nfloreşte**//* (TDM III, pct. 819, 542); *şi dacă bag mâna niţel în pământ aşa/ şi văz că-mi îngheaţă mâna/ nu e bun dă pus// că el **vine şi să strică** boabile-alea din cauza răcelii*// (TDM III, pct. 815, 485);

b. Cu verbul *a deveni* situaţia este, credem, mai interesantă. Prezenţa lui *a deveni* în astfel de structuri este, probabil, rezultatul unei atracţii paronimice între cele două verbe şi/sau conţinutul semantic al verbului *a deveni*. Două exemple: ***devine di să forţează*** (TDM III, pct. 842, 861); ***devine de trage** casa de nu poţi sta-n ea* (TDM III, pct. 838, 794).

2.1.8. *Prezentul în propoziţii subordonate.* Pornind de la lista valorilor prezentului inventariate de Kr. Sandfeld şi H. Olsen în *Syntaxe roumaine*, 1936 (prezentul istoric, cel al acţiunilor iterative şi un prezent care continuă o acţiune trecută, durativă în momentul vorbirii[115]), Cristina Călăraşu[116] înregistrează patru valori pe care le subsumează unei singure categorii, pentru că verbul la prezent, aflat într-o propoziţie subordonată, are ca regent un verb la trecut. Am întâlnit aceste valori în graiurile munteneşti:

a. un prezent simultan cu un trecut, ocurent în propoziţiile subordonate introduse prin *că: dăstul dă amărîtă am trăit/ da vezi mi se părea că-**i** bine*// (TDM II, pct. 699, 102);

b. un prezent utilizat pentru viitor (în interogative indirecte) pentru a sugera: un plan: *„nu-mi **vii** pân la crăciun/ pân te **uită** fata!"* (TDD, pct. 887, 431); o promisiune: *şi i-a spus „muartă **mă dâspărţesc** dă el"/* (TDD, pct. 885, 397); o certitudine: *stătu la pândă// şî văzu că **iese** şarpele/ şi îi **bea** laptele copilului* (TDM III, pct. 842, 866); o rezoluţie sau un refuz categoric: *odată un şarpe!// când*

[114] Întrebuinţarea lui *de* conjuncţional în astfel de contexte determină situarea sa la graniţa dintre coordonare şi subordonare şi interpretarea sa dublă: fie conectiv coordonator-copulativ, echivalentul lui *şi*, fie conectiv subordonator-final, echivalentul lui *să* şi *ca să*. – Vezi Pană Dindelegan, *Ambiguitatea conjuncţiei **de***, 2003, 200.

[115] Exemplele găsite de noi în textele munteneşti: *de-atuncea avem frică/ cî **sân** câzva ani di zili/ **sân** vro doozăci şî ceva di ani/ di cân **ştiu** io cazu-ăsta că s-a-ntîmplat*// (TDD, pct. 875, p. 247) sau *io **sânt** bolnav dă reumatizm dă... dă fro doozej dă ani* (TDM III, pct. 787, p. 129)

[116] Călăraşu, 1987.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

*l-am văzut/ noi mergeam numai în vărfurile de la picioare// şi când l-am văzut/ noi am stat pe loc/ şi şarpele a fugit/ apoi am ocolit/ şi am ieşit la drum/ şi pe urmă văru-al meu/ n-a mai vrut ca să meargă/ a zis că... i-**e** frică/ dacă era mai mulţi copii/ mai mergea/ dacă nu/ nu//* (TDM III, pct. 842, 865); *însă mama nu mă lasă să eau pă are-mi **place**//* (TDM III, pct. 843, 874)

c. prezentul unor întrebuinţări fixe de tipul *se vede, pe zi ce trece, trebuie*;

d. prezentul unor calităţi generale (aflat şi pe lista lui Sandfeld şi Olsen ca valoare „excentrică"): *ş-am început să ne luăm la ceartă/ şî la scandal că... aşa-**i** omu când **să vede** un pic mai mare//* (TDM III, pct. 840, 834).

2.2. *Structuri stereotipe*

2.2.1. Prezentul anumitor verbe (*dicendi* sau cognitive sau de modalitate), asociat cu un pronume interogativ, alcătuieşte sintagme de tipul *cine ştie/zice?* sau *cine/ce trebuie/poate*, care, urmate de un conjunctiv sau de un prezumtiv, parazitează sau, dimpotrivă, dinamizează relatarea: *ce zîsăi io?/ „ai iuană" **zic**/ „asta să ştii că e nora noastră// ia uite nici câinili nu să dă la ia/ s-o latre"// ăilanţi/ **cine ştie** pă unde-o fi fost?//* (TDM III, pct. 787, 131).

2.2.1.1. Am întâlnit în graiurile munteneşti contexte referitoare la acţiuni trecute, în care un verb la prezent apare în subordonate temporale introduse prin *când*, repetând verbul din regentă. Verbele la prezent se organizează în structuri repetitive pe parcursul relatării şi au rolul de a pregăti efectul acţiunii prezentate în regentă, de a amâna deznodământul, de a temporiza acţiunea. Am numit acest tip de prezent *prezentul temporizării*: *prima dată l-am văzut iarna/ când mi-a luat chiar nouă o oaie d-aici/ eram... să zic aşa să fi avu zece cinsprece ani// **să scoală** bietu tată-mio d-ici/ a auzit clopotile// boilor// **când să scoală**/ „he! frun cîine/ sau mai ştiu io ce"// **când să scoală tata**/ ...oile ieşite din obor/* (TDM III, pct. 801, 315). O varietate a valorii de mai sus este cea din contextele în care verbul la prezent din regentă intră în structuri repetitive în propoziţii principale juxtapuse şi/sau determinate de temporale introduse prin *când* sau *după ce*, ceea ce contribuie la întărirea acţiunii prezentate, la coeziunea relatării sau la temporizarea ei (informatorul pare că îşi pregăteşte continuarea): *o **săpăm** la cazma// dă la trei ani încolo/ o începem a săpa la cazma// o **săpăm** la cazma/ şi după ce-o **săpăm**/ o legăm/* (TDM III, pct. 789, p. 157).

2.3. *Valori modale*

2.3.1. Prezentul este folosit foarte frecvent cu valoare de *imperativ*[117]. Iată câteva exemple din textele dialectale munteneşti: *...şi cheamă um băiat d-ăştea cu... cu liceu/ şi zice „mîine la ora cinci **te scoli**/ şi **iai** oştaşu-ăsta/ şi **te duci** cu el*

[117] Valoarea de imperativ a prezentului pentru limba vorbită este consemnată şi în anumite gramatici (Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967, Avram 2001, 218).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

*la roman// vă **luați** provizie pentru... o zi/ până **sosiți** acolo" zice/ „şi... îl **predai** acolo"//* (TDM III, pct. 787, 127).

2.3.2. În relatări în stil indirect sau în stil indirect liber, prezentul apare *în locul conjunctivului*, a cărui selecție ar fi justificată de concordanța timpurilor. Vorbitorul selectează prezentul în locul conjunctivului cu valoare de imperativ (de altfel, în frază, cele două moduri apar în alternanță): *bietu tăticu n-a mai zis nimica/ că... zice „te-am dat eu prima dată cu sila/ acu a vrut ea/ ducă-să!/ să facă ce-o vrea" zice/ „la mine-napoi **nu** mai **vine**"//* (TDM III, pct. 791, 198).

2.3.3. *Prezentul indicativ cu valoare de condițional prezent sau de optativ prezent*

a. Prezentul indicativ poate apărea cu triplă valoare: valoare de condițional prezent – în subordonate condiționale – şi de optativ prezent – în regentele acestora – şi în subtext, o a treia valoare, care poate fi asociată aceleia a prezentului gnomic. Este vorba despre contexte referitoare la acțiuni presupuse, ireale, despre care vorbitorul a auzit, pe care nu e credibil că le-ar fi experimentat, dar în care el crede. În universul lui, referința la o entitate din categoria ielelor, îngerilor etc. se face sub incidența unei afirmații cu caracter legic, de tabu (o altă variantă de redare a acestor situații este fraza în care este întrebuințat imperfectul cu valoare de condițional prezent sau perfect). În cazurile la care vrem să ne referim, contextele în care vorbitorul alege să folosească prezentul pun în lumină valoarea *gnomică* a prezentului, dar ca *valoare secundară*, suplimentară, prima fiind aceea de condițional prezent în secundară şi de optativ, în regenta acesteia: *Ielili le-a auzit noaptea. Cântau ca nişte păsări. A fost ielili nişte sfinți dă zboară pă sus. E rele, că dacă le **răspunde** omul, îl **poceşte**, îi **strâmbă** gura, vo mână* (Suplement la ALRT II, Urziceni, 236); *zice că îngerii/ îngerii zice că **face**// te **strigă** îngerii/ ...afară// da o fi aşa mamă/ n-o fi/ nu ştiu* (TDM III, pct. 827, 644); *în timpu jocului/ dacă se trecea pân în hora noastră care jucăm noi/ nu **e** bine să treci pân horă// pentru că... **se-mbolnăveşte**// dă-ntr-o boală una alta oarecare/ şi p-ormă dacă el... dă s-a-mbolnăvit/ **sântem** obligați toți ăştia să ne strângem/ care şi... care suntem/ să ne făcem iar căluşari la loc* (TDM III, pct. 827, 653).

b. În circumstanțiale comparative introduse prin *ca când*, frecvente în graiurile munteneşti, prezentul primeşte valoare de *condițional-optativ prezent*: *dup-aceea vânturam sămânța/ ne duceam cu ea la fabrica dă ulei/ acolo o băga la uruitor... ş-o coja... cuaja aia-ntr-o parte ieşă/ şi miejii singuri într-o parte// şă miejii-ăia-i băga la un cuptor// care-i ardea cu foc dădăsupt/ ca când **faci** la cazanu dă țuică//* (TDM III, pct. 818, 524).

c. Există contexte în care ocurența prezentului pune în lumină ipoteticul. Este o valoare care apare în propoziția condițională, în care prezentul exprimă posibilitatea[118], una dintre valorile fundamentale ale *condiționalului-optativ*

[118] Valoare menționată şi în Weigand 1900, 56 pentru „ die kleine Walachei": „Bemerkenswert ist noch der Gebrauch des Praesens statt des Imp. oder Cond. im Konditionalsatz".

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

prezent: *cică dacă* ***muare*** *mortu să nu-l treci nimica peste el/* (TDM III, pct. 787, 132); *am zis că ce caută la mine la ora asta? ce/ la mine e hotel/ sau e* [!] *alceva/ că dacă mă* ***vede*** *cineva la poartă/ ...****discută*** *că gata/ fata lu cutare.../ nu mai* ***e*** [!] *fată/ şi... aşa e-aici la noi// şi dup-aia el a zis că/ nu vrea să stea la puartă/ vrea să intre-n casă* (TDM III, pct. 811, 433). Ultimul exemplu necesită un scurt comentariu: după cum se poate observa, contextul este marcat intonațional, iar întrebarea indirectă, frecventă în limba vorbită (devenită expresie stereotipă) *ce caută la mine*... este, aici, o altă modalitate de exprimare a reproşului. În această cheie, interogativa indirectă următoare, *ce la mine e hotel*, poate fi citită cu verbul la condițional prezent şi înțeleasă ca expresie a reproşului.

c.1. În contexte retoric-interogative, prezentul poate exprima irealul, în consecință, poate avea *valoare de condițional-optativ perfect*: *doar am apucat să dăscui uşa/ şi să intru-n casă// m-a loat c-un frig.../ cine* ***moare****? io//* (TDM III, pct. 841, 851).

2.3.4. O rapidă privire comparativă între graiurile munteneşti şi limba latină privind valorile prezentului arată că unele dintre valori erau active încă din latină. Acestea sunt prezentul istoric, prezentul cu sens de imperativ şi prezentul cu sens de viitor[119], valori care se moştenesc, aşadar, în graiuri. În limba latină târzie însă, tabloul valorilor prezentului cuprinde şi prezentul deliberativ de tipul *quod facio?* „ce să fac?", a cărui existență este de presupus „în limba vorbită, în tot cursul istoriei limbii latine, dar în latina clasică [...] cu aceeaşi funcție cu conjunctivul"[120].

3. *Concluzii la valorile prezentului indicativ*

Prezentul indicativ are în graiurile munteneşti, în comparație cu celelalte timpuri verbale, cele mai multe valori:

– prezent „gnomic", omnitemporal (cu mai multe nuanțe: a practicii, a ludicului, a meşteşugului);

– prezent istoric sau prezent al actalizării;

– prezent interativ;

– prezent „futuric";

– prezent cu valoare de imperativ;

– prezent cu valoare de conjunctiv;

– prezent cu valoare de condițional sau optativ prezent.

Se poate afirma, fără rezerve, că, în graiurile munteneşti, prezentul indicativ manifestă o plurivalență valorică, *eo ipso*, poate fi folosit cu valoarea tuturor timpurilor (în contexte definite şi cu circumstanțiali adverbiali) şi a modurilor verbale personale.

[119] Stati 1965, 179–180.
[120] *Ibidem*, 179.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Lucrări de referinţă

Avram 2001	Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, 2001.
Avram 2005	Mioara Avram, *Despre formele de perfect simplu cu -ră- la singular* şi *O desinenţă regională la persoana a 2-a singular a mai mult ca perfectului românesc* în *Studii de morfologie a limbii române*, Bucureşti, p. 168–181, 182–189.
Berea Găgeanu 1981	Elena Berea Găgeanu, *Analiza corectă a timpurilor verbale*, în LLR X, 4, p. 8–11.
Brâncuş – Saramandu 1999	Gr. Brâncuş, Manuela Saramandu, *Gramatica limbii române. Morfologia*, Bucureşti.
Brâncuş 1957	Grigore Brâncuş, *Sur la valeur du passé simple en roumain* (Extrait de *Mélanges linguistiques* publiés à l'occasion du VIIIe Congrès international des linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957), Bucarest, p. 159–173).
Brâncuş 1967	Grigore Brâncuş, *O concordanţă gramaticală româno-albaneză*: *modul supin*, în „Limbă şi literatură", vol. XIII, p. 99–105.
Brâncuş 1973	Grigore Brâncuş, *Graiul din Muntenia (descriere pe baza materialului din volumul „Opincaru" de Gr. M. Jipescu*), în LR, XXII, p. 37–44.
Brâncuş 1976	Grigore Brâncuş, *Limba română contemporană. Morfologia verbului*, Bucureşti, 1976.
Brâncuş 1984	Gr. Brâncuş, *Verbul*, în Theodor Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, Bucureşti, p. 234–247.
Brâncuş 1991	Grigore Brâncuş, *Istoria cuvintelor. Unitate de limbă şi cultură românească*, Bucureşti.
Bujor – Chiriac 1957	I. I. Bujor – Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*, Bucureşti.
Byck 1967	Jacques Byck, *Imperativul în limba română*, în *Studii şi articole*, Bucureşti.
Caragiu 1957	Matilda Caragiu, *Sintaxa gerunziului românesc*, în *Studii de gramatică*, II, Bucureşti.
Caragiu - Marioţeanu 1975	Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Compendiu de dialectologie română (nord- şi sud-dunăreană)*, Bucureşti.
Caragiu - Marioţeanu *et alii*, 1977	Matilda Caragiu-Marioţeanu, Ştefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română,* Bucureşti.
Caragiu-Marioţeanu 1962	Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Moduri nepersonale*, în SCL, XIII, 1, p. 29–43.
Călăraşu 1987	Cristina Călăraşu, *Timp, mod, aspect în limba română în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Bucureşti.
Chivu 1973	Gh. Chivu, *O normă a limbii române literare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: cane, mane, pane*, în LR, 1, p. 51–59.
Coteanu 1961	Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti.
Coteanu 1982	Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti.
Croitor 2002	Blanca Croitor, *Variantele verbale literare libere: tendinţe în limba română actuală*, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Bucureşti, p. 57–76.
Densusianu, *ILR*	Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, II, Bucureşti.
Densusianu, *LR*	Ovid Densusianu, *Limba română in secolul al XVI-lea. Morfologia* (cursuri dactilografiate, f.a.).

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Diaconescu 1977 — Ion Diaconescu, *Infinitivul în limba română*, Bucureşti.

Donovetsky 2005a — Ohara Donovetsky, *Prezentul indicativ în graiurile munteneşti*, în *Buletin ştiinţific*, Fascicula Filologie, Seria A, vol. XV, Baia Mare, p. 66–71.

Donovetsky 2005b — Ohara Donovetsky, *Câteva aspecte privind conjunctivul prezent în graiurile munteneşti*, în *Buletin ştiinţific*, Fascicula Filologie, Seria A, vol. XV, Baia Mare, p. 60–65.

DSL — Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, 2001.

Edelstein 1966 — Frieda Edelstein, *Perifraze verbale formate din „a fi" şi gerunziul verbului de conjugat în limba română*, în CL, XI, 2, p. 253–262.

Florea 2002 — Anca Florea, *Formaţii verbale în limba română actuală şi încadrarea lor morfologică*, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Bucureşti, p. 77–103.

Frâncu 1964 — C. Frâncu, *Conjunctivul perfect românesc. Privire diacronică*, în SCL, XXI, 2, p. 205–227.

Frâncu 1967 — C. Frâncu, *Din istoria perfectului simplu românesc: formele de persoana I şi a II-a plural cu sufixul -ră-*, în AL, XVIII, p. 176–180.

Frâncu 1969 — C. Frâncu, *Formele de persoana a III-a ale auxiliarului de la perfectul compus. Privire istorică*, în SCL, XX, 3, p. 299–318.

Frâncu 1971 — C. Frâncu, *Cu privire la vechimea a două inovaţii în flexiunea verbală, comune dialectelor limbii române*, în FD, VII, p. 179–188.

Frâncu 1976 — Constantin Frâncu, *Din istoria verbelor neregulate: perfectul sigmatic al verbelor a fi, a avea şi a vrea*, în LR, XXV, 1, p. 55–68.

Frâncu 1980 — C. Frâncu, *Din istoria verbelor neregulate: perfectul simplu şi mai mult ca perfectul verbelor **a da** şi **a sta*** în LR, XXIX, 4, p. 307–318.

Frâncu 1982 — C. Frâncu, *Vechimea formelor de mai-mult-ca-perfect, perfect compus, prezent indicativ şi conjunctiv în -ră*, în LR, XXXI, 4–5, p. 281–293.

Frâncu 1984a — C. Frâncu, *Din istoria perfectului simplu: formele de tipul „zisei"*, în LR, XXXIII, 5., p. 426–436.

Frâncu 1984b — C. Frâncu, *Vechimea unei particularităţi dialectale dacoromâne cu corespondent în albaneză: imperativul de tipul „duce-vă-ţi", „duceţi-vă-ţi",* în vol. *Studii de dialectologie*, Timişoara.

Gamillscheg 1913 — Ernst Gamillscheg, *Das rumänische Plusquamperfekt*, *Die rumänischen Konditionalformen*, în *Studien zur Vorgeschichte einer romanischer Tempuslehre*, Wien.

Georgescu 1957 — Al. Georgescu, *Perfectul simplu în dialectul dacoromân*, în *Studii de gramatică***,** vol. II, p. 29–52.

Gheţie – Mareş 1974 — Ion Gheţie, Alexandru Mareş, *Graiurile docoromâne în secolul al XVI-lea,* Bucureşti.

Gheţie 1964 — Ion Gheţie, *Cu privire la repartiţia graiurilor dacoromâne. Criterii de stabilire a structurii dialectale a unei limbi*, în SCL**,** XVI, 3, p. 317–346.

Gheţie 1969 — Ion Gheţie, *Asupra repartiţiei dialectale a dacoromânei*, în LR, XVIII, 5, p. 503–508.

Gheţie 1994 — Ion Gheţie, *Introducere in dialectologia istorică românească,* Bucureşti.

Gheţie 2000 — Ion Gheţie, *Graiurile dacoromâne în secolele al XIII-lea – al XVI-lea (până la 1521)*, Bucureşti.

Gheţie *et alii* 1997 — Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheţie (coordonator), Alexandra Roman Moraru şi Mirela Teodorescu, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, Bucureşti.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Graur 1962 — Al. Graur, *Evoluţia conjugării în româneşte*, în SCL, XIII, 2, p. 153–160.

Graur 1968 — Alexandru Graur, *Verbul*, în *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, p. 170–248.

Graur 1969 — Al. Graur, *Diatezele*, în SCL, XX, 1, p. 13–22.

Graur 1970 — Al. Graur, *Scrieri de ieri şi de azi*, Bucureşti.

Graur 1987 — Al. Graur, *Puţină gramatică*, I, Bucureşti.

Graur 1988 — Al. Graur, *Puţină gramatică*, II, Bucureşti.

Guillaume 1968 — Gustave Guillaume, *Temps et verbe – Theorie des aspects, des modes et des temps*, Paris.

Guţu Romalo 2000 — Valeria Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală (Limba româna de azi)*, Bucureşti.

Guţu Romalo 2005 — Valeria Guţu Romalo, *Viitorul în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, *Semiauxiliarele de mod, Semiauxiliarele de aspect?*, reeditat în *Aspecte ale flexiunii verbale*, Bucureşti.

Iancu 1965 — Victor Iancu, *Despre „natura" iotacizării verbelor româneşti*, în CL, X, 2, p. 281–288.

Iancu 1966 — Victor Iancu, *Vechimea iotacizării verbelor româneşti*, în CL, XI, 2, 1966, p. 271–274.

ILR, 1978 — *Istoria limbii române*, Florica Dimitrescu (coord.), Viorica Pamfil, Elena Barborică, Cristina Călăraşu, Maria Cvasnâi, Mihai Marta, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mirela Teodorescu, Elena Toma, Bucureşti.

Ionescu-Ruxăndoiu – Chiţoran 1975 — Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Dumitru Chiţoran, *Sociolingvistică. Orientări actuale*, Bucureşti.

Ionescu-Ruxăndoiu 1976 — Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme de dialectologie română,* Bucureşti.

Ionescu-Ruxăndoiu 1977 — Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Subdialectul muntean,* în Matilda Caragiu Marioţeanu, Ştefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, Bucureşti, p. 162–170.

Ionescu-Ruxăndoiu 1999 — Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Conversaţia: structuri şi strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, Bucureşti.

Ionică 1965 — Ion Ionică, N*oi atestări ale imperativului negativ arhaic*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti***,** Bucureşti, p. 403–407.

Ionică 1984 — Ion Ionică, *Subdialectul muntean*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, p. 163–208.

Iordan – Guţu Romalo – Niculescu 1967 — Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti.

Iordan 1941 — Iorgu Iordan, *Graiul putnean*, în „Ethnos"**,** 1, p. 90–117.

Iordan 1943 — Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Institutul de Arte Grafice „Alexandru A. Ţerek", Iaşi.

Iordan 1954 — Iorgu Iordan, *Limba română contemporană***,** p. 420–482.

Ivănescu 1980 — George Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi.

Ivănescu 1989 — George Ivănescu, *Sudii de istoria limbii române literare*, Iaşi.

Lombard 1954 — Alf Lombard, *Le verb roumain. Etude morphologique* I, Lund.

Lombard 1955 — Alf Lombard, *Le verb roumain. Etude morphologique* II, Lund.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

LRC 1974	Ion Coteanu (coord.), Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Valeria Guțu Romalo, Clement Mârza, Emanuel Vasiliu, *Limba română contemporană*, I, Bucureşti.
Marin 1971	Maria Marin, *În legătură cu o formă muntenescă de perfect simplu* în FD, VII, p. 317–318.
Marin 1984	Maria Marin, *Valori ale perfectului compus în graiurile dacoromâne*, în *Studii de dialectologie*, Timişoara, p. 155–170.
Marin 1987	Maria Marin, *Prezentul indicativ în graiurile dacoromâne*, în LL, II, p. 149–163.
Marin 1989a	Maria Marin, *Valori modale ale imperfectului în graiurile dacoromâne*, în Nicolae Saramandu (editor) *Dialectologica*, Bucureşti, p. 91–98.
Marin 1989b	Maria Marin, *Le passe simple dans les parlers dacoroumains actuels*, în RRL, XXXIV, 4, Bucureşti, p. 305–314.
Marin 1991	Maria Marin, *Morfologia verbului în graiurile munteneşti*, în FD, X, Bucureşti, p. 45–65.
Marin 1992	Maria Marin*, Nedeterminat şi omnitemporal în vorbirea populară* în „Fonetică şi dialectologie" XI**,** Bucureşti, p. 139–145.
Marin, *Timpuri*	Maria Marin, *Timpurile indicativului în graiurile dacoromâne actuale*, Bucureşti, 2008.
Mării 1969	I. Mării, *Infinitivul lung cu valoare verbală.* Note, în CL, XIII, 2, p. 327–331.
Meyer-Lübke 1974	Wilhelm Meyer-Lübke, II, *Morphologie*, p. 151–429, III, *Syntaxe*, p. 323–466, în *Grammaire des langues romanes*, Genève, Marseille.
Mihăilă 1958	G. Mihăilă, *Câteva verbe româneşti de origine slavă (a munci, a trudi, a osteni, a obosi, a se odihni)*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan***,** Bucureşti, p. 611–617.
Morariu 1925	Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ român, partea a II-a: Flexiunea,* Extras din *Codrul Cosminului*, II, Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă, Cernăuți.
Nevaci, *Structura*	Manuela Nevaci, *Structura şi evoluția formelor verbale în aromână*, teză de doctorat.
Ocheşeanu – Vasiliu 1954	Rodica Ocheşeanu – L. Vasiliu, *Despre valoarea verbală şi adjectivală a participiului*, în LR, III, 3, p. 16–21.
Onu 1958	Liviu Onu, *Unele probleme ale imperfectului românesc*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, Bucureşti, p. 645–661
Orza 1966	Rodica Orza, *Forme de viitor în Atlasul lingvistic român*, în CL, XI, 2, p. 221–228.
Orza 1978	Rodica Orza, *Sufixele -ez şi -esc în graiurile limbii române*, în CL, XXIII, 1, p. 35–42.
Pană Dindelegan 1968	Gabriela Pană Dindelegan, *Regimul sintactic al verbelor în limba română veche*, în SCL, XIX, 3, p. 265–297.
Pană Dindelegan 1987	Gabriela Pană Dindelegan, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, Bucureşti.
Pană Dindelegan 2001	Gabriela Pană Dindelegan, *Un tipar sintactic de „tematizare forte": „De văzut, am văzut destule"*, în LLR, I–II, p. 5–14.
Pană Dindelegan 2003	Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări.* Bucureşti.
Pană-Boroianu 1992	Ruxandra Pană-Boroianu, *Repetiția sintactică pleonastică în graiurile munteneşti*, în FD, XI, p. 169–178.
Petrovici – Rusu 1964	Emil Petrovici – Gr. Rusu, *Schiță a sistemului conjugării în dacoromâna comună*, în CL, IX, 2, p. 215–226.
Petrovici 1954a	Emil Petrovici, *Unele probleme de dialectologie şi geografie lingvistică*, în LR, III,1, p. 10–19.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Petrovici 1954b — Emil Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în LR, III.5., p. 5–17.

Philippide 1927 — Al. Philippide, *Originea românilor*, II, Iaşi.

Pleşa-Anghelescu 1986 — Mihaela Pleşa-Anghelescu, *Valori stilistice ale timpului viitor*, în LLR, XV, 4, p. 19–21.

Pop 1966 — Sever Pop, *La iotacisation dans les verbes roumains*, în *Melanges M. Roques*, Vol. III, 1952; de revăzut, vol. Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Roma, 1966, p. 281–315.

Rosetti – Cazacu – Onu 1971 — Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti.

Rosetti 1966 — Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, IV, V, VI, Bucureşti.

Sala 1998 — Marius Sala, *De la latină la română*, Bucureşti.

Sandfeld – Olsen 1936 — Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, *Le verbe*, în *Syntaxe roumaine*, I, Paris, p. 253–367.

Saramandu 1975 — Nicolae Saramandu, *Arii fonologice şi zone dialectale de tranziție (pe baza N.A.L.R., vol I–II*, în SCL, XXVI, 2, p. 119–130.

Saramandu 1983 — Nicolae Saramandu, *„Genealogic" şi „tipologic". Puncte de vedere privind formarea dialectelor româneşti*, în *Materiale şi cercetări dialectale*, II, Cluj-Napoca, p. 234–245.

Saramandu 1992 — Nicolae Saramandu, *Iotacizarea verbelor şi structura dialectală a dacoromânei. Privire generală*, în LR, XLI, 1–2, p. 83–87.

Saramandu 1997a — Nicolae Saramandu, *Les dialects roumains*, în *Dialectologia et geolinguistica*, Bamberg/Florența, XVI, p. 79–98.

Saramandu 1997b — Nicolae Saramandu, *Despre structura dialectală a dacoromânei*, în LR, XLVI, 1–3, p. 185–189.

Săteanu 1966 — C. Săteanu, *Predicatul compus*, în CL, XI, 2, p. 243–252.

Săteanu 1980 — Cornel Săteanu, *Timp şi temporalitate în limba română*, Bucureşti.

Slave 1957 — Elena Slave, *Prezumtivul*, în *Studii de gramatică*, II, p. 53–60.

Stati 1958 — Sorin Stati, *Valorile participiului*, în LR, VII, 5, p. 27–38.

Stati 1965 — Sorin Stati, *Verbul*, în *Istoria limbii române*, I, Bucureşti, p. 166–197.

Studiu introductiv TDD — Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, *Studiu introductiv*, în *Texte dialectale şi glosar. Dobrogea*, Bucureşti, 1987, p. 17–117.

Teaha 1962 — Teofil Teaha, *Graiul de la Vama Buzăului. Considerații asupra unei zone de interferență a graiurilor*, în LR, XI, 1, p. 95–106.

Tiktin 1895 — H. Tiktin, *Gramatica română pentru învățământul secundar. Teorie şi practică,* Partea I, *Etimologia*, Bucureşti, p. 117–182.

Todoran 1956 — R. Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, în LR, V, 2, p. 38–50.

Todoran 1961 — R. Todoran, *Noi particularități ale subdialectelor dacoromâne*, în CL, VI, 1, p. 43–73.

Tratat — *Tratat de dialectologie românească*, Craiova.

Vasiliu 1968 — Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Bucureşti.

Vianu 1978 — Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Bucureşti.

Vonica 2003 — Florența – Eugenia Vonica, *Morfologia graiurilor olteneşti actuale pe baza NALR. Oltenia*, Piteşti.

Vulpe 1963 — Magdalena Vulpe, *Repartiția geografică a construcțiilor cu infinitivul şi cu conjunctivul*, în FD, V, p. 123–155.

Vulpe 1977 — Magdalena Vulpe, *Despre aria de răspândire a perfectului simplu în graiurile munteneşti*, în CL, XXII, 2, p. 255–263.

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Vulpe 1980 Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Bucureşti.
Vulpe 1984 Magdalena Vulpe, *O formă regională de prezumtiv*, în *Studii de dialectologie*, Timişoara, p. 383–393.
Weigand 1900 Gustav Weigand, *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens*, în *Siebenter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, p. 1–92.
Weigand 1902 Gustav Weigand, *Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha*, în *Neunter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, 1902, p. 138–236.
Weigand 1909 G. Weigand, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes – Vorwort*. Leipzig.
Zamfir 2005 Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea)*, Bucureşti.

Izvoare

TDM I – *Texte dialectale. Muntenia*, vol. I, publicate de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1973.
TDM II – *Texte dialectale. Muntenia*, vol. II, publicate de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1975.
TDM III – *Texte dialectale. Muntenia*, vol. III, publicate de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1987.
TDD – *Texte dialectale şi glosar Dobrogea*, publicate de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, Bucureşti, 1987.
GS – „Grai şi suflet", Revista Institutului de Filologie şi Folclor, publicată de Ovid Densusianu, Bucureşti, vol. III, 1928, vol. IV, 1929–1930.
GN – *Graiul nostru*. Texte publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia, vol. I, Bucureşti, 1906, vol. II, Bucureşti, 1908.
GM – Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal. Muntenia*, Bucureşti, 1999.

Colegiul Naţional de Informatică „Tudor Vianu"
Str. Arh. Ion Mincu, nr. 10, Bucureşti

BDD-A15277 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)